

НАТАЛІЯ МУСІЄНКО

МИСТЕЦТВО
МАЙДАНУ

Київ, 2020

УДК [7.091.8:94](477.411)“7126”

ББК

М91

Мусієнко Н.

Мистецтво Майдану / Наталія Мусієнко; художник М. Лунів;

редакційна колегія: І. Пошивайло, О. Сало, В. Алексанич.

Видання 4-те, доповнене

Київ: Національний музей Революції Гідності, 2020. – 156 с. – Текст укр., англ.

ISBN 978-617-7881-02-4

Книга «Мистецтво Майдану» Наталії Мусієнко досліджує вибух мистецької креативності у всій її різноманітності під час Революції Гідності на Майдані 2013–2014 рр. у Києві, а також діяльність Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності. Видання розраховане на всіх, хто цікавиться цим пасіонарним періодом в історії України XXI століття.

This book “Art of Maidan” by Natalia Moussienko documents the explosion of artistic creativity in all its diversity during the Revolution of Dignity, 2013–2014, in Kyiv. It also presents activities of the National Memorial to the Heavenly Hundred Heroes and Revolution of Dignity Museum. The publication is for anyone interested in this turbulent period in the history of 21st century Ukraine.

Видання рекомендовано до друку науково-методичною радою Національного музею Революції Гідності (протокол № 10 від 15 грудня 2020 року), а також Ученою радою Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України (протокол № 9 від 22 грудня 2020 року).

Рецензенти:

Ганна Веселовська, доктор мистецтвознавства, заввідділом театрознавства Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України;

Наталія Кондель-Пермінова, кандидат архітектури, заввідділом дизайну й архітектури Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України;

Оксана Ременяка, кандидат мистецтвознавства, заввідділом мистецтва новітніх технологій Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.

За підтримки Програма міжнародних академічних обмінів імені Фулбрайта в Україні та асоціації її випускників – благодійної організації «Українське Фулбрайтівське коло».

ISBN 978-617-7881-02-4

© Наталія Мусієнко, 2020

© Мар'ян Лунів, Ольга Сало, художній дизайн, 2020

© Національний музей Революції Гідності, 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ
МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС
ГЕРОІВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ –
МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

ІНСТИТУТ
ПРОБЛЕМ
СУЧАСНОГО
МИСТЕЦТВА

FULBRIGHT
Ukraine

Ukrainian
FULBRIGHT
Circle

Фото Jaime Villanueva (El País)

Наталія Мусієнко – провідний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України. Здобула філософську освіту в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, захистила кандидатську дисертацію з філософії у Національній академії наук України. Автор книг і статей з теорії та історії культури, культурної спадщини, культурної дипломатії та кінематографу, зокрема: Мистецтво Майдану, Артпростір Києва, Мистецтво і політика. Роботи вийшли друком в Україні та за кордоном. Заслужений діяч мистецтв України. Нагороджена Золотою медаллю Національної академії мистецтв України за досягнення у культурній дипломатії.

Natalia Moussienko is currently a leading research fellow in the Modern Art Research Institute of the National Academy of Arts of Ukraine in Kyiv. She studied philosophy at the Taras Shevchenko National University of Kyiv and then obtained her doctorate at the National Academy of Sciences of Ukraine. She is the author of books and articles on the theory and history of culture, cultural heritage, cultural diplomacy, and cinema – most notably, Art of Maidan, Kyiv Art Space, Arts and Politics. Her works have been published in Ukraine and internationally. The National Academy of Arts of Ukraine awarded Moussienko a Golden Medal for her achievements in cultural diplomacy.

ЗМІСТ

6	ПЕРЕДМОВА (Вадим Скуратівський)
10	ТВОРЧА СИЛА СВОБОДИ (Ігор Пошивайло)
14	ВІД АВТОРА (Наталія Мусієнко)
17	1. ART AND REVOLUTION: KYIV MAIDAN OF 2013–2014
21	2. МАЙДАН – ТЕРИТОРІЯ МИСТЕЦТВА
22	• Мистецтво і політика
24	• Новий рік на Майдані
26	• Інсталяції
31	• Мистецтво плакату
37	• Фотографія
41	• Виставки «Жінки Майдану» і «Образи Майдану»
43	• Скульптура
44	• Живопис, графіка
53	• Мистецькі осередки
56	• Музика
61	• Театр
62	• Кіно
66	• Література
72	• Перформанс: піаніно – інструмент свободи
74	• Закордонні мистецькі акції на підтримку Майдану
77	3. АРТПРОЄКТ «МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ» ЯК ІНСТРУМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ
91	4. МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ ЯК КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА
121	5. ВИСТАВКИ МУЗЕЮ МАЙДАНУ. 2015–2020 РОКИ
145	ПІСЛЯМОВА
146	ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Вадим Скуратівський читає лекцію «Шістдесяті – катастрофа української відлиги» зі сцени Відкритого університету Майдану

Герой «Доктора Фаустуса», десь початку тепер уже минулого століття, дещо необережно висловився про не-давнє минуле німецької людини: її революцій – то студентський розгул світової історії...

Схоже, що з героєм Томаса Манна тут можна і не погодитися: студентський, отже, молодіжний характер германських революцій 1848–1849 років, а потому і революцій 1918 року позначений очевидним намаганням поєднати у них воєдино сувору, а то й безжальну прагматику революції, не просто зі свободою, а з усією сумою можливої емансипації людини. Себто з найвищими людськими ідеалами. Я згадував про ті великі події світової історії у німецькому їх виконанні, коли бачив, як чи насамкінець 2013-го, а чи в перші дні 2014 року, повз Німецьку амбасад у Києві, а власне, повз фрагменти Берлінської стіни – текли нескінченні юрби молодих українських революціонерів. І вони йшли не просто на Хрещатик – вони прагнули дістатися до тих найвищих ідеалів, що їх свого часу поставили перед людством спочатку Французька революція, а потім найсильніші німецькі інтелекти XIX століття.

Та юрба, серед іншого, емблематично пересувалася вулицею, яка колись називалась ім'ям київського губернатора ультрареакціонера, після більшовицької революції – іменем більшовицького вождя. А тепер їй присвоєно ім'я очільника грандіозної, але невдатної спроби державного усамостійнення козацької України в XVII столітті. То ніби антропонімічна (іменна) модель всіх неймовірних труднощів української історії Нового часу! Надзвичайно важка історія України, яка аж донедавна не могла досягти того усамостійнення. Віками. Отож, історія справді довга, але в якісь свої хвилини вона вдається до тих засобів суспільного перетворення, яке відбувається впродовж не те що кількох днів, а кількох годин, а то й хвилин.

Отож пригадаємо, до того також, що германські революції гуманістичної їх орієнтації супроводжувалася інтелектуально-художньо відповідними вибухами. Надзвичайної сили. Щось схоже відбувалося впродовж і всього Майдану 2013–2014. Але при цьому йдеться не спеціально про філософсько-інтелектуальний супровід тих україн-

ських подій (очевидно, той супровід буде витворений лише у майбутній національній і, маємо надію, світовій історіографії). Йдеться про інший суто художній і художницький акомпанемент наших подій, за своїми обсягами, схоже, безприкладний у всій світовій історії.

Майдан, з одного боку, це зрозуміло, певна політична стратегія, в усій її конкретності, а з іншого боку, це колосальний концерт естетичних зусиль за участі всіх без винятку учасників Майдану. Йдеться не лише про вкрай масивну присутність на цьому Майдані фахових митців та, принаймні, щирих дилетантів художників. Йдеться про те, що Майдан здійснював себе через той чи той художній образ у тому чи тому знаково-семіотичному його виконанні (образотворче мистецтво всіх без винятку його різновидів, плакат, фрески, кіно, театр, музика тощо). І у всіх цих мистецтв був один і той самий знаменник – один і той самий голосний, на всю планету, пароль: ми хочемо іншої екзистенції; ми відкидаємо всю суму деспотизму, який нависав і нависає над нами – від легендарних часів, аж до політичного злободення, до останніх сезонів біжучої політичної системи, яка так люто і вперто намагалася залишити Україну у полі традиційної євразійської тиранії.

Фахівці-художники подавали той пароль у своїх жанрах, цехових засобах. Але ж всі інші учасники Майдану намагалися роботи те саме. Люди, які зазвичай ніколи не співали у своєму побуті, – весь час співали на Майдані. Музикант, який колись, може, й неохоче сідав за своє фортеп'яно, тут не відходив від майданного піаніно, що його відповідні знімки невдовзі розійшлися по всьому світу – боєць у бойовому шоломі за цим самим інструментом... Люди, які взагалі-то, може, й ніколи не малювали, почали розмалювати стіни і брук революційного міста. Люди, які донедавна неособливо цікавилися мистецькими процесами, тут аж кидалися до стін, на яких вивішувались списки митців світу, які підтримали Майдан, і списки митців, які, зрадивши головну стратегію художньої діяльності, оголосили себе прихильниками антимайданів всіх різновидів.

Водночас (і це не національне самозвеличення, а статистична реальність) тисячі й тисячі людей мистецтва з

усієї України кинулися на Майдан – почали там творити. Серед них наш видатний композитор Сильвестров, що його колись на початку 1970-х років XX століття молоді музикологи-авангардисти Федеративної Німеччини оголосили найвидатнішим композитором сучасності. До таких митців належить і український кінорежисер, який перед тим працював над екранізаціями німецької модерної прози, – зі своєю камерою теж з'явився на Майдані. І сонми там режисерів, акторів, художників, письменників усієї української географії були і залишались там – у найнебезпечніші хвилини Майданної історії.

Видається, що після колосальних інтелектуальних зусиль німецької думки від часів Канта до Франкфуртської школи вже стає очевидним сама першоструктура мистецтва. Власне мистецького у ній образу. Це передовсім той чи той атом, чи та молекула нашого предметно-матеріального світу. А потому їх космічний злет до найвищих сенсів людського буття. А звичайна, проста, інтелігентна, а то й навіть напівінтелігентна людина на Майдані, вона теж здійснювала той чи той саме естетичний жест. Теж творила, хай наївний, художній образ. Скажімо, десь писала-малювала, лише одне слово «вільна Україна», а чи імена своїх товаришів величезними літерами, товаришів, що протистояли поліційному, а потім уже й відверто мілітарному насильству. А чи вона співала щось з українського фольклору, і водночас актуально емблематичне щодо того, що відбувалось навколо, а чи аплодувала фаховим музикантам на сцені Майдану, а чи, зрештою, вона була просто реципієнтом, точніше, вдячним адресатом всього того художницького, що вона там бачила довкола. Вона уважно опікувалась цією естетикою, матеріально її берегла, ховала її від поліційної наруги.

І нарешті, чи найголовніше: Майданне мистецтво творилось, як колись почали говорити на порозі німецького романтизму, *aus dem Stegreif!* Творилось у режимі саме імпровізації, саме експромту.

Взагалі-то будь-який експромт має переддень іноді довжиною у кілька століть. Українська ніби несподіванка 2013–2014 років – це теж ніби експромт національної і, зре-

штою всієї світової історії, але підготовлений нею. Внаслідок чого перед нами постала нова ера і національного (і не тільки національного існування).

І світоглядно психологічно цей надекспромт був виконаний у левовій своїй частині з допомогою мистецтва, саме мистецтва.

Засобами мистецтва, засобами тієї чуттєвості, що її колись один з найцікавіших персонажів німецького XVIII століття, Баумгартен, так і назвав – «естетикою».

xxx

У всіх без винятку революцій Нового часу, поряд з їхніми неухильними стратегічними і тактичними помилками, є ще один дефект: всі їхні інтерпретації, їхнє розуміння, сама їх фактичність – усе це якось драматично, на десятиліття – навіть на століття! – запізнюються... І, зрештою, перетворюються на міфологізування довкола тих революцій. А то й на одверту їх фальсифікацію.

«Мистецтво Майдану» Наталії Мусієнко – чи не перше у світовому обігу зусилля віддати аж розпечену речовину Революції суто цеховими засобами до її класифікації – систематизації; засобами, які зазвичай використовуються тоді, коли революція, сказали б, «охолоне». Але ж тоді і розпочинається згадана міфологізація. Авторка ж віддає феноменологію останнього (але, напевне, не зовсім «останнього»?) Майдана чи не у «синхроні» з його подіями – і в підкреслено систематизованому «синхроні». За всіма правилами класифікаційних технік, які дозволяють впорядкувати бачене й чути. Отже, маємо справу із систематизацією того, що відбулося щойно, чи не цієї миті? Себто подія і її чітке інтелектуальне означення немов в одному добовому часі! Таке буває нечасто, а то й взагалі не буває.

Річ у тім, що взагалі-то синхронність подієвого процесу і розповіді про нього свого часу присвоїла собі журналістика, а власне – такий її жанр, як репортаж. Зокрема, репортаж, що віддає революційну подієвість. Пригадаймо його grosmeisterів від француза Ретіфа де ла Бретонна до американця Джона Ріда. Але не радив би сьогодні студіювати французьку чи російську революцію за тими, хай і шедеврами, жанру. І водночас шедеврами політичної міфології...

Книга же Наталії Мусієнко – саме наукове утворення. Обрахування, номінація, «номенклатура» і т.п. певної «май-

данної» суми, які зберігатимуть своє пізнавальне значення напевне і в майбутньому – у всіх його можливих історичних версіях. Об'єктивний ландшафт Майдану 2013–2014 років – при максимальному тут часовому наближенні того «об'єктиву» до всіх вибухів, до всієї спазматики тамтешньої «об'єктивності», яка за своїми неймовірними параметрами, схоже, справді не має собі рівних у світовому обігу. Саме так.

І при цьому ризикнемо сказати, що «Мистецтво Майдану», при всій очевидності політичних симпатій авторки – книга, власне, не політична. Розлогий матеріал її тут розташований дещо вбік од власне політичного поля Майдану.

Його – мистецтво. Ніби несподівано, а проте – це чи не найбільш «когнітивний» прилад – ліхтар для справді повного «оптичного» розуміння тих подій.

Політична пістрявість – розмаїтість Майдану, відповідно його «соціологічна» шкала не потребують особливо-го коментаря – виправдання. Так воно було і мало бути. Але ось зіниці дослідниці, фахового філософа і мистецтвознавця, зупинилися ніби на зовсім інших стихіях.

Нагадаємо, що у нашому нелегкому, безкінечно відчуженому у всіх своїх напрямках і прагненнях світі залишається один-єдиний, ще не відчужений людський жест. Художній – художницький... Кажучи на цеховому жаргоні – «естетичний». Себто цей жест може бути, як завгодно, у будь-якому ступені, «відчуженим» від такого світу, але сам по собі він є саме невідчуженим. Абсолютно органічним – буттєвим. Може це останній прихисток людини у лабіринті вкрай скомплікованої сучасної цивілізації. І ось у зв'язку з ландшафтом – портретом Майдану, дослідниця спостерегла одну дивовижну його особливість: ніби аж вулканічний вибух там «естетичного» на всіх теренах і «поверххах» Майдану; у всіх його ніби суто політичних жестах, проявах, намірах.

Авторка, як і всі ми, пам'ятає, що зазвичай чи не все художницьке населення України – у «домайданну» її добу – загалом цуралося «політики». І взагалі, всього того, що з нею пов'язане. Словом, неухильне «відчуження» автентичного художнього від того, що здавалося б є найповнішим автентичним уособленням «відчуження». Але, нагадує авторка, пролунав ось тієї осінньо-зимової ночі дзвін, який мовчав з 1240-го року, і з тим дзвоном розпочався епос Майдану, що на його голос вирушило фактично все те «населення». Всіх його «спеціальностей», усіх цехів, інтересів, рівнів, уподобань і т. д.

Що ж. Таке вже ніби було в історії. Перші німецькі «дадаїсти» у Берліні 1919 року ухвалили всією своєю малою громадою піти на тамтешні барикади; а останні паризькі сюрреалісти відразу приєдналися до травневого процесу 1968-го. Але ж тут, у Києві, та в інших наших містах така несподівана мобілізація тих фахових аутсайдерів, принципівих «самітників» слова, пензля, олівця, сцени, екрану, всіх уже новітніх техноспособів фіксації світу – вона, та лібералізація, схоже побила статистично всі попередні світові рекорди «ангажованого» мистецтва! Саме так.

Наталія Мусієнко вочевидь зрозуміла – осягнула цю буттєву унікальність тутешнього революційного процесу, зрозуміла необхідність його першої, а тому найбільш переконливої «стенорами», сказати б першооекспозиції тієї героїчної, справді унікальної «інтервенції» молодих, зовсім молодих, та й зовсім немолодих людей тутешнього мистецтва у самий вихор, у самий епіцентр тутешніх подій. У всю їх глибину, на всій їх поверхні.

У всю їхню патетичну невизначеність, у пов'язані з нею ризики та небезпеки.

Плакат. Інсталяція. Фотографія. Скульптура. Живопис. Музика. Театр. Кіно. Література. Відповідні мистецькі осередки. Виставки. І так далі. Словом, усе це естетичне розмаїття Майдану, що ніби дев'ятим валом вихлюпнулося на всьому його київському і позакиївському – вже загальнонаціональному – просторі. Книга Наталії Мусієнко – хронограф усієї фактичності, провідної персонології, того ніби неочікуваного мистецького корпусу, що раптом постав посередині цього міста, посередині національної історії і зрештою, за виразом однієї поетки, «посередині світу».

Зрозуміло, що це лише перший крок до неупинної майбутньої «інвентаризації» всіх мізансцен, усіх семантик Майдану. Але ж це – саме вперше! Трохи схоже на ситуацію вулканолога, який систематизує ще аж розпечену свою речовину, облаштовує її «таксономію» поряд з тим колосальним вибухом...

І зовсім незайве нагадати, що тут цей автор-«вулканолог» – жінка. Яка зважилася, попри всі неупинні ризики тієї, стримано кажучи, ситуації, облаштувати те впорядкування.

Отже, зроблено перший крок! Але пізнавальні його наслідки вже аж обпалюють сторінки цієї поліграфічно-бездоганно елегантною книги, як її нам представив художник Мар'ян Лунів. Авторка її, при всій стриманій, а то й просто

діловій інтонації своєї розповіді торкнулася, у свій зосередженості на «естетиці» Майдану, найголовнішого: його нерва. Мистецтво з його родовим-навичним пафосом невідчуження (а точніше – розвідчуження) просигналізувало про найголовнішу спрямованість того найголовнішого: безберегий, так би мовити, «всемайданний» пафос свободи у тих подіях! «Політика», доводить ця книга, там тільки слугувала тому пафосу, була там тільки на побігеньках у нього.

Книга ця перефразовуючи один давній вираз, матиме свою долю. Найсильніші інтелекти билися донедавна над питанням питань довкола великих революцій минулого століття, які аж обрядово закінчувалися аж планетарними сеансами аж небаченого у світовому часі, справді всеохопного рабства... Чому так? Адже там, спершопочатку, теж було доволі риторики про свободу... Що ж, насправді ті голосні паролі були лише «стафажем» процесів, ідеологізованою обманкою мас до їх мобілізації у зовсім протилежних до свободи напрямках. Майдан же постав рішучою альтернативою тим чорнотропам історії. Свобода одразу стала його органікою. Мистецтво, що буквально затопило весь київський простір революційного українського календаря, схоже, то зовсім не якийсь патетичний доважок до тих подій, а в певному розумінні чи не головний їх рушій.

Мистецтво чи «реалістичне», чи будь-яке інше – завжди свободне. Отже, воно не просто прийшло на Майдан – воно, власне, його і витворювало. Читайте про це у книзі Наталії Мусієнко.

На підтвердження цієї тези трохи почекаємо досліджень (а вони мають необхідно з'явитися), присвячених певним «антимайданам», аж характерно позначеним цілковито «естетичною», м'яко кажучи безпорадністю, а то й бездарністю.

Онтологічна істина мистецтвознавства, отже, виявилася у цьому історичному випадку союзником Майдану.

Як історія по тому розпоряджається його саме абсолютною органікою, ми, зрештою, не знаємо.

А проте: а якщо все ж таки ця органіка сама розпорядиться прийдешньою історією?

Знов-таки, читаймо про це з книги київської авторки.

Академік Вадим Скуратівський

Ігор Пошивайло збирає артефакти Революції Гідності на майдані Незалежності. Березень 2014 року. З архіву Національного музею Революції Гідності (далі – НМРГ)

ТВОРЧА СИЛА СВОБОДИ

Від самого початку протестів Майдан спалахнув потужною креативною енергією, залучаючи й організовуючи учасників, генеруючи їхню солідарність, створюючи позитивний імідж і налагоджуючи комунікацію із зовнішнім світом. Революційне мистецтво розповідало в дохідливій та переважно невербальній формі про не надто зрозумілі для більшості світової спільноти події в Україні, набуваючи при цьому різних форм і змісту.

Стихійний сплеск професійної й народної творчості у кризових ситуаціях утверджував самоідентифікацію протестувальників, зміцнював солідарність, формулював потужні посили й комунікацію із зовнішнім світом, створив майданчик для порозуміння та взаємодії на шляху до свободи.

Драматичний простір палких емоцій і жорстких протистоянь гармонізовували музиканти й співаки, художники й скульптори, дизайнери й фотографи, письменники й поети, танцівники й народні майстри, які вихлюпнули свою позитивну лідерську енергію у фізичний та віртуальний простір Майдану. Вони об'єднувалися у групи або ж виявляли себе індивідуально в різноманітних видах мистецтва та жанрах. Брали безпосередньо участь у спротиві або своєю творчістю духовно й ментально протистояли злочинному режимові та солідаризувалися з мітингувальниками. Засоби мистецтва формували культурний ландшафт протестів, допомагали осмислювати й фіксувати довколишні події, вшановувати героїзм активістів і загиблих, гоїти фізичні рани та психологічні травми.

Митці впотужнювали Майдан своєю наснагою, жагою перемоги, отим шевченківським духовним «єдино-мислієм», яке цементує незборну націю. Озброєні мольбертами, пензлями, фарбами, маркерами, фотоапаратами, ноутбукми, вони наповнювали «Територію Гідності» дотепними мемами, агітками, плакатами, муралами, графіті, інсталяціями, скульптурами, перформансами, пленерами, виставками, майстер-класами. А ще, самоорганізуючись, посилювали багатобарвну горизонтальну структуру революції своїми спільнотами – Мистецькою сотнею, «Мистець-

ким Барбаканом», Поштою Майдану, Спілкою художників Українського дому, «Артіль Майданом», креативним відділом Громадського сектору Євромайдану...

Протестний простір Євромайдану відразу майстерно окреслили знаковими артоб'єктами та явищами – від революційних плакатів і наліпок, поштових листівок, мальованих касок і щитів, розписів на наметах, декору барикад до інсталяцій «Йолка» та «Різдвяна шопка», муралів і графіті. Згуртовані спільним поривом, протестувальники, народні майстри, художники, студенти мистецьких вишів зображали революцію різноманітними барвами у різних жанрах.

Спалахи креативності, винахідливості, гумору й сатири як важливої зброї протестного руху та стихійного вияву професійної й народної творчості в екстремальних ситуаціях дали змогу створити майданчик для громадського взаєморозуміння та самоідентифікації на шляху до свободи. Це намагалися зафіксувати й осягнути журналісти та медійники, історики й мистецтвознавці, музейники та фалеристи у своїх репортажах, фільмах, публікаціях, експозиціях.

Коли Революція Гідності завершилася поваленням проросійського режиму, сотні виставкових проєктів поширилися Україною та світом, щоб розповісти правду про гарячу зиму 2013–2014 років і художніми засобами зберегти пам'ять про героїзм Небесної Сотні, про готовність українців боротися за свої права та державу, про їхню здатність об'єднуватися й перемагати, про досягнення та засвоєння складних уроків історії.

Показово, що виставки, які розповідають про Революцію Гідності, стали можливими, актуальними й успішними в тих країнах, які виборювали свою свободу та дбали про свою історичну пам'ять. Такі експозиції стають потужним засобом протистояння пропагандистським кампаніям і міфам, спрямованим проти української держави, доносячи правду про висвітлювані події за допомогою артефактів, мистецьких творів, документів, усних історій.

Одним із найактивніших ініціаторів та організаторів виставкових мистецьких проєктів є Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності (Музей Майдану), який має найбільшу в світі збірку

унікальних артефактів протестного мистецтва. Особливий і вельми цінний її складник – колекція живопису та графіки, творів відомих художників і самобутніх аматорів, студентської молоді та небайдужих громадян.

У збірці Музею Майдану – всесвітньо відомі «Очі» Олександра Мельника, знамениті твори Олександра Ройтбурда, Андрія Єрмоленка, Олексі Манна, Василя Корчинського, Гліба Вишеславського, Ольги Босак (Велика Британія) та інших знаних митців. Їх доповнюють окремі колекції яскравих митців – живопис на полотні та касках Тетяни Чепрасової з «Артіль Майдану», вишивані «бандерики» Івана Семесюка, польові замальовки й мальовані хроніки революції Марини Соченко, самобутні артколажі та скульптури Олі Рондяк зі США, малюнки «Справи Майдану» Алевтини Кахідзе, репортажний живопис Олексія Белюсенка («Щоденник екстреміста»), графічні та плакатні твори Миколи Гончарова і Олександра Ком'яхова, серії митців Івана Пішти, Андрія Набоки, Антона Логова, Стаса Жалобнюка, Олесь Кромпляса, Гарольда Ізмайловського та багатьох інших.

Як відголосок унікального проєкту «Щитопис» вельми цінними є розмальовані щити Катерини Ткаченко та Юлії Овчаренко, які вціліли в Українському домі після його захоплення та погрому правоохоронцями в лютому 2014 року. А ще маємо художні твори мистецького пленеру «На барикадах», організованого Катериною Ткаченко, їх передав Музеєві Іван Сергієнко. Окремим блоком збірки Музею Майдану є творчість ініціативи «Пошта Майдану» з її унікальними марками, конвертами та поштівками.

Музеєві Майдану вдалося зберегти найвідоміший і найпотужніший артпростір та динамічну інсталяцію протестів – «Йолку». У його колекції є мармурова скульптура «Новій Україні» французького художника-сюрреаліста П'єра Сассона (псевдонім Роті), дерев'яний Тарас Шевченко, якого різьбили протестувальники на Майдані під керівництвом митця Володимира Зайця, а також різдвяна шопка від львівських митців Романа Зілінка, Олександра Бриндікова, Остапа Лозинського, Марії Цимбалістої та різдвяна зірка «Небесній Сотні» від «звіздаря» Богдана Новака й художниці Оксани Добуш.

Своєрідним уособленням творчої сили свободи вважаємо серію унікальних десятиметрових полотен під назвою «Віра в майбутнє України», створених на ініціативу художника Володимира Свачія учасниками протестів у лютому 2014 року просто на майдані Незалежності.

Один із яскравих символів Майдану – мальовані каски, різні за призначенням, матеріалом, стилістикою й технікою виконання. Розмальовували їх маркерами та фарбами на барикадах, в Українському домі, у Київграді – для Самооборони Майдану, активістів, протестувальників, туристів, колекціонерів. Дуже швидко мальована каска стала найбільш знаковим сувеніром для учасників спротиву, політиків, закордонних гостей – і водночас найтипівішим експонатом виставок про Майдан. Маємо цілу добірку таких артефактів – від Юрія Яськіва «Пікассо», Тамари Романової, Марії Радченко, Олени Маркітан, Галини Дигас, Марії Поліщук, Олени Кулик, Наталки Фесенюк, Олександри Вороніної та багатьох інших.

Одним із креативних рупорів революції в соцмережах і на київському Майдані та учасником «Мистецького Барбакану» був Іван Семесюк, культовий художник, блогер, письменник, провідник Союзу вольних художників «Воля або смерть». Він і його побратими по цеху після спроб силового розгону Майдану в грудні 2013 року влаштували на Хрещатику маленьку фортецю-барбакан – майданчик для творчого спротиву. Там вони вишукано й дотепно «лютували», рефлексуючи над ситуацією та видаючи на-гора чимало революційного контенту – гасел, сенсів і мемів. Тож Музей Майдану має серію артефактів і від цієї мистецької ініціативи.

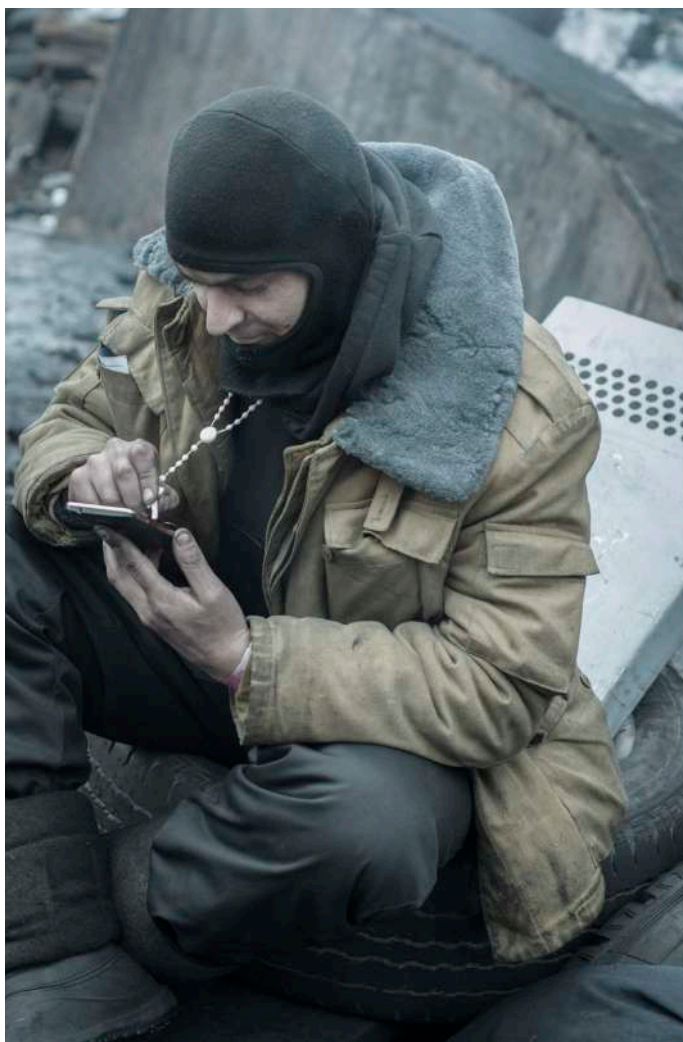
Іще Майдан народжував нових митців – як-от, наприклад, студенти-дизайнери Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. На ініціативу професора Віталія Шості, засновника й керівника майстерні графічного дизайну, його студенти змінили свої «дореволюційні» дипломні теми й курсові проекти та вийшли на Майдан. Вони ретельно дослідили протестні зображення на стінах, вітринах, захисних обладунках, елементах барикад і наметів та виявили дивовижну народну естетику революції,

а потім дали їй власне творче переосмислення. Так з'явився виставковий проєкт «Майдан: простір творчості», який нині мандрує Україною за підтримки Музею Майдану.

Тож можна сміливо твердити, що Музеєві Майдану вдалося зберегти у своїх колекціях найяскравіші вияви феноменальної сили протестної пасіонарності та творчості свободи, які так старанно, душевно й фахово досліджила *in situ* талановита мистецтвознавиця Наталія Мусієнко. А згодом яскраво презентувала їх у виставкових проєктах і зафіксувала у своєму непересічному альбомі «Мистецтво Майдану», який представляє і збірку Національного музею Революції Гідності.

Сподіваємося, що це видання ось уже через стільки років після доленосних подій 2013–2014 років допоможе нам зберегти пам'ять про незабутніх героїв – Небесну Сотню, вшанує креативний авангард Революції Гідності та соціально відповідальне потужне громадянське суспільство, а також надихне українців на Перемогу в цій війні за незалежність та ідентичність, на подальший захист нашої свободи та майбуття!

Ігор Пошивайло,
кандидат історичних наук,
генеральний директор
Національного музею Революції Гідності

Марія Павленко. Фото із серії "Нове Середньовіччя"

*Не допускай такої мислі
Що Бог покаже нам неласку
Життя людського строки стислі
Немає часу на поразку.*

Ліна Костенко, «Берестечко»

ВІД АВТОРА

Київський Майдан 2013–2014 років стрімко написав яскраву й трагічну сторінку світової історії. Часова відстань дасть можливість його ґрунтовнішого аналізу і різносторонньої, зокрема, мистецької рефлексії. Окремого дослідження й уваги заслуговує той мистецький креатив, який виплеснувся зимою на майдан Незалежності. Могутня, імпульсивна творча енергія захлснула площі та вулиці Києва й інтернет-простір, змінювала, формувала новий вимір суспільства і країни. І світу.

26 листопада 2013 року, коли ще жевріла маленька надія на підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на саміті у Вільнюсі, я представила публіці своє дослідження про художній простір Києва: «Kyiv Art Space»¹, видане Міжнародним центром підтримки вчених імені Вудро Вілсона у Вашингтоні. Презентація відбулася у галереї «Art 14», що поблизу Майдану, у рамках проекту «Художник і місто», разом із вернісажем художників Гліба Вишеславського і Мар'яна Луніва. Гості говорили про мистецтво і політику. Вірніше, навпаки: про політику і мистецтво. Ніхто з присутніх не міг собі уявити, якою буде для Києва зима, що невідворотно наближалась. У вирі подій, що не лишали часу на детальний аналіз, я зрозуміла: треба максимально занотувати все, що відбувається. Вже тоді, після першої великої демонстрації 24 листопада 2013 року, стало очевидним яскраве мистецьке забарвлення протесту, а також необхідність фіксації революційної творчості. Пригадалось,

¹ Moussienko N. Kyiv Art Space / Natalia Moussienko // Kennan Institute Occasional Paper. – 2013. – № 309. – Woodrow Wilson Centre for International Scholars. Washington, DC. – 26 p. – Mode of access: <http://www.wilsoncenter.org/publication/kyiv-art-space-2013>

що в часи Помаранчевої революції 2004 року у мене був фотоапарат із плівкою, я щойно встановила вдома інтернет, а про новонароджений фейсбук навіть не чула. В епоху ж цифрової фотографії я мала змогу зафіксувати все детально.

Переважна більшість київських художників і громадських активістів, про яких я писала в книзі «Kyiv Art Space», стала учасниками Майдану. Ті, хто змінював київський міський простір, тепер змінювали країну. Власне, це я і прогнозувала у своєму дослідженні. На Майдані я продовжила свої розвідки київського художнього, наразі, революційного простору в двох напрямках: фотофіксація мистецьких проявів на Майдані; збір журналістських матеріалів, зокрема інтерв'ю з митцями.

Я зустріла на Майдані митців різного віку, різних художніх шкіл і напрямів, професіоналів та аматорів. Тут були: музиканти, поети, письменники, художники, скульптори, архітектори, кіношники, артисти театру та цирку – всі-всі-всі. Широка участь митців у Революції Гідності народжувала нові сенси, перетворюючи сам Майдан на територію мистецтва, а розповсюдження його художніх творінь через засоби масової інформації ставало красномовним свідченнями тих подій. Підтримка Майдану іноземними митцями ще більше привертала до нього увагу світової громадськості.

Майдан став критичним поштовхом у відмові від радянських парадигм, натомість, нові наративи і персонажі увійшли до українського художнього дискурсу у всіх жанрах мистецтва. Мистецтво Майдану змінювало свої акценти з євроінтеграції та мобілізації за громадянські права до боротьби за Батьківщину, славало своїх героїв, висміювало владу, передбачало драматичне майбутнє. Майдан став колективним мистецьким виразом, потужним за формою, різноманітним за змістом: сатиричним й іронічним, радикальним і політичним, філософським і поетичним.

Книга «Мистецтво Майдану» має таку структуру: перший розділ «Art and Revolution: Kyiv Maidan of 2013–2014» (Мистецтво і революція: Київський Майдан 2013–2014 років) у стислому форматі подає роздуми про взаємодію мистецтва та політики в Україні та спостереження мистецтва на Майдані. Розділ написаний англійською мовою, оскільки англійська є *lingua franca* і відкриває доступ ширшому колу читачів, а також, на ознаку поваги до американських науково-освітніх інституцій, що від початку підтримали проєкт «Мистецтво Майдану».

Другий розділ «Майдан – територія мистецтва» містить зібрані мною вирази мистецтва на Майдані. Безумовно, весь океан майданної креативності складно описати і проаналізувати в одному дослідженні, і моя робота – лише крапля в океані. Основними часовими рамками другого розділу книги є листопад 2013-го – лютий 2014 року. Втім, згадуються книжки, фільми, виставки, що з'явилися після, оскільки творчий процес і народження творів мистецтва важко вкласти у будь-які рамки. Як учений і дослідник міського простору, якому випало стати свідком і учасником цих буремних подій, я зробила спробу окреслити основні тенденції цього явища, показати його як важливу складову соціокультурної антропології Майдану.

У третьому розділі «Артпроєкт «Мистецтво Майдану» як інструмент культурної дипломатії України» розповідається про виставку присвячених Майдану творів, що подорожує Україною та іншими країнами Європи, а також США. Про їхнє нове прочитання у час, коли війна з Росією змінила акценти і пріоритети життя. Також наголошується на розвитку культурної дипломатії в Україні, її ролі та значенні.

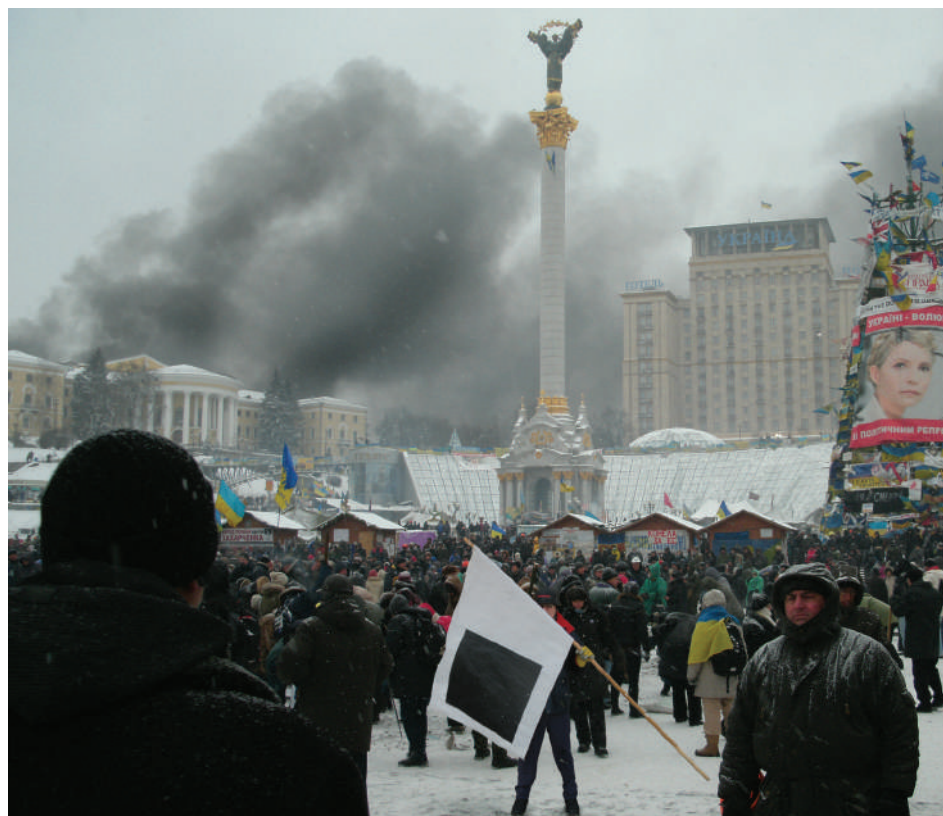
Четвертий «Мистецтво Майдану як культурна спадщина» та п'ятий «Виставки Музею Майдану. 2015–2020 роки» розділи написані для четвертого видання книги. Вони присвячені роботі Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності за 2015–2020 роки. Важливим акцентами є художня колекція Музею, а також його виставкова робота.

Післямова книги підсумовує зроблену автором роботу і висловлює щире подяку тим, хто допоміг у появі цієї книги.

Фотоматеріали книги взяті з архівів Наталії Мусієнко, Мар'яна Луніва, Національного музею Революції Гідності та Програми імені Фулбрайта. Використовуються також матеріали, що вільно поширювалися в інтернеті під час Революції Гідності. Є авторські фотороботи, які брали участь у виставках.

Мистецтво Майдану пройшло шлях від карнавального до сакрального, органічно поєднало в собі елементи авангарду, масової культури і високої класики, що характерно для нашої епохи постмодерну. Воно назавжди закарбувало щемливі спогади київської зими 2013–2014 років, яка відкрила нову епоху України і ще довго надихатиме митців на її осмислення та художнє відображення.

Наталія Мусієнко

Перформанс «Прапори Майдану». Фото Гліба Вишеславського

1 ART AND REVOLUTION: KYIV MAIDAN OF 2013–2014

Civilization and cultural processes, especially in their crisis stages, are always the focus of scholars. Studies of civilization fractures and new cultural paradigms require particular responsibility from researchers performing analysis in the thick of events. Today, this is the task facing Ukrainian scholars, who must collect diverse empiric facts on Ukraine's choice of civilization and generalize them rationally, while emotionally experiencing every moment of their country's revolutionary changes.

The artistic factor has always been constitutive for Ukraine, where passionate political activists have often been recruited from among the country's artists. During a long historical period in which Ukrainians did not have their own state, they chose both creative artists and politicians as their spiritual leaders. This phenomenon may be characterized by the words of Ukrainian poet Yevhen Malaniuk: "If a nation does not have leaders, poets are its leaders." Artists did not only preserve the nation, they raised it, taught it, and created it.

It's no accident that 17th century Cossack Hetman Ivan Mazepa was a composer, and that western Ukraine's socialist movement stems from beloved poet and writer Ivan Franko (who unsuccessfully ran for office several times). As the Cossack state decayed, Ukrainians created a state through their art.

In 2004, a stage, a microphone, a tent and a TV set became symbols of rebellion. For the people of Ukraine, the memory of the Orange Revolution is impossible to separate from the artistic experience of the insurgence. At Maidan Nezalezhnosti (Independence Square) in Kyiv, famous Ukrainian singers performed singing patriotic and traditional songs alongside amateur artists; folk art masters at the Kyiv Conservatory wove orange carpets; exhibitions on Khreshchatyk presented a gargantuan angel hovering over the Maidan, and protest language blown up into a 60-meter letter to Vladimir Putin. The Maidan was draped in orange.

Richard Wagner, in his work "Art and Revolution", underlined that art could sanctify a revolution and give it real beauty. Indeed, art has a special place in the Ukrainian revolutionary events of 2013–2014. Detailed analysis of rich empirical material gathered by the author certifies that on the Maidan there were different kinds and genres of art: performance, installation, cinema, music, painting, sculpture, and literature – the full di-

versity of the creative artistic pallet. Professionals and amateurs, famous artists and artistic youth – the Maidan united them all and became a great artistic work in itself – a total installation.

At the turn of the nineteenth and twentieth centuries, the American artist Robert Henri expressed and justified the thought that an artist had the right to depict anything on the basis of his own personal experience. The artists at the Maidan endured all of the events. Most of them came there as protestors, they took part both in violent confrontations and everyday activities. Yet they remained artists and began to depict the Maidan in various ways. Someone reacted instantly in their creative work, while others needed longer to reflect.

Like in 2004, the square was the protest's stage, it's centerpiece a huge, metal New Year's tree (the climbing of which became an official reason for the government's dispersal of students in late November 2013). This tree was the main installation on the Maidan, though there were many others, including barricades or "geographic" installations – the creative construction of wooden plates with names of different cities, villages and city districts symbolizing unity of Ukraine. For the government's forces to crack down on the protests, they'd be forced to destroy an artistic representation of the Ukrainian communities they were meant to protect.

The creativity of the Euromaidan manifested itself time and again, in medium after medium².

Poster art. From self-made satirical signs to online meme photos, the "Museum of Posters of Ukraine" quickly reacted to (and documented) major developments. More traditional, outdoor posters were also used, including mass-produced placards like the minimalistic "I breathe freely" design, the video game-inspired "Angry Ukrainians" series, and simple writings on empty advertisement boards, like "Hrushevskyi's cocktail" (a play on the Russian-named Molotov cocktail) or "It is prohibited to prohibit."

Photography. Its instant dissemination through the Internet and exhibitions on the barricades of the Maidan and at Hrushevskoho Street near the Parliamentary Library.

Sculpture. Wooden sculptures by Yaroslav, a master from Kolomyia, marble sculpture "New Ukraine" by French street sculptor Roti that depicts a woman emerging from the deep. These works are located at Instytuttska.

² Moussienko N. The Art of Revolution: Creativity and Euromaidan // Natalia Moussienko – The Wilson Quarterly. – Washington. D.C. – 2014. – November. – Mode of access: <http://wilsonquarterly.com/stories/art-revolution-creativity-and-euro-maidan/>

Painting. Protesters took to painting in all its different forms, from street art to ornamental to portraiture. From the very beginning, painters worked at the Maidan depicting the first peaceful days and further hot battles. Murals and graffiti appeared at once. Veterans of the Soviet war in Afghanistan who joined in the protests could request to have their tents artistically painted.

When the protest's first heroes emerged, portraits appeared in and around the square of cossack Mykhailo Gavru-liuk and the Heavenly Hundred. Oleg Smal, the painter, and Yuriy Zhuravel, the graphic artist and the leader of the Rivne group "Ot-Vinta" held exhibitions of their works at Hrushevs-koho Street.

In February 2014, to support the will and the spirit of those on the front lines, activist and street artist Sociopath painted the trilogy "Icons of the Revolution" near the barricades at Hrushevs-koho, adorned with the images of three titans of Ukrainian literature: Taras Shevchenko, Lesya Ukrayinka, and Ivan Franko.

Art centers. An artistic barbican formed on the Khresh-chatyk. Its builders believed that fortification was essential to protect the creative intelligentsia from any potential crackdown on their artistic expression (which included art exhibitions and literary readings). The Artistic Hundred settled at the Ukrainian House. Young artists creatively decorated shields and helmets for the fighters.

Cinema. Alongside other artists filmmakers recorded the Maidan events. A cinema group, Bimba Production, worked on the project "DNA UA," about the people who were channeling their potential into building a New Ukraine. A civil initiative, "BABYLON'13," shot mini-documentaries. Finally, several cinema sketches were compiled into a full-length film about this period titled Euromaidan: Rough Cut.

Serhiy Masloboyshchikov, the author of a documentary about the Orange Revolution (2004) "People from Maidan. Nevseremos!", repeated his experience of documenting historical event in his film Maidan. The Ukrainian Argument, dedicated to the events of the winter 2013-14. The film is based on interviews with people at the Maidan where the director himself spent many days: he worked as an "ant" (built barricades, brought money, food, clothes), and all the time he was filming in order to capture the image of Maidan as an element

of individual experience in the center of which is a person with their own story.

Sergei Loznytsia shot his film Maidan where the events were taking place in real time about the flow of the revolution, from peaceful rallies to bloody street battles. As Loznytsia stressed, there is only one hero in his film, the people. Later the documentary Winter on Fire: Ukraine's Fight for Freedom by Evgeny Afineevsky was nominated for Oscar for Best Documentary Feature in 2015.

These films afford not only reflections on the Maidan but also precious artistic documentation of the protest, since art documents not only events but also emotions.

Music. Like in 2004, performances by singers and musicians on the Maidan stage played a major role in unifying and motivating activists. December saw a special performance by famous Ukrainian rocker Sviatoslav Vakarchuk and his band Okean Elzy on December 15. On New Year's Eve, nearly 500,000 people gathered in the square and sang the anthem of Ukraine, lighting the winter sky with lighted torches.

Besides performances on the stage, musical works related to the Maidan immediately spread through the Internet. In memory of Sergiy Nigoyan, a Euromaidan activist who was shot by government forces in January 2014, noted Kyiv-based composer Valentyn Sylvestrov created a diptych "I vam slava, syni gory" (translated roughly as 'power to you; dreams of pain') and "So sviatymy upokoi" ('be peaceful with the saints'), in addition to two a cappella choral songs, "Hymn" and "Christmas psalm," which were dedicated to the Maidan movement.

Special note should be made to numerous performances on a yellow-and-blue piano that first appeared near the presidential administration building, where a musician played for police forces. The piano traveled to the Kyiv City Council building, and eventually arrived at the barricades of Hrushevs-koho. A community of gifted pianists played the piano – the "instrument of freedom" as it came to be known – wearing balaclavas. Activists in Lviv, Donetsk, Uzhhorod, Kirovohrad, and other regional centers followed Kyiv, and yellow-and-blue pianos soon appeared on their streets. The piano became a symbol of revolution³.

The artistic revolutionary drive of the Kyiv Maidan inspired artists of the world.

³ Moussienko N. Art and Revolution: Kyiv Maidan of 2013–2014 / Natalia Moussienko – Ukraine after EuroMaidan: Challenges and Hopes / Viktor Stepanenko, Yaroslav Pylynskyi eds. – Peter Lang, International Academic Publishers, Bern, 2015. – P.257–264

Фрагмент фото Антона Гаука

2 МАЙДАН – ТЕРИТОРІЯ МИСТЕЦТВА

МИСТЕЦТВО І ПОЛІТИКА

Коли у 1756 році французький просвітник Оноре Габріель Мірабо ввів до наукового обігу поняття «цивілізація», він мав на увазі засноване на засадах розуму та справедливості суспільство. Пізніше німецький філософ Освальд Шпенглер песимістично розглядав цивілізацію як «закостеніння» органічного життя культури, її розпад і перетворення праці на механічну роботу, яка виключає творчість. Американський вчений Самуель Гантінгтон створив теорію про зіткнення цивілізацій у сучасну епоху і водночас визначив цивілізацію як культурну спільність найвищого рангу та найширший рівень культурної ідентичності людей.

Цивілізаційні та культурні процеси, особливо в їхніх кризових стадіях, постійно перебувають у фокусі уваги вчених. Вивчення цивілізаційних розломів та новітніх культурних парадигм потребують особливої відповідальності від тих дослідників, хто долучається до аналізу, знаходячись в епіцентрі подій. Сьогодні у такій ролі знаходяться вчені України, які, з одного боку, мають збирати різноплановий емпіричний фактаж, що свідчить про цивілізаційний вибір України, а з іншого – раціонально узагальнювати його, одночасно емоційно переживаючи кожну мить доленосного соціально-культурного злету своєї країни.

Видається цікавим підхід соціолога Зигмунта Баумана, який вбачає причину апокаліптичних настроїв сучасного суспільства у тому, що ми знаходимося між двома епохами – одна зникає, а інша народжується. Такий період називається «між владою» – *interregnum*. Це поняття народилось ще у Давньому Римі. Вчений вважає, що саме воно якнайкраще підходить для розуміння сучасної епохи взагалі. Дійсно, стосовно українського Майдану 2013–2014 років – саме таким було відчуття його учасників: було зрозуміло, що владний режим вже приречений, і що народжується нова епоха. Неймовірний спалах мистецької креативності і свідчить про народження нового.

Мистецький фактор взагалі є доленосним для України, де історично політичні пасіонарії часто рекрутувалися з мистецтва. Після того, як упала козацька держава, український народ творив державу у своєму мистецтві. І це цілком притаманно та істотно для України, яка була і залишається носієм емотивного начала і не входить у обмеження

Фото Сергія Марченка

класичного європейського раціоналізму та прагматизму. А отже, і проблема керманіча, проблема скеровуючої сили часто пов'язується з мистецтвом. Зовсім не випадково, що Мазепа був композитором і поетом, а багато з корифеїв мистецтва ставали політиками⁴.

У 2004 році Помаранчева революція знову засвідчила рушійну силу мистецтва в Україні. Символами революції стали намет, сцена, мікрофон і телевізор. Телебачення ретранслювало грандіозну подію. Основні її складові: постійний

Фото Тараса Гринчишина

⁴ Мусієнко Н. Мистецтво і політика / Наталія Мусієнко – К.: Скарби. – 2002. – 169 с.

«Голос Майдану» Євген Нищук

багатоденний концерт відомих і невідомих виконавців на майдані Незалежності; художні виставки на Хрещатику; серіал «Веселі яйця» та його миттєва дистрибуція інтернетом; вибух новітнього фольклору, що народився на Майдані; плетіння помаранчевих килимів; артистичне помаранчеве вбрання Майдану.

Блакитно-білий майдан, який протистояв Помаранчевому, також використовував мистецтво – переважно естрадних виконавців, які виконували російські радянські твори, в той час як на помаранчевих сценах домінували рок-виконавці з українськими піснями. Звичайно, і там, і там відбувалася характерна для нашої епохи постмодерну еkleктична суміш жанрів, проте саме артистичні домінанти майданів органічно ілюстрували основні міфологеми різних кольорів. Помаранчевий рок створював новий світ з новими міфами та героями, з новими правилами гри: з чистими руками і бандитами у тюрмах. Ностальгічна радянська естрада блакитно-білих повертала до старих ідеалізованих міфологем. Нове і старе в мистецтві увійшло у конфронтацію, яка підсилювалася цілою низкою соціальних, економічних і психологічних чинників, ретранслювалася телебаченням, а на виході ставала політикою⁵.

Револьюційні події зими 2013–2014 років загострили процеси 2004 року. Триваліший період протестів, їхня

зріліша громадсько-політична вмотивованість, трагічна жертвовність дали поштовх до фантастичного креативного вираження як професійних митців, так і загалом учасників Майдану. Фактично, сам Майдан перетворився на вражаючий артефакт.

До сцени, як і в 2004 році, були прикуті очі країни і світу протягом зими. На ній змінювалися політики та музичні гурти, поети і громадські діячі. Проте були й ті, хто знаходився на ній практично постійно – Голос Майдану Євген Нищук, актор і викладач Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого (далі – КНУТКіТ). В інтерв'ю «Українській правді» у січні 2014 року Євген Нищук сказав:

«Взагалі митець є людиною, яка за своєю природою має бути чуттєвою, приймати близько до серця, це особистість, для нашого ремесла це важливо. А люди зараз на сцені хочуть бачити саме особистостей. Для особистості не може бути байдуже, що відбувається навколо тебе. Моя така позиція була й дев'ять років тому. І я вже заручник самого себе. Бо, вийшовши на Майдан 2004 року – ніхто тоді не знав, скільки триватиме той марафон – я сказав людям: "Скільки ви тут стоятимете, і я стільки тут буду"»⁶.

Він з теплотою говорить про колег, які підтримують Майдан – Аду Роговцеву, Раїсу Недашківську, Михайла Ілленка, допомагає своїм студентам-учасникам Майдану, які були звинувачені у тероризмі, і на момент вказаного інтерв'ю йому ще невідомо, що найтрагічніші дні Майдану ще попереду, а після втечі Януковича і відставки уряду, він, Євген Нищук, Голос Майдану, стане міністром культури України.

⁵ Мусієнко Н. Мистецький фактор у типології європейських революцій в епоху ПОСТ. (Case Study: Ukraine) / Наталія Мусієнко – Агора. – 2006. – № 4. – С.148–154.

⁶ Довгань І. Голос Майдану Євген Нищук: У мене було відчуття, що я знімаюся в кіно про німецьких загарбників [Електронний ресурс] / Ілона Довгань // Українська правда: життя. – 2014. – 29 січня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/01/29/150258/>

НОВИЙ РІК НА МАЙДАНІ

За листопад–грудень 2013 року на Майдані відбулося два серйозних протистояння. Таким став розгін студентів 30 листопада, який переформатував усю риторику Майдану від боротьби за євроінтеграцію – до боротьби проти режиму. Другим таким фактором стала спроба розігнати Майдан у ніч з 10 на 11 грудня: тоді тисячі киян зібрались на Майдані і завадили його розгону. Святкування ж Нового 2014 року проходило у мирному оптимістичному настрої.

31 грудня 2013 р. кияни зібрались на Майдані, щоб підтримати протестувальників і зустріти разом Новий рік. Таку кількість людей у новорічну ніч майдан Незалежності бачив тільки на зустрічі 2005 року після перемоги Помаранчевої революції. Новорічні свята традиційно є чудовим моментом для влаштування різноманітних імпрез, перформансів, креативних інсталяцій тощо.

Майдан у Новорічну ніч. Фото ТСН

Оскільки конструкція ялинки перетворилась на культову революційну інсталяцію, то активісти запросили киян прикрасити своїми іграшками живі ялинки біля Національної консерваторії. На цей заклик відгукнулось багато містян, і ялинки швидко одягнули у святкове новорічне вбрання. Також живу ялинку встановили на Хрещатику біля Київської мерії. Художники-волонтери оздобили знамениту майданівську сцену, а художня майстерня Києво-Могилянської академії «Антресоль» подарувала Майдану свого синього «Єврокона». На нього покладено місію привезти українців до Європи у 2014 – році синього дерев'яного коня.

Імпреза «Новорічна пошта любові євромайданівців» теж підняла дух учасникам протестів, коли за кілька годин до настання 2014 року чарівні янголята почали збирати їхні новорічні побажання. Ці ж самі янголята вже через тижень провели флешмоб «Українське Різдво: народження України»: розписані кульки учасників об'єдналися в одне жовто-блакитне українське серце.

Мистецьке об'єднання «ОстаNNя барикада» запрошувало киян зустрічати «Барикадний Новий рік»:

«Вперше в житті у Вас є можливість зустріти Новий рік на барикадах! З нами ті, хто стояв пліч-о-пліч в холод і негоду, хто не лякався міліцейських кийків. А тепер ми спільно відсвяткуємо прихід Нового Року. Українці як вміють боротися, так вміють і святкувати!.. О 23:45 планується зафіксувати рекорд для «Книги рекордів Гіннеса». Така велетенська кількість людей у світі ще не співала свій національний гімн. Заспіваємо «Ще не вмерла України!» разом! 31 грудня з 21:00 всі на Майдан!»⁷

⁷ «Барикадний Новий Рік!» [Електронний ресурс] // Мистецьке об'єднання «Остання барикада», офіційний сайт. – 2013. – 29 грудня. – Режим доступу: <http://ostbar.com.ua/news.php?pg=0&id=621>

Новорічна ніч на Майдані. Фото Олександра Ком'яхова. З архіву НМРГ

Виконання Гімну України. Фрагмент фото Ігоря Гільбо. Надано автором

Гімн України виконувався на Майдані багато разів на добу, але його виконання у Новорічну ніч стало особливим, оскільки тоді його заспівали близько 500 тисяч українців і навіть встановили у такий спосіб новий світовий рекорд. Під час масового виконання гімну України всі присутні на Євромайдані запалили ліхтарики та підняли їх догори. Це був мегаперформанс Майдану. Своїми враженнями від побаченого й почутого поділився Валентин Сильвестров із журналістами газети «День». На його думку, у виконанні Майданом гімну України було щось особливе:

Майдан Незалежності. 31 грудня 2013 року.
Фото Ігоря Гільбо. Надано автором

«Гімн України – дивовижний. Спочатку він начебто не справляє враження, але це лише на перший погляд. Насправді його створив Михайло Вербицький – церковний композитор середини XIX століття. Він жив в Австрійській монархії, мабуть, дуже любив Шуберта, у нього був мелодійний дар – це помітно з його літургій. Він був церковним композитором. І ось цю патріотичну пісню він теж створив як церковний композитор. Це ж алілуя, розспів (наспівує). У гімнах ніде такого немає! Це унікальний твір: це – гімн України, але в ньому є ознаки літургійного початку. У цьому гімні затонула якась пам'ять про літургію, про всеношну. У цьому простому наспіві немов дме вітер, немов гілки дерев співають»⁸.

⁸ Семенченко М. Валентин Сильвестров: «Читайте Шевченка, доки не пізно...» [Електронний ресурс] / Марія Семенченко // День. – 2013. – 29 грудня. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/valentin-silvestrov-chitayte-shevchenka-doki-ne-pizno>

ІНСТАЛЯЦІЇ

Головним символом і центральною інсталяцією Майдану стала «Євроялинка» або «Йолка» – вкрита різноманітними плакатами величезна структура для новорічної ялинки, встановлення якої послугувало офіційним приводом для розгону студентів на Майдані в кінці листопада 2013 року. Плакати на ній мінялись і доповнювались залежно від ситуації. А світові масмедіа швидко зробили її відомою. У серпні 2014-го інсталяцію було передано Музею Майдану для збереження, проведення опису й атрибуції кожного з її елементів.

Взагалі, інсталяцій на Майдані не бракувало. Майдан – це, насамперед, суспільний простір, і він потребує координації. Відомий своєю альтернативною міською навігацією київський дизайнер Ігор Скляревський встановив на Майдані інформаційні таблички, які допомагали протестувальникам знайти кухню, пункт поселення, обігріву, інфоцентр тощо. Також Скляревський був автором плакатів і наліпок із закликами «Підняти попу і вийти на Майдан», «Вибрати світлу сторону сили». 28 листопада дизайнер розповів сайту «Insider»:

«Я розробив дизайн агітаційних плакатів у стилі Walkyrii. 5 великих постерів ми роздрукували і віддали в агітаційний пункт на Майдані, ще 1500 примірників (по 500 кожного виду) зробили у вигляді невеликих наліпок. Якусь частину теж віддали на Майдан, вони вже розійшлися серед людей»⁹.

Інсталяціями, практично, були і барикади Майдану. Художник Пьотр Павленський зі Санкт-Петербурга, який працює у жанрі радикального політичного перформансу, брав участь у подіях на Майдані й допомагав протестувальникам, назвав Майдан великим витвором мистецтва, оскільки на ньому відбувається процес творчості, виникають нові моделі взаємодії між людьми. Він звернув увагу на те, що саме барикади створюють особливий контекст Майдану – перетворюють його на тотальну інсталяцію, частину

⁹ На Майдані з'явилася навігація і партизанські плакати від Скляревського [Електронний ресурс] / Новина // Insider. – 2013. – 28 листопада. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/lifestyle/na-maidani-z-yavilasya-navigatsiya-i-partizanski-plakati-vid-sklyarevskogo/>

Фото Олександра Тимошенка. З архіву НМРП

Інсталяція на одній із барикад. Фото Сергія Бабенка.
З архіву НМРГ

міста, яка працює і самовідтворюється як об'єкт мистецтва. Саме це і є справжнє, живе мистецтво. Павленський вважає, що мистецтво потребує політичних змін, тому що художники живуть цими трансформаціями соціального¹⁰.

Барикади пережили свою швидку еволюцію: від невеликих символічних загороджень, які більше нагадували артінсталяції, ніж укріплення, – до серйозних укріплень, часто з льоду та снігу.

На розі Інститутської та Хрещатика, якраз недалеко від барикади «Львівська брама», протестувальники почали складати разом дощечки з назвами різних міст і сіл, а також районів Києва. У результаті дуже швидко з'явилась креативна конструкція, що символізувала єдність України. Ця географічна інсталяція збільшувалась щоденно, біля неї завжди було багато людей: протестувальники додавали свої дощечки, просто вивчали географічні назви. Були дощечки з назвами закордонних міст, але в основному це була захоплююча подорож Україною. Інсталяція не витримала суворої зими.

¹⁰ Ланько М., Герман Л. Петр Павленский: Майдан должен присутствовать в повседневности каждого, кто его поддерживает [Электронный ресурс] / Мария Ланько, Лизавета Герман // Украинская правда: жизнь. – 2013. – 23 декабря. – Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/person/2013/12/23/146798/>

Трансформації барикади «Львівська брама». Фото з архіву НМРГ

Географічна інсталяція. Фото Богдана Пошивайла. З архіву НМРГ

Коли почалися морози, деякі дощечки потрапили у багаття для обігріву, а під час кривавих днів 18–20 лютого вона була практично знищена у вогні. Залишилися лише деякі уламки.

Події зими 2013–2014 років у центрі Києва розвивалися стрімко і трагічно, точилися справжні запеклі бої. У кінці січня 2014 року на барикаді по вулиці Грушевського пролилася перша кров, з'явилися загиблі, перші герої Небесної Сотні. Протистояння тривало прямо під Національним художнім музеєм України і стадіоном «Динамо» імені Валерія Лобановського, біля Національної парламентської бібліотеки України і будівлі, де знаходяться гуманітарні інститути Національної академії наук України, кожен з яких теж має свою бібліотеку. Поруч, на Європейській площі, – Український дім, де зберігалися фонди Музею історії Києва. Багато з вказаних будівель не тільки вміщують унікальні національні фонди, але й самі є пам'ятками культури та архітектури національного значення. Найбільш тривожним був час для працівників Національного художнього музею. Музейники цілодобово чергували, самовіддано намагаючись убезпечити безцінну колекцію картин. Обережали книжковий фонд і співробітники Національної парламентської бі-

Інсталяція «Клітка». Фото Олександра Сліпченка. З архіву НМРГ

бліотеки. Катерина Липа тоді писала, що не потрібно протиставляти музейні скарби людському життю, тому що під загрозою і те, й інше, а, в підсумку – саме існування нації. Тому що «без історичних знань, музеїв і бібліотек ми – просто отара, якій все одно, хто кладе батогом по її спинах»¹¹.

На розі вулиць Хрещатик і Богдана Хмельницького розмістили інсталяцію «Клітка», яка користувалась особливою популярністю. У клітку було посаджено ляльку, що зображала Віктора Януковича, а поруч стояв стіл з трьома стільцями для суддів. На клітці англійською було написано «Янукович – вбивця». Охочі могли сісти на ці стільці і в ролі суддів винести вирок обвинуваченому. На Європейській площі було зроблено інсталяцію, що представляла собою грушу для биття з портретом колишнього очільника країни.

Після загибелі героїв Небесної Сотні на Майдані з'явилися численні маленькі й великі інсталяції на вшанування пам'яті героїв, вкриті квітами і лампадками – Київ сумував і прощався із загиблими.

Стріт-арт митець Єжи Коноп'є вважає себе не художником у класичному розумінні, а людиною, яка змінює простір. Свою інсталяцію «Мишені» на майданівських барикадах він називає провокаційною. Перший варіант інсталяції

¹¹ Липа К. Культурные ценности в зоне боевых действий [Электронный ресурс] / Катерина Липа // Левый берег: общество. – 2014. – 20 января. – Режим доступа: http://society.lb.ua/position/2014/01/20/252347_kulturnie_tsennosti_zone_boevih.html

Меморіальні інсталяції. Фото Тимура Бобровського. З архіву НМРГ

не дожив до ранку, тоді автор відновив інсталяцію в іншому місці – на стіні «Мистецького барбакану», а також доповнив її супровідним текстом. Там, на розі Хрещатика і Прорізної, інсталяція перебувала, поки «Барбакан» не переїхав до галерей, ставши артефактом революції.

Єжи Коноп'є впевнений, що Майдан спонукав мислити і діяти радикально, адже сам вихід на вулицю вже є

достатньо радикальним кроком. У своєму інтерв'ю іншому художникові Майдану Іллі Стронговському він, зокрема, зауважив, що всі мають різну міру радикальності: для когось достатньо прийти на Майдан з великим плакатом, для інших – мало навіть вступити у жорсткий бій з «беркутами». Художники, на думку Коноп'є, мають спрямовувати свою радикальність у творчі дії.

«Воїни – воюють, художники – творять. Спочатку, звичайно, все було навіть занадто ідеально: мирний протест, вибух дизайнерсько-художньої творчості і таке інше. Навіть пересічні люди фонтанували творчими цікавинками – малювали плакати, вигадували різні влучні жарти. Було суцільне піднесення, що масово надихало нас всіх. Але згодом трапилось те, що трапилось. Люди почали розуміти, що влада їх наганає все нижче і нижче. У масовій творчості все частіше почала з'являтися злоба і радикалізм. Знаєш, було б цікаво зібрати усі ці мотиватори-демотиватори, меми, фотожаби, вірші з анекдотами, малюнки тощо, а потім відсортувати їх за датою. Думаю, можна було б і без інформаційних повідомлень у ЗМІ прослідкувати хід цих всіх подій. Історія ж бо карбується у мистецтві і народній творчості»¹².

Інсталяція «Мішені». Фото Єжи Коноп'є. Надано автором

¹² Стронговський І. Стріт-арт митець Єжи Коноп'є: «Мішені» на Майдані були провокаційною роботою [Електронний ресурс] / Ілля Стронговський // Українська правда: життя. – 2014. – 6 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/6/151554/>

Народна творчість на Майдані. Фото Петра Гончара. З архіву НМРГ

Фото Сергія Бабенка. З архіву НМРГ

Різьблені скульптури Ярослава Будзановича. Фото Олександра Сліпченка. З архіву НМРГ

МИСТЕЦТВО ПЛАКАТУ

Плакатний революційний креатив стрімко набрав популярності: від саморобних сатиричних плакатів до інтернет-спільнот «Страйк Плакат», «Крапля в океані», які блискавично реагували на всі події актуальними плакатами. Була задіяна зовнішня реклама, і не тільки з виготовленими в поліграфічний спосіб плакатами – «Я дихаю вільно» та «Angry Ukrainians», а також зроблена просто на пустих рекламних щитах – «Коктейль Грушевського», «Заборонено забороняти». Українська революція замінила популярну гру «Angry Birds» на «Angry Ukrainians», а також переосмислила американського стріт-арт художника Шепарда Фейрі (плакат «Obey»).

Плакати, як важливі засоби виразу громадянської позиції, з'явилися вже на першій демонстрації 24 листопада 2013 року, коли тисячі людей заповнили вулиці Києва, щоб продемонструвати своє прагнення до євроінтеграції. Переважна більшість складалась із саморобних дилетантських плакатів з прямими політичними вимогами або гостро-сатиричним змістом. Безумовно, були плакати, зроблені професійними художниками. Плакати креативно висловлювали ставлення громадян до влади. Після побиття студентів на «Марші мільйонів» 1 грудня 2013 року кількість плакатів значно зросла. Саме тоді з'явились творчі об'єднання «Страйк Плакат» і «Крапля в океані». Митці, рекламисти, художники долучились до протесту своєю творчістю – плакатами. Створивши 1 грудня свою сторінку у мережі «Фейсбук», вони написали про себе:

«СТРАЙК ПЛАКАТ – заходь, завантажуй, друкуй і користуйся. Творча спільнота підтримала всеукраїнський протест проти кривавих подій на майдані Незалежності. Активісти створили серію плакатів, які вже зараз може завантажити кожен. Ми переконані, що доля країни вирішується сьогодні. Ми закликаємо усіх творчих людей доєднатися до всеукраїнського страйку та створювати страйк-плакати або будь-які інші матеріали»¹³.

Інтернет-спільнота «Страйк Плакат» стрімко набирала популярності – плакати користувались великим попитом. Словами творців спільноти – «Ще ніколи в житті маленький принтер не почувався таким героєм»¹⁴.

Художники творили анонімно. Це була цехова робота, без чинів та орденів, заради спільної ідеї і результату. Коли після подій 30 листопада Євромайдан було оголошено неполітичною акцією, художники повністю відмовились від політичної риторики і швидко знаходили універсальні образи. Одним з перших став плакат «Кривава Йолка». Саме з ним багато хто вийшов на демонстрацію «Марш мільйонів» 1 грудня. До художників доєдналися майстри мем-плакату та інші.

Журналістка Катерина Сергацкова писала:

«Створивши серію «страйк-плакатів» по «гарячим слідам», художники не зупинялись: майже щодня на сторінці стали з'являтися нові образи, які відповідали швидко мінливим реаліям. Так, після штурму Адміністрації Президента на Банковій почалась нова хвиля: автори поставили запитання про правовий захист тих, кого затримав «Беркут» – і тут же на плакатах виник образ Феміди, яка тримала замість ваги – наручники»¹⁵.

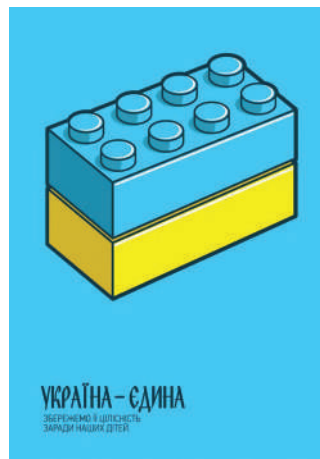
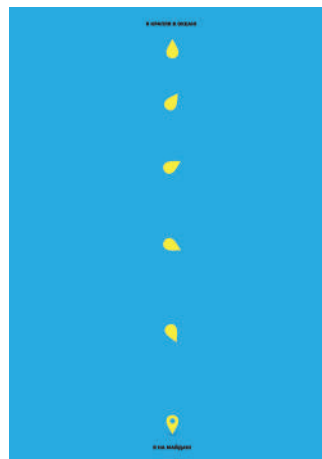
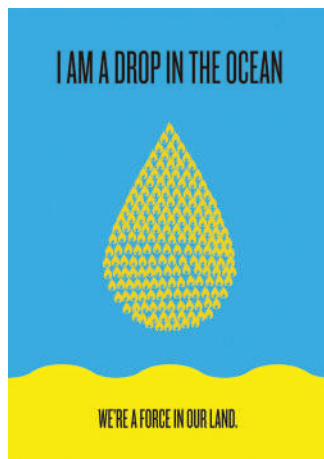
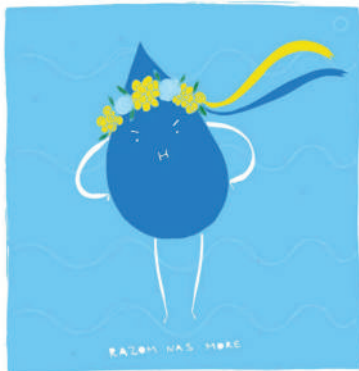
Київ став «плакатною» столицею світу: такої кількості плакатів, фотожаб, демотиваторів, малюнків ніхто не очікував. Найменше цього очікували в єдиному в Європі офіційно зареєстрованому Музеї плакату, що мав прихисток у скромному неопалюваному приміщенні Національного музею народної архітектури та побуту України у Пирогові. Музейники почали відстежувати плакатну творчість, оголо-

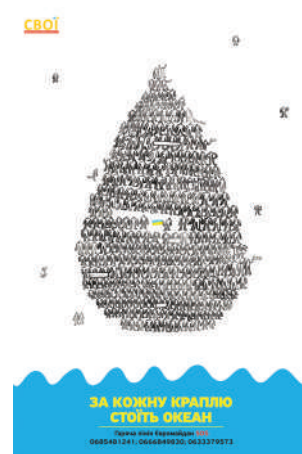
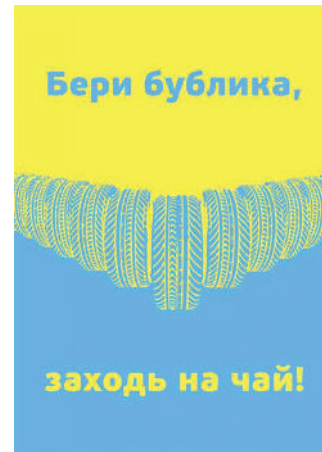
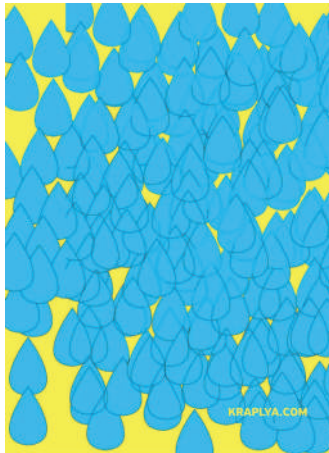

¹³ Страйк Плакат [Електронний ресурс] / Фейсбук-спільнота. – Режим доступу: https://www.facebook.com/strikeposter/info?tab=page_info

¹⁴ Там само.

¹⁵ Сергацкова Е. Маленький принтер-герой [Електронний ресурс] / Катерина Сергацкова // Korydor. – 2014. – 29 січня. – Режим доступу: <http://old.korydor.in.ua/spectema/33-yevromaidan/1572-malenkyi-prynter-heroi>

сили конкурс народно-го протестного плакату, створили сторінку у мережі «Фейсбук», яку стали відвідувати тисячі людей¹⁶. На відміну від спільнот, де автори діють анонімно, Музей, навпаки, намагався ідентифікувати і зберегти авторство плакату. Звичайно, це було не завжди можливо, оскільки анонімність захищала від політичних переслідувань авторів найбільш жорстких творчих плакатних меседжів.

«Майдан підняв якусь феноменальну мистецьку хвилю, пояснити яку не може ніхто. З Помаранчевою революцією навіть порівнювати нічого, – писав на початку лютого 2014 року директор Музею плакату України і редактор журналу «Музеї України» Віктор Тригуб. – Революція затягується. Значить, будуть нові шедеври! Митці виходять на Майдан»¹⁷.

Творців ідеї, плакатів і сайту «Краплі в океані» журналісти дуже влучно назвали «креативними партизанами». У неспокійні часи своїх прізвищ вони не розголошували. Натомість блискавично швидко реагували на події. Перша «крапля» з'явилась у ніч на 1 грудня 2013 року. Намалювали прапор із посланням: «Я відповідаю за те, що буде завтра. Я крапля в океані», а потім вирішили зробити для краплі окремий постер.

«У цій краплі був інсайт. Це такий термін рекламистів, який означає глибинну правду поведінки, почуттів людей. Ми побачили, що тут є щось більше. Адже тоді кожен відчував безсилля: «Що я можу зробити? Там Янукович, армія, бандити, беспредел...». А я?

Євромайдан у Дніпропетровську, грудень 2013 року

Хто я проти них?.. Крапля в океані – про те, що океан працює разом з тобою і тоді вже не так страшно починати. Вона про мікрогероїзм», – розповідали автори «Краплі» у лютому 2014 року журналістці Галині Титиш¹⁸.

Зі зростанням популярності постерів, автори «Краплі» зробили сайт, виклали свою позицію:

«Проект "Крапля" створено для того, щоб не стояти осторонь подій, що зараз відбуваються в Україні. Якщо ти більше не можеш мовчати – приєднуйся. Одна людина не в змозі протистояти диктатурі та змінити долю країни, проте їй під силу здійснити хвилю, від якої підніметься океан. Для цього треба не бути осторонь. І виказувати свій протест – на Майдані, дома, на роботі, у соціальних мережах, на вулицях свого міста. Ми за Євроінтеграцію. Ми проти злочинного уряду, ми проти побиття жінок, дітей та журналістів, проти нахабної брехні прямо нам в очі. Ми хочемо покласти цьому край. Нехай побачать нашу силу. Ми громадяни України і ми кажемо – досить!»¹⁹.

¹⁶ Иванченко Н. Ничего подобного не знал Париж в 1968! [Електронний ресурс] // Народні блоги. – 2014. – 6 лютого. – Режим доступу: <http://narodna.pravda.com.ua/life/52f3b79b71a61/>

¹⁷ Віктор Тригуб. Андрій Єрмоленко – ще один талант Майдану [Електронний ресурс] // Народні блоги. – 2014. – 8 лютого. – Режим доступу: <http://narodna.pravda.com.ua/fun/52f647ab8db92/>

¹⁸ Титиш Г. Творці "Краплі в океані". Креативні партизани [Електронний ресурс] / Галина Титиш // Українська правда: життя. – 2014. – 13 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/13/152183/>

¹⁹ Крапля в океані [Електронний ресурс] / Офіційний сайт // Режим доступу: <http://www.kraplya.com/>

Із FB-сторінки «Ревплакат»

сим Білоусов, Мирослав Вайда, Ксенія Гнилицька, Кирило Головченко, Ігор Гусєв, Марія Драгіна, Андрій Ермоленко, Ілля Ісупов, Борис Кашапов, Владислав Краснощок, Павло Керестей, Саша Курмаз, Сергій Лебединський, Олекса Манн, Маркіян Мацех, Олег Мацех, Борис Михайлов, Роман Михайлов, Роман Мінін, Марія Павленко, Олексій Радинський, Влада Ралко, Костянтин «Вінні» Реунов, Микола Рідний, Олександр Ройтбурд, Олексій Сай, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Віктор Сидоренко, Олег Тістол, Василь Цаголов, Олександр Чекменьов, Микита Шаленний, «Громадський сектор Майдану», «Страйк Плакат», Psyfox.

На початку лютого 2014 року з'являється ще одна плакатна спільнота «Revplakat» з дуже лаконічним написом у мережі «Фейсбук» – «Сторінка для викладення робіт на соціальну тематику», а також лозунгом – «Я знаю силу слова, воно гостріш штика»²⁰.

Ілюстратор Саша Годяєва вважає, що митець не придумує нічого, він лише ретранслятор настроїв, думок та емоцій, які вирують у суспільстві: «Вихоплює колективну думку, у нього доступ до неї, і він її трансформує»²¹. Після загибелі Сергія Нігояна – першої жертви на Майдані – вона

Від постерів автори «Краплі» перейшли до відео-портретів учасників протесту, власне, саме тих «крапель», з яких і склався океан Майдану. Ці відео-портрети вони викладали на своєму сайті. Пізніше, вже у квітні 2014 року, саме з назвою «Крапля в океані» у віденському Музеї мистецтв «Künstlerhaus» пройшла виставка мистецтва української революції, що була присвячена художнім та візуальним аспектам протестного руху в Україні 2013–2014 років. На виставці були представлені: Мак-

Листівки Іллі Стронговського

створила образ українки, яка плаче кривавими сльозами.

Креативні листівки з'явилися невдовзі після початку подій. Книжковий дизайнер Ілля Стронговський створив одну з найпопулярніших новорічних листівок тієї зими – «Йолка», яка швидко перекочувала на сувенірні магніти і футболки. Популярність була великою, і дизайнер продовжив свою серію. Особливо вдалою вийшла листівка «Greetings from Kyiv». Стронговський як митець спробував зробити листівки, присвячені мистецьким проявам Євромайдану. Частина грошей йшла на потреби Майдану, а частина – на допомогу дітям-інвалідам у Житомирі.

Також популярними і широко тиражованими стала серія листівок Громадського сектору Євромайдану «Євромайдан – це...», створених за мотивами фантиків «Love is...». Авторки Олександра Навроцька та Васирина Думан пере-

²⁰ Revplakat [Електронний ресурс] / Фейсбук-спільнота. Режим доступу: https://www.facebook.com/revplakat/photos_stream

²¹ Титиш Г. Ілюстратор Саша Годяєва. Емоційний протест [Електронний ресурс] / Галина Титиш // Українська правда. – 2014. – 5 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/5/151482/>

носили реальні майданівські будні у мальовані сюжети, і так сформувався ідеалістичний образ мирного протесту, який, втім, збігався із реальним²².

У лютому народилась мистецька ініціатива «Листівки з Майдану»²³, спрямована на підтримку постраждалих на Майдані та їхніх родин. Листівки було створено на основі робіт сучасних художників – їх розповсюджували на Майдані, вони були у вільному для завантаження і друку доступі.

«Історії з Майдану» – результат відвідувань художниками лікарень, робота разом з пораненими над мистецьким втіленням їхніх історій. Лада Наконечна та Алевтина Кахідзе першими пристали до цієї ініціативи і відвідали у лікарні медиківолонтерку Олесю Жуковську, яка отримала важке поранення. До проєкту долучились також Таня Войтович, Саша Курмаз, Марія Павленко, Євген Самборський, Івана-Катерина Яковина та інші. Свої роботи надали, серед інших, Анатолій Белов, Олександр Бурлака, Ксенія Гнилицька, Тетяна Кремінь і Леся Хоменко²⁴. У рамках проєкту художники створювали не тільки спеціальні твори для постраждалих, але й

викладали у відкритий доступ присвячені Майдану листівки. У рамках проєкту «Листівки з Майдану» почали документувати історії постраждалих й викладати на сайті проєкту.

«Це та ситуація, коли митці та культурні організації мають бути поряд із глядачем, – прокоментував ініціатор Володимир Кадигроб. – Їхня аудиторія зараз на майданах та на лікарняних ліжках. Історії цих людей – це вже історія нашої країни. Це нагадування для всіх нас про те, що права людини – абсолютна цінність, і подібне більше не має повторитися в Україні»²³.

Малюнок і процес його створення у проєкті «Історії з Майдану» художниці Анни Звягінцевої

Навесні, після початку воєнних дій Росії проти України, дизайнери-графіки з усього світу створювали плакати на підтримку України в рамках міжнародної плакатної акції «Голос миру». Організатором виступило Молодіжне об'єднання Київської організації Спільки дизайнерів України «ВАРТО». В акції взяли участь представники 45 країн, зокрема з Німеччини, Італії, США, Франції, Ірану, Іраку, Іспанії, Росії, Білорусі, Австралії, Індії, Японії, Китаю. Найкращі плакати виставили на Хрещатику біля ЦУМУ.

²² «Я дівчинка. Я не хочу сукню, я хочу змінити цю систему»: молодь, яка творить мирний протест [Електронний ресурс] // Українська правда: життя. – 2013. – 19 грудня. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2013/12/19/146507/>

²³ Листівки з Майдану – акція консолідації та підтримки постраждалих протестувальників [Електронний ресурс] / Новина // ART Ukraine. – 2014. – 6 березня. – Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/n/akciya-konsolidacii-ta-pidtrimki-postrazhdalikh-protestuvalnikov/#.UzLNU62SywN>

²⁴ Художники пішли в лікарні спілкуватись і малювати з пораненими. Перша історія – волонтерки Олеси [Електронний ресурс] / Новина // Українська правда: життя. – 2014. – 27 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/02/27/154425/>

ФОТОГРАФІЯ

Фотографія є мистецтвом фіксації миттєвості. Її сучасні можливості в епоху цифрових технологій, зокрема миттєвого тиражування, зробили її одним з головних інструментів Майдану. Роботи фотографів найшвидше ставали відомими завдяки соціальним мережам та інтернет-виданням. Порівняно з 2004 роком, у 2013 році цифровими камерами і телефонами була озброєна більша частина протестувальників. Якщо фотографії Помаранчевої революції у багатьох зберігалися в фотоальбомах, то світлини протестів 2013–2014 років відразу викладалися на сторінки соціальних мереж.

«Яскрава медійність є однією з ключових характеристик протесту на Майдані, – писала на початку лютого Аліса Ложкіна в «ART Ukraine». – Ніколи до цього політичні події в Україні, а тим більше документація суспільних протестів, не була так естетизована»²⁵.

Фотографія стала важливою складовою пісенних кліпів, які швидко розходились в інтернеті. Важливим аспектом було не тільки миттєве розповсюдження фотографій, але й проведення фотовиставок просто неба. Ці інсталяції в гарячих точках Майдану підкреслювали присутність фотографів як учасників протестів.

Перші вуличні фотовиставки, присвячені Майдану, почали з'являтися у грудні. У рамках міжнародного проєкту «Inside Out Project», метою якого є трансформація людських повідомлень у мистецький контекст, на стіні будинку № 15 по вулиці Ярославів Вал було розміщено галерею портретів демонстрантів Євромайдану. Це зробили українська художниця Алевтина Кахідзе, француз Арно Люме, Ірина Соловей з платформи «Велика Ідея» та фотограф Євген Чорний. Потім її розширили і розмістили на загорожі перед Центральним універмагом, вже безпосередньо біля барикади на розі вулиць Хрещатик і Богдана Хмельницького.

З боку Європейської площі, на так званій «Першій» барикаді Майдану, 21 грудня відкрилась фотовиставка «Майдан. Людський фактор». Ідея виставки належала Алі-

ні Малюшкіній, організаторами виступили Наталія Кравчук та Макс Левін, а редакторами – Михайло Чернічкін та Павло Подуфалов. Відомі українські фотографи задекларували свою участь у протестах так:

«Євромайдан – унікальне явище в історії України, і ми хочемо зробити свій внесок у цю загальну боротьбу. Ми не будемо показувати хроніку Євромайдану, ми не будемо рекламувати жодної політичної сили. Ми хочемо розповісти Україні та світу, як українці стали нацією. Саме цій історії присвячено наш проєкт»²⁶.

У грудні 2013 року ніхто не міг собі уявити подій найближчих місяців. В анонсі третьої фотовиставки «Майдан. Людський фактор», яку 12 лютого 2014 року було представлено на огорожі Національної парламентської бібліотеки на вулиці Грушевського, практично на місці запеклих боїв, зазначалось:

«Після першої фотохвилі нашої виставки ми не могли й подумати, що буде друга: не менш видовищна. Але після другої ми аж ніяк не могли уявити ось таку третю: задимлену, фатальну для багатьох, героїчну, сумну, але неймовірну. Кожен із нас у найсміливіших мареннях не уявляв такої зйомки. Тим паче у центрі української столиці. Ми не уявляли багато чого. А особливо: що можна цілитися в громадян. І – потрапляти. Ми не уявляли, що можна навіть не помічати постріли та вибухи. Як не помічаєте часто їх ви, коли допомагаєте одне одному, розносите під кулями бумажки і молоко, вигадуете усе новіші та креативніші методи захисту території, вільної від диктатури. Ми так само багато чого вже не помічаємо. Навіть якщо ціляться в нас. Але ми хочемо запам'ятати ці миті. Разом з Вами. Бо в ці дні Ми змінюємося разом».

У проєкті «Майдан. Людський фактор» взяли участь такі фотомитці: Павло Багмут, Максим Баландох, Олег Герасименко, Андрій Горб, Ганна Грабарська, Петро Задорожний, Євген Котенко, Наталія Кравчук, Максим Кудимець, Олександр Кузьмін, Макс Левін, Максим Люков, Владислав

²⁵ Ложкіна А. Искусство на баррикадах: Майдан глазами украинских художников. Ч. 2 [Електронний ресурс] / Аліса Ложкіна // ART Ukraine. – 2014. – 7 февраля. – Режим доступа: <http://artukraine.com.ua/a/iskusstvo-na-barrikadah-maydan-glazami-ukrainskih-hudozhnikov-ch2/>

²⁶ Українські фотографи на Хрещатику представили інсталяцію «Майдан. Людський фактор» [Електронний ресурс] / Новина // УНН. – 2013. – 21 грудня. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1286880-ukrayinski-fotografi-na-khreshchatiku-predstavili-instalyatsiyu-maydan-lyudskiy-faktor>

Презентація календаря на вул. Грушевського

Фотовиставка на загорожі біля ЦУМу

Мусієнко, Сергій Ніколаєв, Олег Переверзєв, Олег Петрасюк, Роман Пилипій, Сергій Полежака, Макс Рокотанський, Костянтин Самоцєтов, Артем Сліпачук, Влад Содель, Анатолій Степанов, Максим Требухов, Сергій Харченко, Костянтин Чернічкін, Віталій Чумак, Ольга Якимович, Олександр Яловий.

З перших і до останніх днів був на Майдані фотохудожник Владислав Мусієнко. Він бачив, – а завдяки його фото це бачили тисячі людей, – і виступи митців, і часи затишшя, і найтрагічніші моменти. Він звик прокидатися кілька разів уночі, щоб перевірити, чи не намагаються знову розігнати Майдан. Владислав згадує ніч з 10 на 11 грудня:

«Я прокинувся вночі, включив новини і побачив, як рухаються ці чорні та помаранчеві кульки. На екрані монітору це все виглядало моторошно. По дорозі у центр я бачив, як велика кількість людей бігла на Майдан, знаючи, що там розгін. Вони бігли з таким відчуттям, ніби боялись спізнитись»²⁷.

Серед майданівських робіт Владислава мало портретів, тому що йому важко виокремити якогось одного протестувальника з-поміж інших:

«Мене настільки вражають ці події, що хочеться фотографувати їх широким кутом. Я не можу змусити себе знімати портрети. Для мене ця революція – єдиний організм, не можу виділити когось одного»²⁸.

На своїй сторінці у мережі «Фейсбук» 19 лютого 2014 року Владислав записав:

«Я дивлюсь на людей, які, як мурашки, пруть торби з їжею, з ліками, розбирають бруківку, і у мене ком в горлі. Які Люди».

Це були дні, коли протистояння дійшло до трагічної межі: гинули герої, не працювало метро, а кияни, попри все, стягувалися на Майдан, везли, несли все необхідне. Тил (Київ) годував свій Фронт (Майдан).

Світлина Яни Жолудь. Проєкт «Митець-борець». З архіву НМРГ

У ці дні Мистецька сотня організовує акцію-фотосесію «Митець-борець» – на барикадах на вулиці Михайла Грушевського актори, балерини, музиканти, поети і художники взяли участь у фотосесії²⁹.

Натомість фотограф Ігор Гайдай зосередився саме на портретах учасників протесту. Зі своєю дружиною та асистентом Ніною вони розпочали проєкт «Обличчя свободи. Майдан». Власне, цей проєкт став логічним переходом від попереднього – «Українці. Початок третього тисячоліття», над яким Гайдай працював 7 років. Той вийшов книгою і вмістив понад 130 портретів сучасних жителів країни від пастуха до президента.

Щодо своєї участі у Майдані 1 лютого 2014 року фотограф підкреслив:

«Як громадянин я просто не міг лишатись осторонь. Я вважаю себе майданівцем і знімаю своїх однодумців. Це не погляд з відстані – мені цікаво пропустити їх крізь себе... Думаю, більшість людей погоджувалася в тому, що це непересічний момент у житті. У них є

²⁷ Революція очима фотографа. Владислав Мусієнко [Електронний ресурс] / Стаття // Українська правда: життя. – 2014. – 4 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/4/151333/>

²⁸ Там само.

²⁹ Зворотний бік Майдану [Електронний ресурс] / Стаття // IPress. – 2014. – 25 лютого. – Режим доступу: https://ipress.ua/ljlive/zvorotnyy_bik_maydanu_50090.html

відчуття, що зараз вони самі творять історію, новітню історію держави. Мої фотографії зроблені дуже просто: я зупиняю людину в тому настрої і в тому середовищі, де вона є, навіть на фон не впливаю. Кожна окрема світлина, можливо, не має цінності сама по собі, але я документую історично важливий для країни момент»³⁰.

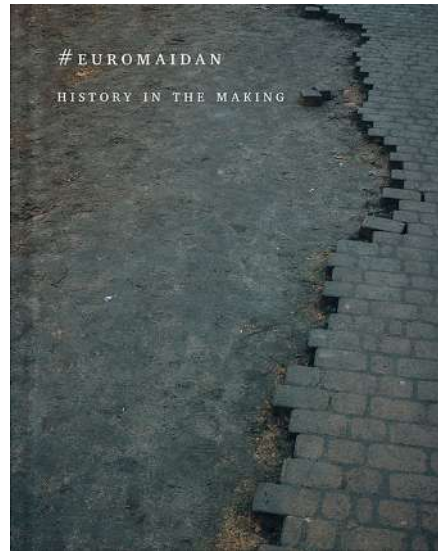
Виставка фотографій Ігоря Гайдая відбулась вже у березні 2014 року у рамках XI Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays.

У листопаді 2014 року завдяки спільним зусиллям видавництва «Основи» й агентства «Art Management» побачила світ перша двомовна книга про Майдан «#EUROMAIDAN – History in the Making». Ініціювали видання Володимир Кадигроб, Дана Павличко і Катерина Тейлор.

«#EUROMAIDAN – History in the Making» висвітлює ключові явища Євромайдану, що лягли в основу відповідних розділів книги: «Віче», «Кухня», «Правий сектор», «Са-

мооборона», «Творчість протесту», «Культура», «Архітектура», «Медики», «Антимайдан», «Журналісти», «Беркут», «Предмети», «Самоорганізація», «Локації» і «Люди». Останній розділ уміщає унікальні знімки майданівців, які відпочивають у павільйоні виставкового центру «КиївЕкспоПлаза», знімок операції медиків-волонтерів у стінах Михайлівського собору, чоловіка, який грає на саксофоні під час кривавих боїв на вулиці Михайла Грушевського, хлопчика, який кидає камінь у «Беркут», та інші.

За словами Володимира Кадигроба, «#EUROMAIDAN – History in the Making» звертається не лише до українців, а дає можливість міжнародній аудиторії розібратися у тому, що відбувалося у Києві взимку 2013–2014 років, досліджує і документує Майдан: як історичну подію, набір спільних цінностей, приклад самоорганізації і як художнє явище³¹.

³⁰ Довга Н. Інтерв'ю з Ігорем Гайдаєм [Електронний ресурс] / Наталка Довга // Docudays UA. – 2014. – 1 лютого. – Режим доступу: http://www.docudays.org.ua/2014/news/intervyu/oblyczia_svobody_maidan/

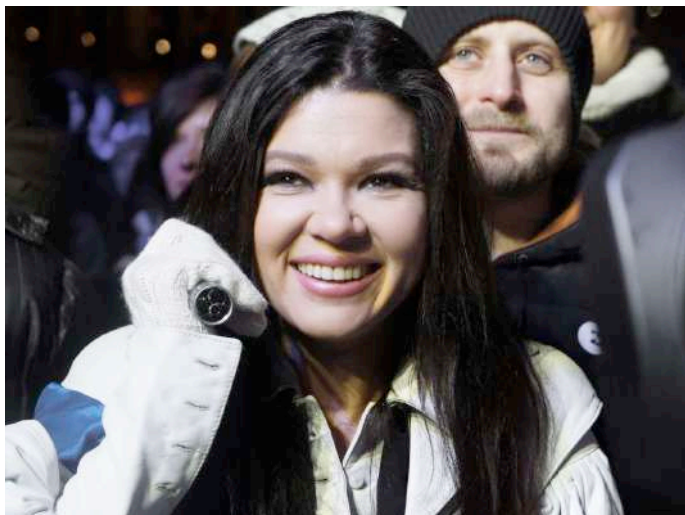
³¹ Кадигроб В., Тейлор К., Лютий Т., Грицак Я., Гусев Г., Сергацкова К. #EUROMAIDAN – History in the Making / Володимир Кадигроб, Катерина Тейлор, Тарас Лютий, Ярослав Грицак, Гліб Гусев, Катерина Сергацкова. – К.: Видавництво «Основи». – 2014. – 300 с.

ВИСТАВКИ «ЖІНКИ МАЙДАНУ» І «ОБРАЗИ МАЙДАНУ»

Проект «Жінки Майдану» став останньою фотовиставкою на «діючому» Майдані, яка відкрилась у травні і тривала до кінця літа 2014 року, аж доки не були згорнуті останні намети. Уперше фотовиставка була експонована у виставковій залі Програми міжнародного академічного обміну імені Фулбрайта в Україні (4–22 квітня 2014 року, Київ).

Протест на Майдані, серед іншого, спровокував публічну дискусію щодо участі жінок у протестних акціях. Ті, для кого Майдан став платформою вияву свободи та прав (у тому числі – гендерних), закликали бачити у жінках повноцінних учасниць суспільного життя і протесту зокрема. Відтак було створено Жіночу сотню: жінки нарівні з чоловіками були на барикадах, надавали медичну та іншу допомогу, дбали про їжу та теплий одяг для майданівців. Учасниці протесту проявляли надзвичайну сміливість, самовідданість і відчайдушність. Співачка Руслана Лижичко максимально задіяла свій міжнародний авторитет, щоб привернути увагу світової громадськості до подій в Україні.

В експозицію увійшли світлини двадцяти п'яти фотографів з України, США, Португалії й Росії. Взяли участь такі автори: Анастасія Власова, Ігор Гільбо, Євгенія Жарико-

Руслана. Фото Ігоря Гільбо з проекту «Жінки Майдану»

Том Гілі на відкритті виставки «Жінки Майдану»

Оля Рондяк. «Богородиця»

ва, Олександр Заклецький, Еміне Зіятдінова, Інна Калініна, Лон Кауфманн (США), Андрій Комашко, Дмитро Ларін, Вадим Лурье (Росія), Катерина Максим, Людмила Мицик, Катя Міщенко-Мицик (США), Ірина Озимок, Оксана Парафенюк, Олександр Ратушняк, Ігор Розкладай, Антоніо Сантос (Португалія), Йосиф Сивенький (США), Влад Содель, Олексій Фурман, Тарас Хімчак, Роман Цибрівський (США), Олег Шведов, Лада Шіленко.

17 травня 2014 року фотовиставку «Жінки Майдану» було перенесено на Майдан. Тут, біля стели Незалежності, вона залишалась до 23 серпня. На відкритті відвідувачів привітали: голова Міжнародної фулбрайтівської ради Том

Гілі, директор Програми імені Фулбрайта в Україні Марта Коломиєць, голова правління громадської благодійної організації «Українське Фулбрайтівське коло», директор Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» Тетяна Ярошенко, голова Правління Міжнародного благодійного фонду «Український жіночий фонд» Наталія Карбовська, координаторка Жіночої сотні імені Ольги Кобилянської Ніна Потарська.

За словами Марти Коломиєць, не можна переоцінити роль жінки як у суспільстві, так і зокрема під час Майдану:

«Ми бачимо в цих фотографіях різні емоції – радість і смуток, і тривогу, і щастя, і допомогу. Ця виставка в мені плекає велику надію, що все буде добре, все буде гаразд в Україні. Адже Майдан дав дуже багато віри не тільки в себе, але у всіх людей»³².

Дехто з відвідувачів виставки знаходив себе на світликах, багатьох фотовиставка спонукала поділитися своєю історією, розповісти про глибинні переживання тих часів і сподівання на майбутнє.

Виставка «Жінки Майдану» стала успішною спробою зафіксувати й зберегти різносторонній жіночий образ протесту. Фотовиставку було вивезено з Майдану на Труханів острів у рамках підготовки до святкування Дня Незалежності в 2014 році.

Улітку 2014 року Програма імені Фулбрайта в Україні провела в своєму офісі виставку колажів закоханої в Україну американки Олі Рондяк «Образи Майдану»³³. Для візуалізації Майдану майстриня обрала техніку колажу. Зображення є цілісними і, водночас, фрагментарними, складаються з частин опублікованих про Майдан і з Майдану текстів та світлин, що дозволяє створювати колективний за своєю суттю мистецький твір.

Образи Майдану, як їх бачить у своїх колажах Оля Рондяк, – жіночі обличчя: і Божі матір з дитятком на руках, і «обличчя протесту». На більшості картин – дівчата у вінках. Цій традиційній українській жіночій прикрасі – віночкам – Майдан надав нового сучасного прочитання.

³² Фотовиставка «Жінки Майдану» [Електронний ресурс] / Відео // hromadske.tv. – Жіноча сотня. – 2014. – 7 квітня. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=foHAcSw0T4M&feature=youtu.be>

³³ Rondiak O. Solo Art Exhibition "Images of the Maidan" by Ola Rondiak [Electronic resource] / Booklet. – Mode of access: http://issuu.com/fulbright-ukraine/docs/rondiak_booklet

СКУЛЬПТУРА

Скульптура на Майдані була представлена перш за все дерев'яними фігурами майстра з Коломиї Ярослава Будзановича. Він розмістив їх біля барикади «Львівська брама», що перекривала вулицю Інститутську. Докладніше про майстра можна дізнатися з фільму «Громадянин» режисера Олександра Шкрабака та кінооператора Андрія Котляра³⁴. Авторів, – студентів КНУТКиТ, – було заарештовано за звинуваченням в організації масових заворушень. З фільму ми дізнаємось, що батьки скульптора і він сам були репресовані в радянські часи: мати відсиділа 14 років, батько – 10, а він – 7 і 3. «Хтось вмів співати, хтось вмів грати, а мій інструмент оце», – говорить у фільмі скульптор і продовжує вирізати пилою фігури «молящоїся матері» для Майдану. Після розстрілів Небесної Сотні Ярослав вирізьбить велике розп'яття, яке означить меморіальну територію вулиці Інститутської і увійде до переліку пам'яток історії.

Французький стріт-арт художник Роті висловив свою підтримку і солідарність з протестувальниками – подарував Майдану скульптуру «Нова Україна», що зображує жінку, яка виринає з глибин. Так алегорично митець бачить українську революцію. Про це писало американське видання «The Huffington Post», що надрукувало есей письменниці та вченої Александри Паріш, яка перебувала в Києві тієї зими й, зокрема, спостерігала за роботою над скульптурою³⁵. Восени 2013 року Роті брав участь у фестивалі «Гогольфест» у Києві й працював над концепцією скульптури, яку хотів встановити у Парижі. Революційні події на Майдані пришвидшили його повернення до Києва, надали нового сенсу ідеї скульптури, а також її місця розташування. Художник практично відразу по приїзді до Києва знайшов величезну плиту рожевого мармуру і майстерню. Працюючи по 14–16 годин на добу, вже на 13-й день він завершив роботу над двометровою 4-тонною скульптурою «Нова Україна». Встановлена у спокійний різдвяний день скульптура пережила всі буремні й трагічні події Майдану. Біля неї гинули 18–20 лютого. І якщо Роті її створював із задумом символу надії та енергії, для багатьох киян вона стала місцем жалоби за загиблими на Майдані. Це один з небагатьох майданних мистецьких артефактів, що і сьогодні залишається на Майдані.

*Скульптура Роті «Нова Україна» до та після розстрілів.
З архіву НМРГ*

³⁴ The Citizen / Громадянин [Електронний ресурс] / Фільм. – Youtube-канал «BABYLON'13». – 2014. – 25 січня. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=QrUM1GUy5Xk>

³⁵ Alexandra Parrish. Roti's "NewUkraine" / Jaime Rojo & Steven Harrington. A 'New Ukraine' Sculpture In Kiev By Street Artist Roti [Electronic resource] / The Huffington Post. – 29.01.2014. – Mode of access: http://www.huffingtonpost.com/jaime-rojo-steven-harrington/street-artist-roti-places_b_4677340.html

ЖИВОПИС, ГРАФІКА

На Майдані можна було зустріти різні форми і жанри живопису: від стріт-арту до портрету і декоративного живопису. Відразу з'явилися співзвучні революції різноманітні мурали та графіті. На межі XIX–XX століття американський художник Роберт Генрі висловив і обґрунтував думку, що художник має право відображати тільки щось із власного досвіду, тільки те, що він пережив. Художники на Майдані такий досвід мали.

З перших днів на Майдані можна було зустріти Марину Соченко, художника і викладача Київської національної академії образотворчого мистецтва та архітектури (НАОМА). З мольбертом, зосереджено працює. Казала, що і як художник, і як громадянин не мала права пропустити ці моменти:

«Я не можу закликати своїх студентів приходити на Майдан, проте я можу сказати, що я сама тут практично щодня».

Художник і учасник протестів Максим Вегера наприкінці січня 2013 року влаштував своєрідний пленер побли-

Марина Соченко на Майдані

зу лінії вогню на вулиці Михайла Грушевського. Фотографія художника, який з мольбертом з натури малює революційні бої, швидко облетіла всі ЗМІ, а журнал «ART Ukraine» назвав це своєрідним омажем Делакруа і творчості співця Паризької комуні Оноре Дом'є³⁶. Сам Вегера розповів журналістам:

«Я залишався осторонь від подій на Грушевського, оскільки, по суті своїй, неагресивний чоловік. Приїхав в центр з товаришем, теж художником. І мене захлинули емоції. Були двоякі почуття. З одного боку, радісно, що люди перестали бути рабами. Але з іншого – сумно, що їм доводиться проливати кров. Страху писати там картину не було. Мені захотілося зберегти цей момент, із собою був мольберт, пензлики і фарби. Вибрав позицію біля стадіону «Динамо» і почав малювати», – пояснює художник.

Вже за кілька годин він закінчив картину: вид на барикаду з димом і людьми:

«Про безпеку я не думав. Навколо вибухали гранати, бігали і кричали мітингувальники, горіли шини. Але я занурився в роботу, був справжній кураж! Лише зрідка відповідав на запитання протестувальників. Вони цікавилися: чи не потрібна допомога? Якийсь хлопець у касці жартома попросив написати його портрет: «Малюй, художник! Це наша історія!». У перервах я грів руки і пив каву»³⁷.

Звичайно, це був не поодинокий випадок – художники на вулиці Михайла Грушевського малювали портрети учасників протесту, барикади, бої.

Максим Вегера за роботою на вул. Михайла Грушевського

³⁶ Ложкина А. Искусство на баррикадах: Майдан глазами украинских художников. Ч.1 [Электронный ресурс] / Алиса Ложкина // ART Ukraine. – 2014. – 6 февраля. – Режим доступа: <http://artukraine.com.ua/a/iskusstvo-na-barrikadah-maydan-glazami-ukrainskih-hudozhnikov-ch1/>

³⁷ Художник, який писав з натури баталії на Грушевського, показав готову картину [Електронний ресурс] / Новина // Gazeta.ua. – 2014. – 31 січня. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/science-life/_hudozhnik-yakij-pisav-z-naturi-bataliyi-na-grushevskogo-pokazav-gotovu-kartinu/539475

Фото Мили Іванцової. З архіву НМРГ

Знайшлось на Майдані місце і декоративному живопису. На прохання афганців київські художники і мистецтвознавці розфарбували їхні намети за стелою Незалежності. Серед інших, там працювала художник Світлана Бердник-Мальована. Невдовзі декоративний майданівський стріт-арт з'явився на вантажівках, касках, прапорах.

Біля стели Незалежності у грудні 2013 року відкрили галерею «Арт-Майдан»: художники малювали свої картини на підтримку Майдану і виставляли їх просто неба. Серед них – Матвій Вайсберг, Роман Мінін, Інара Багірова та інші. Ідея створити на Майдані своєрідну виставку належала студентам і випускникам Львівської національної академії мистецтв; до них приєдналися художники з Харкова та Києва. Юлія Островська, мистецтвознавець, організатор акції «Арт-Майдан» писала:

«Те, що українські митці мовою візуального мистецтва привертають увагу світової спільноти до події в Україні, насправді, ще одна спроба заявити про українство і його свідоме прагнення творити нову українську історію. У такий спосіб ми, мистецтвознавці, висловили свою підтримку тим, хто зараз стоїть на Майдані. І поки тут стоять люди, відкрита колекція «Арт-Майдану» залишатиметься ілюстрованою підтримкою людського духу і свідомого громадянського противу»³⁸.

Для багатьох художників старшого покоління – це вже друга революція. Матвій Вайсберг був на Майдані і в 2004 році, і в 2014-му на вулиці Михайла Грушевського й навпроти Інститутський. Художник згадує, що перші два місяці Майдану він не міг працювати, настільки сильними були емоції й переживання. Багато фотографував, а писати зміг тільки під час перемир'я, тоді створив проєкт «Стіна», що складається з 28 робіт. Палітра роботи нагадала творцеві землю на Грушевського – попіл, гар шин, дим³⁹. На початку березня 2014 року Матвій Вайсберг представив свій проєкт «Стіна. 28.01–8.03.2014» широкій аудиторії в музеї «Духовні скарби України».

Ще один цікавий мистецький проєкт започаткували художник-ілюстратор Олександр Ком'яхов та журналіст Андрій Приймаченко: малювали типових учасників Майдану⁴⁰.

У лютому 2014-го поруч з барикадами на вулиці Михайла Грушевського соціальний художник Sociopath створив трилогію «Ікони революції»: його Тарас Шевченко носить бандану, Леся Українка – протигаз, а Іван Франко – будівельну каску. Так найбільш відомі письменники України «приєдналися» до протесту. Зі слів художника:

«"Ікони революції" – це посвята Героям, живим і загиблим... Не можу пригадати, як спала на думку ідея. Їх радше створило те середовище, що було на Грушевського: незламний український дух, що вистояв навіть на 20-градусному морозі за правду. Малював їх

Олександр Ком'яхов. Із серії «Учасники»

³⁸ На Євромайдані триває мистецька акція «АртМайдан» [Електронний ресурс] / Новина // Страйк. – 2013. – 18 грудня. – Режим доступу: <http://firstsocial.info/news/na-yevromaydani-trivaye-mistetska-aktsiya-artmaydan>

³⁹ Сырчина М. Матвей Вайсберг: «Моя палитра напоминает мне землю на улице Грушевского: пепел, гарь, покрываешь, дым...» [Електронний ресурс] / Мария Сырчина // Факты. – 2014. – 23 марта. – Режим доступа: <http://fakty.ua/179191-matvej-vajsberg-moya-palitra-napominaet-mne-zemlyu-na-ulice-grushevskogo-pepel-gar-pokryshek-dym>

⁴⁰ Типові Євромайданівці очима художника [Електронний ресурс] / Новина // Українська правда: життя. – 2014. – 3 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/3/151102/>

Матвій Вайсберг «Стіна. 28.01–8.03.2014»

Sociopath. «Ікони революції»

10 лютого. Було холодно, фарба ледве сохла, світла майже не було, бо воно робило кожного помітним по той бік барикад і звідти миттєво летіли гумові кулі. Але душевності там вистачало: дівчата поїли чаєм, бійці допомагали тримати трафарети, хтось ділився думками на камеру, а хтось цигарками. Чотири години – й «Ікони революції» були готові⁴¹.

Художники працювали на Майдані і фіксували як перші, ще мирні дні, так і пізніші гарячі бої. Після появи перших героїв відразу з'явилися їхні художні портрети, зокрема, козака Михайла Гаврилюка, якого 22 січня 2014 року під час протистояння на вулиці Михайла Грушевського у Києві захопили силовики, побили, розділи догола, словесно принижували і знімали все це на фото та відео. Це обурило українців.

Карикатурист з Коломиї Ігор Бежук працював цього разу у серйозному стилі – він у чорно-білій палітрі зобразив профіль Гаврилюка, який посміхається:

«Нам випало жити у Велику Годину! Щодня у нас народжуються нові Герої! Козак Михайло Гаврилюк, це уособлення основних чеснот українського козацтва – сміливість, витривалість та простота»⁴².

Ілюстратор дитячих книжок Марися Рудська з Києва зображує Гаврилюка зі списом, як переможця лихого змія. Малюнок супроводжується рядком із гімну України: «В ріднім краю панувати не дамо нікому!». Київського художника

Сергія Позняка вразила стійкість побитого козака з Майдану. Він намалював аквареллю портрет Михайла Гаврилюка, на якому козак стискає в руці дерев'яний хрест. Тоді складно було уявити, що невдовзі Гаврилюк стане народним депутатом України.

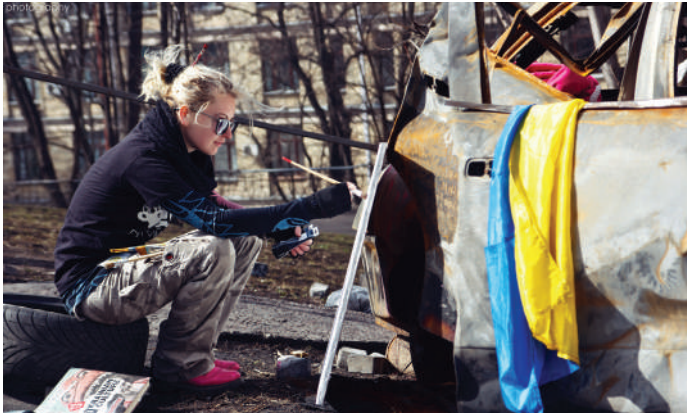
Художник Олександр Мельник майже весь Майдан мужньо простояв зі своєю роботою «Бачу справи твої, людино», на якій зображено очі Господні. Зі зворотного боку картини написано: «Ви прекрасні!!! Я вас люблю!» Так художник підтримував протестувальників. У картину влучили три кулі беркутівців, проте очі залишилися цілими. Самого художника було поранено. Його історія знайшла відображення на полотнах молодих митців (Андрій Набока «Бачу справи твої, людино»).

Олександр Мельник на Майдані. Фото Ігоря Гільбо

⁴¹ Винницька Я. Наш Banksy. Стрит-арт-художник #Sociopath про соціальне мистецтво [Електронний ресурс] / Ярина Винницька // Тиждень. – 2014. – 24 травня. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Culture/109901>

⁴² Нора Х. Козак, над яким знущався «Беркут», надихнув художників [Електронний ресурс] / Христина Нора // Zaxid.net. – 2014. – 28 січня. – Режим доступу: http://zaxid.et/news/showNews.do?kozak_nad_yakim_znushhavsya_berkut_nadihnuv_hudozhnikiv

Марія Діордійчук на вул. Інститутській. Фото Андрія Комашка

Просто на майданівських барикадах було створено серію робіт молодих художників Марії Діордійчук та Єгора Стрелкова «Кольори волі». Ще тоді до них підходили іноземні журналісти і просили привезти виставку в свої країни. Так і сталося: художники показали ці роботи в різних країнах Європи. Свою життєву позицію Марія окреслила так:

«Існують військові кореспонденти, чому б не створити професію військового художника? Моя позиція – активна, але не радикальна, моя справа – творення, а не руйнування, нехай навіть ця руйнація виправдана вимогами часу»⁴³.

Майстер політичної карикатури Олег Смаль відкрив свою виставку просто неба 5 лютого 2014 року на Європейській площі. На запитання журналіста, чи повинен художник брати участь у громадських протестах, чи має обмежитися лише творчістю, Смаль відповів:

«Вибір робить сам художник. Але на антимайдани митці чомусь не йдуть. Мабуть, там дуже тхне сталінськими таборами...»⁴⁴.

Юрій Журавель, графік, громадський діяч, лідер та вокаліст рівненського гурту «Ot-Vinta» був на Майдані від 21 листопада 2013 року:

«Мій гострий олівець, гітара, горлянка – теж достойна зброя. Зламається олівець, порвуться струни і зірветься голос – продовжу боротьбу кулаками, зубами, тілом...»⁴⁵

Журавель придумав і намалював шеврон «Самооборони» Майдану. Художник розповів, як це сталося:

«Я над цим шевроном думав, і коли вже виснажений ліг спати, мені сниться, що я сиджу за робочим столом, ззаду підходить дружина, і каже: «Намалюй Архангела Михаїла – він однаково на Майдані щодня». Усвідомлюю уві сні, що вона померла. Страху немає. Я встаю, заходжу в гугл, дізнаюся, хто такий Архангел Михаїл – виявляється, це той Архангел, який скинув Сатану за наказом Бога, і його постать, золотокрилий Архангел Михаїл постійно стоїть у Києві на Майдані. І я його маю – він стає емблемою Самооборони, і всієї спільноти, яка боронить Майдан»⁴⁶.

У ці дні Юрій Журавель намалював десятки революційних малюнків, яким письменники брати Капранови дали назву «монументальний шарж». Він влаштував свою революційну виставку на вулиці Михайла Грушевського, просто неба. Виставка попала під кулі «Беркуту». Відразу після трагічних подій у лютому намалював «Небесну Сотню»⁴⁷, що, імовірно, і є першим зображенням героїв. Свою пісню «Балада про сіль» гурт «Ot-Vinta» теж присвятив Небесній Сотні.

Юрій Журавель. Шеврон Самооборони Майдану

⁴³ Заховайко М. Недільне читиво: «Кольори волі» – мистецтво барикад мандрує Європою [Електронний ресурс] / Майя Заховайко // Укрінформ. – 2014. – 29 червня. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/nedilne_chtivo_kolori_voli_mistetstvo_barikad_mandruye_vropeyu_1950638

⁴⁴ Аврамчук К. Карикатурист Олег Смаль: «На Антимайдан митці не йдуть. Мабуть, там дуже тхне сталінськими таборами» [Електронний ресурс] / Катерина Аврамчук // Insider. – 2014. – 10 лютого. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/art/karikaturist-oleg-smal-na-antimaidan-mitsi-ne-idut-mabut-tam-duzhe-tkhne-stalinskimi-taborami/>

⁴⁵ У столиці на вулиці з'явилась виставка графіки Юрія Журавля на тему революції [Електронний ресурс] / Новина // Українська правда: життя. – 2014. – 1 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/1/150854/>

⁴⁶ Одарченко В. Юрій Журавель: «Я згоден з цими виродками йти в пекло» [Електронний ресурс] / Валентина Одарченко // Радіо Свобода. – 2014. – 27 лютого. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25279708.html>

⁴⁷ Там само.

Олександр Ройтбурд на київському Майдані

*«Від самих Варяг аж у Греки дорогу
Своїми кістками мостили брати,
Померлих ховали, молилися Богу
І далі рушали, бо мусили йти».*

Художниця Світлана Калінічева створила проєкт «Пам'ять»: відразу після трагічних подій на Майдані взялась намалювати усіх героїв Небесної Сотні. Вона звернулася до рідних героїв та журналістів за їхніми фотографіями, а тоді розмістила вже готові портрети на своїй сторінці у мережі «Фейсбук». Художниця поставила за мету зберегти пам'ять про героїв. За її словами:

«Хотілося б створити серію листівок, постерів, можливо, банерів з портретами загиблих, розвісивши їх по містах України, як нагадування про те, якою може бути людина – сильною, активною, цілеспрямованою, патріотичною»⁴⁸.

Художник Олександр Ройтбурд приїхав на Майдан 21 листопада і одним із перших підтримав протести публічно. На своїй сторінці у мережі «Фейсбук» він написав (*переклад з російської*):

«...Я розумію, що пізно пити боржомі, але зараз викликаю таксі на Майдан, щоб потім у дзеркалі самому собі в очі з чистою совістю дивитись. Хто хоче мене здивувати – підтягуйтеся, можливо, це ще має сенс».

Серед інших його колег, які підтримали Майдан, художник згадує Тіберія Сільваші, Володимира Буднікова, Владу Ралко, Арсена Савадова, Матвія Вайсберга, Олексу Манна та «Мистецький барбакан» як один з центрів Майдану. Ройтбурд зізнається, що оскільки він художник станкового живопису, то працює в тиші майстерні, а отже, його рефлексії Майдану лягли на полотно пізніше, проте досить швидко. Вже в березні 2014 року відбулася його персональна виставка у галереї Щербенко. Але безумовно, є художники, які відповідали на заклики і запити революції у реальному часі. Ройтбурд такими вважає художників «Барбакану» і Олега Тістола, мислення яких на межі реклами, попарту, що можна побачити у практиках «жлоб-арту» чи «нацпрому»⁴⁹.

Взимку 2014 року «Українська правда» звернулася до художників з різних міст України із запитаннями стосовно Майдану: як вони ставляться до подій в країні, чи називають революцію «своєю», що художник може запропонувати революції і чи варто чекати, що Євромайдан та пов'язані з ним події стануть приводом для окремого художнього висловлювання⁵⁰.

Журналістка Ольга Балашова надає відповіді художників з різних міст України. У даному дослідженні цікавими є передовсім відповіді тих, хто перебував у Києві і брав участь у протестах. Анатолій Белов, який разом з Катериною Міщенко є автором популярного постера «Нам нема що втрачати, крім наших майданів!», вважає, що в революціях художник може проявитися по-різному: малювати плакати, виконувати технічну роботу, працювати в команді без авторства, взагалі не проявляти себе як художник, а битися на барикадах та чергувати у лікарнях. Як будь-який інший громадянин, може допомагати революції в межах своїх сил та можливостей.

На думку Лесі Хоменко, художній рефлексії важко функціонувати в умовах такої стрімкої зміни контексту, а особливо в контексті справжніх смертей та насильства. Вона

⁴⁸ Художниця створює портрети героїв Небесної Сотні [Електронний ресурс] / Новина // Українська правда: життя. – 2014. – 27 березня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/03/27/160306/>

⁴⁹ Балашова О., Тытыш Г. Александр Ройтбурд: Если не победим, Украина вообще уйдет из цивилизационного поля [Электронный ресурс] / Ольга Балашова, Галина Тытыш // Украинская правда: жизнь. – 2014. – 14 февраля. – Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/14/152414/>

⁵⁰ Балашова О. Художники и революция. Часть 1 [Электронный ресурс] / Ольга Балашова // Украинская правда: жизнь. – 2014. – 1 февраля. – Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/4/151225>

зауважила цікаву річ – багато художників фіксували Майдан на фото/відео.

За словами художниці, «відбувається привласнення дійсності для подальшої роботи та рефлексії. Я спробувала відповісти собі на питання свого місця як художника на Майдані, малюючи портрети людей і віддаючи їм оригінал. Собі я залишала копію "під копірку"»⁵¹.

Олекса Манн, активний учасник протестів з перших днів, поділяє їх на три фази:

1. «За євроінтеграцію», до 30 листопада (побиття студентів);
2. «Проти злочинської влади», з 30 листопада по 19 січня (активізація протесту);
3. «Війна за Батьківщину», після 19 січня.

Митцям властиве творче передбачення. На жаль, характеристика третього етапу, яку дав Олекса Манн на початку лютого 2014-го, повністю біглася з подіями, що почалися і продовжуються в Україні – війна за Батьківщину.

Перформанс «Прапори Майдану». Автор Гліб Вишеславський

З точки зору Олекси, художник взагалі може не брати участі в революції і різних протестних рухах:

«Я беру участь як громадянин, а не як художник. Просто інструменти протесту можуть бути й художні. Водіння ними розширює діапазон протесту»⁵².

Київський художник Вова Воротньов вважає Майдан сам по собі комплексним колективним художнім висловлюванням. Як медіум і спектакль, частково постановочний. Він уважно стежив «за стихійним розвитком пластичної мови та нових медіа на Майдані, адже це майданчик набагато ширший "порочного кола" Мистецтва. Це коли everyone is an artist» [кожен є митцем]⁵³.

Киянин Саша Курмаз свою роль вбачав у створенні візуальних образів, а не коктейлів Молотова, оскільки він краще цим володіє, а отже, брав участь у революції своїми політичними графіті й плакатами. Для нього Майдан – висловлювання, потужне за своєю формою, радикально-політичне за змістом і водночас неймовірно естетське та виразне, перед стихією якого художник є безпорадним⁵⁴.

Київська художниця Аліна Якубенко вважає, що художник може запропонувати революції себе як людську одиницю, а мистецькі практики не мають чітких меж, вони весь час розширюються. Вона погоджується із думкою активіста про те, що барикаду на Хрещатику треба виставити як інсталяцію в «PinchukArtCentre». Львівський художник Сергій Петлюк розповів, що вважає Майдан чудовою платформою для вивільнення творчої енергії колективного підсвідомого. А з точки зору ужгородського митця Павла Ковача, Майдан буде і вже

⁵¹ Там само.

⁵² Балашова О. Художники и революция. Часть 1 [Електронный ресурс] / Ольга Балашова // Украинская правда: жизнь. – 2014. – 1 февраля. – Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/4/151225>

⁵³ Балашова О. Художники и революция. Часть 2 [Електронный ресурс] / Ольга Балашова // Украинская правда: жизнь. – 2014. – 11 февраля. – Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/11/151985/>

⁵⁴ Там само.

є темою для багатьох художників, але найкращий твір (перформанс) «відбувається в цю хвилину»⁵⁵.

Художники приходили на Майдан насамперед як громадяни. Гліб Вишеславський, активний учасник Майданів 2004 і 2013–2014 років, своє художнє бачення подій представив вже весною у присвяченому Майдану триптиху, де використав деякі речі з Майдану: бруківку, рукавички, пляшку, в якій готували коктейль Молотова, протигаз, жовто-блакитну стрічку та металевий дріт (див. с. 101).

Під враженням від Майдану творить живописну серію «Аркан» Мар'ян Лунів. Динаміка архаїчного танцю, передана відкритими кольорами і ескізністю ліній суголосна настрою пліч-о-пліч боротьби майданівців. Митець присвятив свою роботу воїнам Майдану: «Аркан –танець-ініціація, посвята у воїни. Мої роздуми про тих, хто є, і тих, кого уже немає з нами...» – підписав свою роботу художник⁵⁶.

Мар'ян Лунів. «Аркан»

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Чим запам'ятався Майдан: Революція Гідності на полотнах українських художників [Електронний ресурс] / Катерина Кисельова // *gazeta.ua*. – 2015. – 20 лютого. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/culture/_cim-zapam-yatavsya-majdan-revoluciya-gidnosti-na-polotnah-ukrayinskih-hudozhnikov/611014

МИСТЕЦЬКІ ОСЕРЕДКИ

У грудні 2013 року на Хрещатику з'явився «Мистецький барбакан» за аналогією фортифікації для захисту підступів до міських брам. Такі укріплення у пізньому Середньовіччі приймали на себе перший удар ворогів і давали можливість зачинити ворота в основній фортеці. Саме у вигляді такої споруди представився організаторам громадський пост креативної інтелігенції для проведення мистецьких акцій – художніх виставок, літературних читань тощо. Наведемо один з анонсів, що його розмістив у себе на сторінці у «Живому журналі» художник Іван Семесюк у кінці грудня:

«Товариство! Запрошуємо вас на переможне літературне повстання на Майдані! У неділю, 29 грудня на Мистецькому барбакані митці різного профілю читатимуть малу прозу. Взяти участь зголосилися Сергій Пантюк, Світлана Поваляєва, Ірена Карпа, Антон Санченко, Анна Малігон, Артем Полежака, Олексій Нікітін, Євгенія Чуприна, Дмитро Мамчур, Карина Тумаєва, Олександр Моцар, Олександр (Кролик) Заклецький, Мар'яна Луна, Дмитро Лазуткін, Олексій Сударенко, Іван Семесюк, а також жевріє надія почути прозові твори Олекси Манна та Андрія Єрмоленка. Враховуючи суворі вуличні умови, а також радикальність народного настрою, автори обрали серед своїх творів найжорсткіші і найпровокативніші. Жінки читатимуть переважно круту еротику. Може бути присутня ненормативна лексика. Для балансу читатимуть класику – уривок з третього тому «Мертвих душ»⁵⁷.

Один із засновників «Барбакану» художник Олекса Манн весною 2014 року в інтерв'ю журналу «Esquire» висловив думку про те, що Майдан розпочали художники, які могли яскравіше й вірніше за політологів та журналістів сформулювати і донести певні ідеї. Художники хотіли зробити абсолютну європейську революцію, можливо, у перегук із 1968 роком, придумали близько 40 відповідних девізів на зразок «Європа – це моє право бунтувати», «Барана треба

стригти, а не слухати» тощо. Ці девізи й ідею їх створення підхопили студенти Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, стали виходити з транспарантами. Це виглядало як естетична революція людей, які зробили свій цивілізаційний вибір. Події розгорталися на вулиці – отже, стало зрозуміло, що потрібен свій постійний пікет на Майдані⁵⁸.

«Барбакан» відразу перетворився на постійно діючу виставку анархічного мистецтва, де збирались художники, кіношники, письменники, музиканти та філософи: проводились лекції з протестного мистецтва, літературні читання, велись дискусії. На стінах «Мистецького барбакану» були представлені репродукції таких художників, як Олекса Манн, Іван Семесюк, Андрій Єрмоленко, Павло Жарко. Потім їх доповнили інсталяції та репродукції інших авторів, зокрема інсталяція «Мишені» Єжи Коноп'є.

Коли 18 січня 2014 року почалось протистояння на вулиці Михайла Грушевського, двоє учасників «Барбакану» були важко поранені; багато хто з них отримав безліч легких поранень; пізніше, у лютому, було вбито оператора, який знімав найважчі протистояння. Митці, як усі, несли втрати.

*Спорудження Мистецького Барбакану.
Фото Олекса Заклецького. З архіву НМРГ*

⁵⁷ Літературний Барбакан [Електронний ресурс] / Семесюк. – 2013. – 28 грудня. – Режим доступу: <http://semesyuk.livejournal.com/451143.html>

⁵⁸ Калитевская И. Искусство Майдана. Художник Олекса Манн рассказывает о том, как он с коллегами оказался на Майдане, и о высокохудожественных коктейлях Молотова, которые особенно ценила революционная самооборона [Электронный ресурс] / Ирина Калитевская // Esquire. – Режим доступа: <http://esquire.ru/ukraine/5/>

Андрій Єрмоленко «Свобода!»

Більшість представлених на фанерних стінах «Барбакану» репродукцій і робіт було зроблено до зимових подій, проте вони отримали нове прочитання в контексті Майдану, зокрема «Шевченкіана» Андрія Єрмоленка. Особливої уваги заслуговує створений на початку 2014 року постер цього художника, де за основу взято відому картину Ежена Делакруа «Свобода, що веде народ». Делакруа намалював її у 1831 році, зреагувавши на революційні події у Франції у липні 1830-го, що поклали кінець режиму реставрації монархії Бурбонів. Творче трактування цієї картини Андрієм Єрмоленком спочатку з'явилося на обкладинці щотижневого видання «Український тиждень» (№1–2, 2014), а пізніше було трансформоване у плакат. У Делакруа барикади Парижа вкриті тілами загиблих. В Єрмоленка барикади Майдану

вкриті шинами. 18–20 лютого на барикадах Майдану були тіла Небесної Сотні.

Тема передчуття Майдану в українському мистецтві чекає на своє окреме дослідження. Наведемо красномовний приклад. Восени 2009 року Віктор Сидоренко у рамках свого проєкту «Левітація» представив скульптуру червоного велетня, що стала символом IV Міжнародної художньої виставки-ярмарку «АРТ-КИЇВ contemporary' 2009». Скульптура відразу набула соціально-політичних рис: оскільки тоді бурхливо обговорювали тему свинячого грипу, то скульптурі одягли марлеву пов'язку. А ось революційне прочитання: на сходах Українського дому стоїть червоний гігант у пов'язці (протестувальники їх широко використовували для захисту від газу) і вказує рукою на Кабмін і барикади на Грушевського.

У лютому 2014 року в Українському домі облаштувалась «Мистецька сотня», ініціатором якої стала випускниця Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтв Марина Матильда. Молоді митці розфарбовували щити і каски бійців, шукали, як у творчий спосіб допомогти протестувальникам. Вони окреслили свою позицію так:

Віктор Сидоренко «Левітація»

«У часи змін жоден свідомий громадянин не може лишитися байдужим! Проте у кожного з нас – своє поле бою. І щоб вплинути на політичні процеси, митець використовує доступні йому засоби: фарбу і пензлі, вірші і музику, об'єкти камери та софт для монтажу. Наш протест проти беззаконня – культурний спротив. Наша зброя – мистецтво! Учасники акції – художник, фотограф, оператор, скульптор, музикант, бандурист, цирковий артист, мім, балерина»⁵⁹.

Можна було навіть безоплатно нанести татування за національними мотивами – «Тату-клейноди». Художниця і активістка «Мистецької сотні» Марія Діордійчук розповідала:

«Серед усіх цих подій у мене було декілька годин, коли я могла трішки вийти з центру, щоб подихати

свіжим повітрям, а не газом і чадом. Тоді я прибігла до свого друга, який займається татуванням, і сказала: «Слухай, мені потрібен тризуб у вогні, тому що це просто моя душа». Тепер я дивлюсь на нього і розумію, що може бути багато таких охочих»⁶⁰.

Там само в Українському домі була створена Бібліотека Майдану. Її організатори на початку лютого інформували: «У будь-якому протистоянні завжди має бути місце і для мистецтва. Задля підтримки бойового духу завтра, 8.02, зустрінемося у БІБЛІОТЕЦІ МАЙДАНУ в Українському домі! Почитаємо фрагменти книги «Доба. Сповідь молодого бандерівця» та радо поспілкуємося з вами! Приходьте! 16:00, центральна зала! Слава Україні!».

Революційний Хрещатик. Фото Ігоря Гільбо

⁵⁹ Сергацкова К. Митець як борець. Нова сотня Майдану [Електронний ресурс] / Катерина Сергацкова // Українська правда: життя. – 2014. – 6 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/6/151591/>

⁶⁰ Київська художниця намалювала Майдан у «Кольорах волі» [Електронний ресурс] // Galnet. – 2014. – 31 січня. – Режим доступу: <http://galnet.org/newsticker/97634-kyjivska-hudozhnytsya-namalyuvava-majdan-u-kolorah-voli>

МУЗИКА

На Майдані 2013–2014 років, як і в час Помаранчевої революції, музиканти відігравали велику об'єднавчу та мотиваційну роль. Після спроби розгону Майдану гурт «Kozak System» запропонував записати пісню «Брат за брата», яка фактично стала гімном протестувальників. У записі пісні брали участь Марічка Бурмака, Тарас Чубай, Фома, Олег Собчук зі «С.К.А.Й.», Анжеліка Рудницька, Антін Мухарський та інші.

На сцені Майдану виступали «Піккардійська терція», «Плач Єремії», «ТНМК», «Тартак», «Mad Heads», «Мандри», «Ot-Vinta», «Гайдамаки», «С.К.А.Й.», «Фіолет», «Роллікс», «Лама». Виступали не тільки рок-колективи, але й поп- і навіть оперні виконавці⁶¹.

Мистецьке об'єднання «ОстаННя Барикада» публікувало на своєму сайті приблизний розклад виступів, а після Майдану видали антологію музичної сцени – збірку із 4-х дисків: «Музична сотня – листопад», «Музична сотня – грудень», «Музична сотня – січень», «Музична сотня – лютий».

Артисти брали участь не тільки у мистецькій складовій протестів: гурт «Kozak System» привіз сто кожухів, сто пар валянків і калOSH; «С.К.А.Й.» і «Друга ріка» закуповували генератори і теплі речі; Марічка Бурмака днювала й ночувала на Майдані, а справжнім енерджайзером на початку протесту стала Руслана.

Кінорежисер Михайло Ілленко розмірковує про музику на Майдані:

«Я не політик. Я кінорежисер. Мені легше висловити свої погляди через екран, а не з трибуни, але важко утриматися від прямої розмови в ті дні, коли суспільство гуде і не збирається чекати, поки відреагує кіно, театр, література, живопис, балет. Можливо, саме інертність, відстороненість, вальяжність нашого творчого ресурсу тепер, коли час прискорився, продовжує збільшувати дистанцію між суспільством та художником. Політики, не виходячи за межі власної

Михайло Ілленко. Кадр із фільму «Громадянин», режисер Олександр Шкрабак, оператор Андрій Котляр

аргументації, також демонструють свою одноногість, нехтуючи нашим величезним творчим потенціалом. Встигає і навіть випереджає це прискорення часу, хіба, сучасна молода музика. Саме вона органічно знаходить своє місце на Майдані»⁶².

Не тільки «молода» музика оперативно реагувала на події. Всесвітньо відомий київський композитор і учасник протестів Валентин Сильвестров⁶³ під впливом подій на Майдані створив свій варіант гімну України, а також «Різдвяний псалом»:

«Коли у грудні були мирні протести, наш славень звучав по-мирному. А 18–19 числа навіть слів не було потрібно – він звучав з димом, з усією складністю ситуації. І слова, і музика набували інших сенсів залежно від обставин, наповнювалися по-іншому. А останнім був гімн, коли Януковича прогнали, коли вже думали, що це перемога. У моєму «Гімні» є аллюзії до дзвонівого дзвону. Бо ж коли розганяли Майдан, били у дзвони. Я уже наголошував журналістам, що це був другий випадок в історії Михайлівського монастиря. Там розповіли, що вперше дзвони били під час татаро-монгольської навали 1240 року»⁶⁴.

⁶¹ Лебідь Н. Олесь Доній: Мистецької акції такої «протязності», як на Майдані, не знала жодна країна [Електронний ресурс] / Наталія Лебідь // Обозреватель. – 2013. – 30 грудня. – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/interview/57164-oles-donij-mistetskoi-aktsii-takoi-protiaznosti-yak-na-majdani-ne-znala-zhodna-kraina.htm>

⁶² Ілленко М. Додати до імені ще одне: Українець [Електронний ресурс] / Михайло Ілленко // Українська правда: життя. – 2014. – 29 січня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2014/01/29/150228/>

⁶³ Бородин Т. Реплика: Валентин Сильвестров [Електронний ресурс] / Татьяна Бородин // Elegant New York. – 2014. – 28 марта. – Режим доступу: <http://elegantnewyork.com/silvestrov/>

⁶⁴ Березницька І. Валентин Сильвестров [Електронний ресурс] / Розмовляла Інна Березницька // The Ukrainians. – 2014. – 18 травня. – Режим доступу: <http://theukrainians.org/valentyn-sylvestrov/>

Композитор наголошував, що він просто не міг не бути на Майдані. Митець виражає свою позицію через творчість або на барикадах – через активну позицію. Він нагадує, що на барикадах стояв колись і Ріхард Вагнер, який у юності брав активну участь у Травневому повстанні в Дрездені в 1849 році і навіть був оголошений у розшук як політичний злочинець. Був на барикадах і Байрон.

Після трагічних сіневих подій на вулиці Михайла Грушевського Сильвестров створив диптих «...І вам слава, сині гори» та «Со святыми упокой...» і присвятив його пам'яті загиблого Сергія Нігояна⁶⁵, а після вбивств на Майдані написав диптих, що радше нагадує знамениті фрагменти з реквієму – «Dies irae» і «Lacrimosa».

«Ці звуки оплакування втілюють незгладиму скорботну атмосферу тих днів, і, в той же час, з них – «шляхом зерна» – народжується тихе очікування Велкодня», – йдеться в описанні твору⁶⁶.

*Благодійний концерт пам'яті Небесної Сотні.
Диригент Роман Кофман*

26 лютого 2014 року у Національній філармонії України відбувся благодійний концерт пам'яті Небесної Сотні. Звучали Шостакович, Гріг, Бетховен. Вхід був безоплатний, а концерт транслювався на Майдан і на кількох українських

телеканалах. За диригентським пультом – один з найвідоміших українських диригентів Роман Кофман. Він звернувся до залу з проханням не аплодувати оркестру, – адже це практично пахана да за героями, які загинули у ста метрах від Філармонії.

Як і в 2004 році, на Майдані і Антимайдані, що знаходився у Маріїнському парку, звучали діаметрально протилежні пісні. На це звертає увагу і режисер Валерій Балаєн у блозі «Вільне місце». Він підкреслює полярність естетики Майдану та Антимайдану, антропологічні й мовні відмінності: на Майдані більшість розмовляє українською, а на Антимайдані звучить суржик і мат. Над Маріїнським парком лунає радянська російськомовна попса 70–80-х років XX століття, а над Майданом – пісні УНР і часів Директорії.

Режисер вважає, що лінія розколу, насамперед, пройшла між свідомістю людей, які, за виразом філософа Мераба Мамардашвілі, «прокинулися у життя», і людей, які перебували в анабозі радянських снів, що нав'язувалися їм бандитськими кланами при владі⁶⁷.

Відмінності двох майданів досліджує професор Світлана Жаботинська у роботі: «Майдан–Антимайдан: словник-тезаурус лексичних інновацій. Мова як зброя у війні світоглядів»⁶⁸.

Майдан став справжньою українською культурною революцією. Газета «День» тоді писала:

«На Майдані жива музика звучить майже завжди. Не та, що лунає зі сцени, а та, що народжується біля наметів, у будівлях КМДА та Українського дому, біля

Піаніно біля КМДА

⁶⁵ Валентин Сильвестров присвятив новий твір пам'яті Сергія Нігояна [Електронний ресурс] / Новина// Українська правда: життя. – 2014. – 1 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/1/150875/>

⁶⁶ Валентин Сильвестров присвятив новий твір убивствам 20-го лютого [Електронний ресурс] / Новина// Українська правда: життя. – 2014. – 26 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/26/154340/>

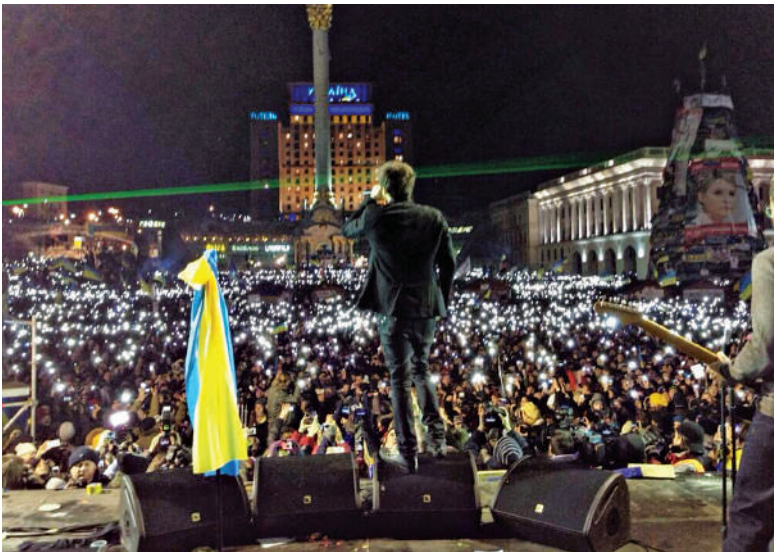
⁶⁷ Балаєн В. Песни Майдана и Антимайдана [Електронний ресурс] / Валерий Балаєн // Грани.ру. – 2014. – 3 февраля. – Режим доступа: <http://grani.ru/blogs/free/entries/224102.html>

⁶⁸ Жаботинская С. Майдан-Антимайдан: словарь-тезаурус лексических инноваций. Язык как оружие в войне мировоззрений [Електронний ресурс] / Светлана Жаботинская. – Режим доступа: http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf

бочок з вогнем і навіть... на першій лінії барикад на Грушевського. Співи і музика супроводжують кожен день протестів – підтримують, надихають та заспокоюють учасників Майдану. Ще 7 грудня, коли на вулиці Лютеранській встановили піаніно, щоб кожен охочий міг зіграти щось для бійців ВВ, в медіа до слова революція додали визначення – культурна. З того часу музики, як і мистецтва загалом, тут лише більшає»⁶⁹.

Піаніно, скрипка, сопілка, бандура і обов'язково гітара, яка передавалася із рук у руки біля багаття, де грілися протестувальники; і митці-професіонали, і музиканти-аматори – таким був музичний тил Майдану.

Відомий кримськотатарський гітарист-віртуоз Енвер Ізмайлов присвятив свою нову музичну композицію боротьбі українського народу за свої права. Відеоряд до неї складається з візнятих протягом протестів у Києві кадрів.

Концерт «Океану Ельзи» у Новорічну ніч

Безумовно, особливою подією став концерт на підтримку протестувальників Святослава Вакарчука зі старим складом гурту «Океан Ельзи», а саме з Павлом Гудімовим, Юрієм Хусточкою, Дмитром Шуровим і Денисом Глініним на Майдані 15 грудня 2013 року. Рефрен пісні «Я не здамся без бою» став позивним протестувальників, а пізніше – українських воїнів, що стали на захист Батьківщини. Відбувся блискучий геппінг, який об'єднав музикантів з протестувальниками на тлі революційних майданівських інсталяцій у мерехтінні ліхтариків мобільних телефонів.

Співак і лідер гурту «Тартак» Олександр Положинський через мережу «Фейсбук» закликав збирати пісні, доречні для звучання на Майдані, викладати їх у високій якості і просити правовласників безоплатно надавати права на публічне використання. Олександр дуже швидко зайняв лідерську позицію не тільки серед колег-співаків, але й як член Ради Майдану. Сайт «Insider» 31 січня 2013 року інформує:

«За час протестів українці стали свідками культурних подій, які були б фантастичними за інших обставин: виступ об'єднаних «Океанів», достроковий реліз демо-записів «Братів Гадюкіних», безкоштовний концерт «Ляпісів», художники, які малюють картини в гущі подій... Митці стали поряд зі своїм народом. Музиканти відклали творчі плани, взяли за інструменти і написали нові композиції, щоби хоч якось підняти бойовий дух українцям. Буквально щотижня інтернет вибухає новим "єврохітом"»⁷⁰.

Орест Лютий підкреслював, що музиканти виконують дві місії – підтримку бойового духу і фіксування подій в ustalених мистецьких формах. Григорій Вагапов (гурт «Вперше чую») вважає, що оскільки рок – це протестна музика, то пісня має надихати на боротьбу. Ярина Квітка (гурт «Фолькнери») своє ставлення до Майдану підсумовує словами з пісні «Єврогойдалка»:

«На Майдані була і ще завтра буду – з мене досить триста років безладу і бруд»⁷¹.

⁶⁹ Семенченко М. Музика Майдану: від гітари до рояля [Електронний ресурс] / Марія Семенченко // День. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/video/muzika-maydanu-vid-gitari-do-royalya>

⁷⁰ Ушиніна Т., Аврамчук К. Музичний тил Майдану, або Пісні цієї революції [Електронний ресурс] / Тетяна Ушиніна, Катерина Аврамчук // Insider. – 2014. – 31 січня. – Режим доступу: <http://www.theinsider.com.ua/art/muzichnii-til-maidanu-abo-pisni-tsiyeyi-revolutsiyi>

⁷¹ Там само.

Іван Леньо (гурт «Kozak System») переконаний: якщо артисти мають можливість вийти до мікрофона і висловити свою думку через музику, то це потрібно робити. Сергій Фоменко (гурт «Мандри») бачить роль музиканта у громадських протестах такою ж, як і будь-якого громадянина: допомагати справі, як може. Едуард Приступа («Діля») вказує на важливість наповнення і змісту підтримки музикантами протестів⁷².

Окрім виступів на сцені, музичні твори про Майдан, що були написані в цей період, швидко розповсюджувались інтернетом. Вкрай складно назвати всіх музикантів, які брали участь у протестах Революції Гідності. Особливою популярністю користувалися такі хіти: «Струя» (гурт «Ot-Vinta»), «Ukraine e Sertzevina» («Gogol Bordello»), «Історія» («Скрябін»), «Давай вставай!» («Барахта»), «Разом і до кінця» («Вітер знає»), «Song from Ukraine» («R-EVolution»), «Незалежний» («Антитіла»), «Єднайся, народе» («ТаРута»), демо-пісні з нової платівки «Братів Гадюкіних», пісні Віктора Морозова про Майдан на вірші Юрія Винничука та Андрія Панчишина, «Люби ти Україну!» – композиція Віктора Бронюка і гурту «ТіК», яка стала символом вінницького Євромайдану, пісня «Чи ви чуєте цей спів?», виконана хором випадкових людей на Майдані.

Популярну пісню італійських партизан «Bella ciao» («Прощай, красуне») українці переробили в пророчий хіт Майдану «Вітя, чао» (автор українських слів Ірина Земляна, солістка Ольга Хуторянець). Ще одним супер-хітом стала «Горіла шина, палала» за мотивами народної пісні «Горіла сосна, палала...».

Майкл Шур, Павло Черя та Василь Косий написали пісні «Ми озброїмося футболками», «Перебор».

«Влада в теперішньому вигляді – це подразник для кожного адекватного громадянина. Вони нас «надиhaють» на творчість – музикантів на пісні, художників на малюнки, архітекторів на барикади... Коли хвиля різношерстої творчості знесе цю систему, в нас будуть позитивні теми для творчості. Не претендуємо на якусь музичну геніальність, просто це наш спосіб висловити свою громадянську позицію», – ділився своїми думками у лютому 2014 року Павло Черя⁷³.

Акція «Мистецтво на барикадах». Фото Яни Жолудь. З архіву НМРГ

Фото Івана Любиш-Кірдея. З архіву НМРГ

В акапельному виконанні гурту «Пікардійська терція» народна лемківська пісня «Пливе кача по Тисині» проводжала героїв Небесної Сотні в останню путь. Вперше ця пісня, за свідченнями, прозвучала на майдані Незалежності у січні 2014-го, після смерті білоруса Михайла Жизневського,

⁷² Там само.

⁷³ «Ми озброїмося футболками»: новий революційний трек [Електронний ресурс] / Новина // Українська правда: життя. – 2014. – 12 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/02/12/152034/>

оскільки це була його улюблена пісня. Його друзі ввімкнули «Гей, плине кача» під час прощання з ним. Сильне смислове наповнення пісні, накладене на спогади трагічних днів Майдану, перетворили пісню на одну із найсильніших за емоційною силою пісень. Крім «Пікардійської терції», цей твір виконували «Плач Єремії», Капела імені Л. Ревуцького, хор Київської православної богословської академії⁷⁴.

19 січня 2014 року під час жорсткого протистояння на вулиці Михайла Грушевського відомий харківський трубач Костянтин Олійник підтримував бойовий дух протестувальників. Він виконував гімн України, «Лента за лентою», «Марш Січових стрільців» та інші пісні, знаходячись просто в епіцентрі бою.

На Майдані, не тільки на його сцені, але й серед протестувальників, були барабанщики, трубачі, бандуристи, цимбалісти. 13 грудня 2013 року відбулася акція барабанщиць, які вийшли на Майдан підтримати протестувальників. Проте найвідоміші барабани Майдану – козацькі. Цимбалісти на Майдані виконували неймовірний рок, який зафіксували і зробили частиною відео кінематографісти з об'єднання «BABYLON'13». Лозунг «Трембіти заграли – гуцули повстали» не залишився абстракцією – трембіти дійсно заграли на барикадах Майдану.

Бандуристу і школяру Дмитру Голубничому в лютому 2014-го було тільки 16 років. Він приїхав на Майдан, і 20 лютого опинився в епіцентрі кулеметного вогню. На передову прийшов самостійно, взявши дерев'яний щит, поки батько спав. Згодом батько відшукав сина на Майдані. У той момент, коли силовики стріляли по людях, батько Дмитра зняв відеоролик. На ньому Дмитро звертається до мами і дає обіцянку обов'язково повернутися.

«Страху не було, – зізнається Дмитро. – Була відповідальність за всіх, хто був поряд з тобою»⁷⁵.

⁷⁴ Пікардійська терція – Небесна Сотня («Пливе кача по Тисині») [Електронний ресурс] / Відео // Приватний You-tube канал. – 2014. – 8 червня. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=GE9G_LWcvIU

⁷⁵ 16-річний бандурист з Інститутської: Я був впевнений, що ми не повернемося [Електронний ресурс] // Українська правда: життя. – 2014. – 27 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/27/154450/>

Козацькі барабани на майдані Незалежності

Трембіти на барикадах Майдану

Дмитро Голубничий на барикадах вул. Інститутської

ТЕАТР

Театральна спільнота Києва створила проєкт «Щоденники Майдану» – документальну виставу про протести на основі зафіксованих свідчень учасників. На початку грудня відбулась перша зустріч за ініціативи драматурга Наталії Ворожбит і режисера Михайла Угарова з учасниками протестів, які поділилися враженнями про події, що відбулися з ними протягом тижня від початку протистоянь. Такі зустрічі драматург назвала своєрідними сеансами психотерапії.

«Зрозуміло, що п'єса буде без фіналу, адже усе лише починається. Основна наша задача – фіксувати те, що відбувається. Навіть не самі події, бо їх зафіксує преса, а те, що відчувають люди, коли невідомо, що буде завтра»⁷⁶.

На основі зібраного матеріалу Наталія Ворожбит написала п'єсу в жанрі документального театру. Її герої не розповідають глядачеві, чому вони прийшли на Майдан, за лаштунками залишається будь-яке ідеологічне чи політичне підґрунтя. Глядачі дізнаються про великі та маленькі трагедії цих людей, їх радості та печалі.

Перший варіант п'єси було представлено у Херсоні 9 лютого 2014 року. Потім були Москва, Гданськ, Лондон. У Києві презентація тексту відбулася 30 березня у Центрі сучасного мистецтва «ДАХ». Спектакль увійшов до репертуару Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка.

«Maidan Inferno або Потойбіч пекла» – п'єса української режисерки Неди Нежданої написана для іноземного глядача. «У п'єсі кілька світів: звичайний, світ нападників, світ монологів і світ фейсбуку» – зазначено в описі до п'єси. П'єса вперше поставлена французьким режисером і лялькарем Клеманом Перетятком. Прем'єра відбулася восени 2019 року на Всесвітньому фестивалі театрів ляльок у Шарлевіль-Мезьєр у Франції.

За словами Неди Нежданої, твір писався під час поїздки та резиденцій у Франції, Німеччині, Косово, там відбувалися перші сценічні та перформативні читання за участю режисерів, драматургів та акторів з різних країн, тож у під-

Фото з вистави «Maidan Inferno» (вгорі) та з мюзиклу «Got to be free» (внизу)

сумку п'єса вийшла інтернаціональною. Описані події цілком можуть відбуватися у багатьох інших куточках планети. Залучення до читань іноземців та видання тексту у Франції дозволили поділитися достовірною інформацією про події в Україні та стимулювали їх обговорення⁷⁷.

Київський Театр на Подолі вирішив розповісти про Майдан по-голлівудськи – створив рок-мюзикл про Революцію Гідності «Got to be free» (Маєш бути вільним). Режисер-постановник Віталій Малахов, автор текстів пісень і музики – Володимир Лавренчук, хореограф – Анатолій Фролов.

Важливим елементом мюзиклу Got to be free є його інтерактивність. Глядачі долучаються до зведення барикад, а між публікою блукають «тітушки», дівчата у футболках із червоним хрестом, молодь із Майдану, люди у камуфляжі⁷⁸.

⁷⁶ Олійник Є. «Щоденники Євромайдану»: не можеш вплинути на події – зафіксуй їх [Електронний ресурс] / Євгенія Олійник // Радіо Свобода. – 2014. – 4 лютого. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25252295.html>

⁷⁷ Трапезнікова Д. Революція з паперу [Електронний ресурс] / Дар'я Трапезнікова // День. – 2019. – 18 січня. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/revolyutsiya-z-papery>

⁷⁸ Got to be free. У Театрі на Подолі покажуть рок-мюзикл про Майдан [Електронний ресурс] // NV. – 2019. – 21 лютого. – Режим доступу: <https://life.nv.ua/art/got-to-be-free-v-teatre-na-podole-pokazhut-rok-myuzykl-o-maydane-50006372.html>

КІНО

Кінематограф від перших революційних днів став фіксувати події Майдану. Була створена громадська ініціатива кінематографістів «BABYLON'13»⁷⁹. Вони знімали міні-фільми тривалістю у декілька хвилин, основною метою яких було мотивувати глядача долучитися до протесту, а лише потім – у створенні хроніки подій. Багато хто з цих режисерів, так званні «українські злі»⁸⁰, які нещодавно були готові сказати як Києву, так і всій Україні «Гуд бай!». Саме так називався їх гострий соціальний критичний кіноальманах, випущений у 2012 році⁸¹. Під час Майдану кінематографісти перейшли від викриття негативних соціальних явищ до безпартійної героїки. Київський Майдан у їхньому баченні – місто доленосних змін, знімальний майданчик цих змін. Точні, короткі документальні замальовки, що знайомлять глядача, зокрема з новою архітектурою Києва – архітектурою барикад. І хоча люди на цих барикадах були часто в масках, камера зуміла вихопити блиск їхніх очей.

Продюсером і художнім керівником «BABYLON'13» від початку його заснування є режисер Володимир Тихий. Він очолює художню раду, яку обов'язково проходить сю-

Афіша проекту «Зима, що нас змінила»

жет, перш ніж з'явитися на YouTube-каналі «BABYLON'13». Тихий вважає «BABYLON'13» способом фіксації процесу створення модерної культурної реальності України. Режисер підкреслює, що під час зйомок подій, що відбувались, він насамперед відчував себе громадянином, а вже потім, залежно від обставин, – кінематографістом чи активістом.

Для учасниці «BABYLON'13» режисерки Лариси Артюгіної важливо було показати людям правду. З її точки зору, гурт завжди сильніший, ніж самотник, особливо в умовах війни. Спочатку вона знімала революцію індивідуально, накопичувала матеріал з наміром змонтувати «геніальне кіно» і отримати «Оскара», але зрозуміла, що особисті амбіції поступилися вболіванню за країну, за успіх протестів на Майдані⁸². Протягом Революції Гідності вона зняла фільми «Прапор», «Панахида», «Герніка» та інші.

«BABYLON'13» став способом безпосередньої участі у Революції Гідності багатьох кінематографістів, їх камери фіксували та аналізували буремні події зими 2013–2014 років. Зокрема, серед учасників – режисер та оператор Іван Сауткін, режисер монтажу Роман Любий, оператор-постановник Юрій Дунай, режисер Юлія Гонтарук. Саме Юлія є авторкою кінозамальовки «D-moll в КМДА» про піаністку Олександру

Кадр із фільму «ДНК UA». Люди з геном Українця. Епізод 5

⁷⁹ BABYLON'13 cinema of civil society [Електронний ресурс] // Офіційний сайт проекту. – Режим доступу: <https://babylon13.org.ua/about/>

⁸⁰ В український прокат виходить альманах короткометражок «Українські злі» [Електронний ресурс] // Українська правда. Життя. – 2013. – 28 березня. – <https://life.pravda.com.ua/culture/2013/03/28/125309/>

⁸¹ Україно, Goodbye! [Електронний ресурс] // Офіційний сайт проекту. – Режим доступу: <http://goodbye.com.ua/home/>

⁸² Титиш Г., Береза А. Обличчя #BABYLON'13. Люди, які творять кінопротест [Електронний ресурс] / Галина Титиш, Анастасія Береза // Українська правда: життя. – 2014. – 13 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/13/152023/>

Морозову, яка грає свій твір «D-moll», щоб підбадьорити втомлених мітингувальників.

Документальний цикл «Зима, що нас змінила»⁸³, створений об'єднанням «BABYLON'13» спільно з телеканалом «1+1», презентований на сороковий день після розстрілів Небесної Сотні, став хрестоматійним як з позиції кінематографу, але і як ретельна відеохроніка Революції Гідності. Важливо, Афіша фільму Джахане Нуджаїма що через кілька років «Площа» («Майдан»)

спільнота «BABYLON'13» передала увесь відеоархів з Євромайдану Національному музею Революції Гідності, розуміючи, що це все важлива частина національної культурної спадщини, яка має бути збережена для майбутнього⁸⁴.

Кінематографічне об'єднання «БІМБА production» працювало над проєктом «ДНК UA» – про людей з геном справжнього українця, які спрямовують свій потенціал на будівництво нової України. Соц-арт група утворилася за рік до Майдану, але саме революційні події дали поштовх її активній діяльності. «Бімбівців» назвали «інформаційними воїнами медіафронту», а працюють вони на стику мистецтва і медіа під псевдонімами Клавдія Буквич, Анрі Мос і Sociopath. Першими героями «ДНК UA» стали активісти з Харкова Євгенія та Валентина, які в Києві були кураторами революційних кінопоказів, а також активні майданівці – співак Олександр Положинський, письменниця Ірена Карпа і журналіст Богдан Кутєпов. Проєкт одразу створив резонанс у медіасфері⁸⁵.

Окрему увагу в революційних подіях зими 2013–2014 років привертає феномен так званого «велосипедного кіно». Йдеться про своєрідний перформанс: на Михай-

Велокінотеатр на Майдані. Фото Богдана Пошивайла.
З архіву НМРГ

лівській площі чи біля Київської мерії можна було зустріти пересувний кінотеатр, що привіз до України з США Стюарт Фармер, який вважає себе «винахідником нового культурного простору», центром якого є екран, стійка для нього та під'єднаний до велосипеда проєктор. Хтось з глядачів крутить педалі – це замінює живлення від генератора. Доки вони не втомляться – іде кіно. Сучасні технології роблять такий кінотеатр компактным і зручним, у той же час відкриваючи можливості для спілкування під час і після перегляду фільмів.

У своєму інтерв'ю 26 січня 2014 року Стюарт Фармер розповів:

«Я показував фільми на Майдані – то було екстремально цікаво. Для мене це стало чудовою можливістю спілкуватися з людьми відверто, без грошей, без участі державних структур. Я привіз в Україну фільм про єгипетську революцію під символічною назвою «Площа» (або «Майдан»), спеціально для цього я отримав дозвіл від режисера Джахане Нуджаїма. Єгипетський народ за 2,5 роки тричі скидав

⁸³ Режим доступу: <https://1plus1.video/zima-shto-nas-zminila>

⁸⁴ Babylon'13 передав відеохроніку з Майдану в Музей Революції Гідності [Електронний ресурс] // Історична правда – 2018. – 24 липня. – <https://www.istpravda.com.ua/short/2018/07/24/152728/>

⁸⁵ Свентах А. «ДНК UA». Соц-арт група «БІМБА-продакшн» представляє новий проєкт [Електронний ресурс] / Анна Свентах // День. – 2014. – 13 лютого. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/media/dnk-ua>

уряд. Люди робили це знову, знову і знову. Вони зробили чимало помилок. Мені здалося, цей фільм і досвід єгипетського народу дуже важливий для вас»⁸⁶.

Невдовзі після цього інтерв'ю тодішня українська влада проголосила Стюарта Фармера персоною нон-грата: новий культурний простір її налякав.

Закарбував бої на Майдані 20 лютого у відео та фото словацький художник Томас Рафа. Митець розповідає:

«Людей рятували з вулиці у фойє київського готелю «Україна». Багато журналістів перебували там, тож керівництво вирішило зачинити двері, щоб зберегти їх у безпеці. Снайпери продовжували стріляти через вікна»⁸⁷.

Практично весь український протест був детально зафільмованим з багатьох ракурсів, часто несподіваних. Безумовно, популярність протесту підсилювало миттєве розповсюдження відеоматеріалів соціальними мережами, у тому числі YouTube⁸⁸. Відео стає і меседжем, і документальною фіксацією для подальших рефлексій.

Громадський активіст Микола Марусик також знімав бої на Майдані буремної ночі з 18 на 19 лютого 2014 року.

Відзнявши відео, він разом з братом Павлом та товаришем Андрієм зайшов до друзів поблизу метро «Театральна» викласти свої матеріали у вільний доступ в інтернеті. Була друга ночі, Київ не спав, напруження сягало кульмінації. Поки вантажилось відео, хлопці пили чай, прислуховуючись до гулу боїв. Подзвонили додому, сказали мамі, що поверта-

ються на Майдан. На риторичне запитання господарів, чи хвилюється мама – серйозно відповіли: вона нами пишається. І пішли в ту страшну ніч. Невдовзі Миколу поранило, Павло і Андрій винесли його з-під куль. Потім вони розповідали, що силовики цілили, орієнтуючися на спалахи камер.

Кінозамальовки Революції Гідності, зрештою, складаються у повнометражні документальні фільми. У березні 2014 року на відкритті XI Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини «Docudays UA» було презентовано документальний фільм «Євромайдан. Чорновий монтаж», знятий режисером Романом Бондарчуком у співпраці з іншими режисерами ініціативи «BABYLON'13». Тут епізоди майбутніх фільмів про Євромайдан складаються у калейдоскоп революції, що не потребує коментарів, а Київ постає серцем Революції Гідності⁸⁹.

⁸⁶ Виртосу І., Буткевич М. «Велосипедне кіно», або Сучасні методи громадянської активності [Електронний ресурс] / Ірина Виртосу, Максим Буткевич // Українська правда: життя. – 2014. – 26 січня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/01/26/149905/>

⁸⁷ Словацький художник Томас Рафа закарбував останні бої на Євромайдані у фільмі, де він об'єднав відео та фото [Електронний ресурс] / Новина // Українська правда: життя. – 2014. – 7 березня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/03/7/156163/>

⁸⁸ Гусев А. Я хочу, щоб к штыку приравняли YouTube. Видеопротест украинцев [Электронный ресурс] / Александр Гусев // Украинская правда: жизнь. – 2014. – 29 января. – Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/01/29/150255/>

⁸⁹ Мусієнко Н. Місто як арпростір кінематографу // Міждисциплінарне пізнання закономірностей сучасного екранно-

Режисер Сергій Лозниця вперше у житті знімав фільм, події якого відбуваються у реальному часі. Як усі інші на Майдані, не знав, чим все закінчиться. Режисер розповідає про хід революції – від мирних мітингів до кривавих вуличних боїв. Саундтреком фільму стала відома тоді пісня «Вітя, чао». Лозниця підкреслив: у його фільмі лише один герой – народ. У травні 2014 року фільм «Майдан» був презентованим на Каннському, а пізніше на Одеському міжнародному кінофестивалі. Як і роботи режисерів-початківців. Організатори 5-го Одеського міжнародного кінофестивалю влаштували два додаткових покази, щоб усі охочі могли побачити альманах «Чорний зошит Майдану», який зняли студенти 2-го режисерського курсу майстерні Юрія Терещенка Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені Карпенка-Карого. Протягом чотирьох місяців на Майдані вони не лише знімали своїх героїв та монтували стрічку, але й працювали волонтерами. Це історія про людей, для яких Майдан став невід'ємною частиною їхнього життя – від танців і співів у грудні до перших пострілів у січні, від щастя і ейфорії до виснаження, втоми й втрат. Революція очима студентів: 13 особистостей, 13 пристрасних камер, 13 своєрідних поглядів на світ. Влітку 2014 року було завершено зйомки документального фільму «Pray for Ukraine» («Молитва за Україну»). Над картиною працювала міжнародна група кінематографістів, і за три місяці було створено справді монументальне полотно про події на Майдані.

Взагалі про події Майдану знімали численні представники різних країн – поляки, американці, французи, іспанці та інші. Упродовж наступних років фільми про Майдан, або такі, де Майдан поставав як складова сюжету, продовжували з'являтися на екранах і фестивалях. У всіх них використано оригінальні кадри з Революції Гідності.

Режисер Сергій Маслобойщиков, автор документальної стрічки про Помаранчеву революцію «Люди Майдану / People from Maydan. Nevseremos!», повторив свій досвід документування історичних подій й представив публіці нову роботу – документальний фільм «Май-

Постер фільму Український документ Сергія Маслобойщикова

дан. Український аргумент», присвячений подіям кінця зими 2014 року. Фільм ґрунтується на інтерв'ю з людьми на Майдані, де режисер і сам провів не один день: будував барикади, приносив гроші, їжу, одяг... І весь час знімав, щоб зафіксувати Майдан як феномен індивідуального досвіду, у центрі якого – людина зі своєю історією, яка докладає зусиль, аби «бути людиною»⁹⁰. Різні люди з різними долями із різних куточків України говорять до нас з екрану, серед них – знаний київський інтелектуал, академік Вадим Скуратівський. Його тривожні роздуми про можливість третьої світової війни у XXI столітті звучать як грізні попередження філософа людству. Скуратівський вважає, що українці, які вийшли на Майдан, порятували не лише Україну, але й світ загалом:

«Програє демократична Україна – програє весь світ. Якщо нас інкорпорують до нової Російської імперії, вона намагатиметься диктувати свою волю всім іншим країнам. А нинішня Росія настільки кризова, настільки багато в неї зброї, що може знищити пів Сонячної системи. Другої Кубинської кризи світ не переживе»⁹¹.

го дискурсу: зб. наук. праць / Інститут культурології НАМ України, Київ – 2014. – С. 76–86. Режим доступу: [http://www.icr.kiev.ua/files/File/Chmil,Zubavina.%20Zbirnyk%20\(2014\).pdf](http://www.icr.kiev.ua/files/File/Chmil,Zubavina.%20Zbirnyk%20(2014).pdf)

⁹⁰ Славінська І. Режисер Сергій Маслобойщиков: Майдан є феноменом індивідуального досвіду [Електронний ресурс] / Ірина Славінська // Українська правда: життя. – 2015. – 28 травня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2015/05/28/194727/>

⁹¹ Вадим Скуратівський: Кожен має допомагати будь-якій поміркованості [Електронний ресурс] / Інтерв'ю // Коментарі. – 2014. – 2 лютого. – Режим доступу: <http://comments.ua/politics/449905-vadim-skurativskiy-kozhen-maie-dopomagati.html>

Відеодокументування Майдану. Фото Наталії Козенко

Документальну стрічку під назвою "Winter on Fire: Ukraine's Fight for Freedom" («Вогняна зима: Боротьба України за свободу») для американської продюсерської компанії "Netflix" зняв режисер Євген Афінеєвський. У вересні 2015 року фільм здобув перше місце у номінації документального кіно на 40-му Міжнародному кінофестивалі у Торонто, специфікою якого є те, що перемагає картина з найбільшою кількістю глядацьких симпатій. Режисер Афінеєвський зазначив:

«Я хочу подякувати за підтримку і визнання нашого фільму, як важливого історичного пам'ятника, присвяченого патріотизму та єдності українського народу»⁹².

Картина Євгена Афінеєвського була номінована у 2016 році на Оскар як найкращий документальний повнометражний фільм.

ЛІТЕРАТУРА

Шевченко на Майдані

Події Революції Гідності дали імпульс переосмисленню творчості Тараса Шевченка. На Майдані поет наче ожив. «Шевченкові заковані меседжі йдуть до нас крізь роки, оті слова про «перевертнів, які допомагають москалеві господарювати та з матері полатану сорочку знімати», неймовірно чіпляють зараз, коли ти бачиш, як усе розгортається просто, як по писаному», – слушно зауважила письменниця Ірена Карпа.

Художник Андрій Єрмоленко переконаний, що: «Зараз обличчя Шевченка стає таким, яким він був, тобто людей більше цікавить живий Шевченко»⁹³.

Юрій Шаповал. «Григорівч проти...»

⁹² Стрічка про Революцію Гідності перемогла на міжнародному кінофестивалі в Канаді [Електронний ресурс] / Новина // Громадське. – 2015. – 21 вересня. – Режим доступу: <http://www.hromadske.tv/culture/strichka-pro-revoluyutsiyu-gidnosti-peremogla-na-mi/>

⁹³ Безп'ятчук Ж. Нам потрібен не Шевченко-пам'ятник, а «живий Шевченко» – художник [Електронний ресурс] / Жанна Безп'ятчук // Радіо Свобода. – 2014. – 27 лютого. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25278602.html>

Андрій Єрмоленко біля Мистецького барбакану на Майдані

Сергій Проскурня на Мистецькому барбакані.
Фото Алекса Заклецького. З архіву НМРГ

Андрій Єрмоленко вмонтовує образ поета у новітні контексти, тим самим підкреслюючи, що Тарас Шевченко є не пам'ятником, а нашим сучасником. «Шевченкіану» Єрмоленка можна було побачити на стінах «Мистецького барбакану».

На думку Юрія Макарова, журналіста й автора 4-серійного фільму «Мій Шевченко», поет є напрочуд суголосний цінностям та орієнтирам Євромайдану:

«Весь Євромайдан – це рух повернення України до себе, складовою частиною цієї України, до якої потрібно повернутися, є і наш Тарас Григорович. Якщо тенденції Євромайдану, які нині позначилися, переможуть, то Шевченко буде затребуваний»⁹⁴.

Шевченко, якого доти досить набридливо популяризувала радянська і «незалежна» влада в кращих традиціях «шароварщини», раптом став затребуваним, як сутнісно український, «свій».

«Шевченко присутній на Майдані з першої хвилини. Це значить, що Шевченко завжди присутній в нас. Ми його носимо із собою. Він присутній у карколомно різних аспектах. І в плакатах, буквально написаних кров'ю: «Борітеся – поборете». І в гіпсових бюстках, які продають торгаші біля Поштамту на Майдані»⁹⁵,

зазначив у бесіді з літературною оглядачкою Іриною Славінською автор проєкту «Наш Шевченко» і документального фільму «Шевченко. Ідентифікація», український режисер і продюсер Сергій Проскурня.

Шевченко на щитах бійців Самооборони. Фото з архіву НМРГ

⁹⁴ Там само.

⁹⁵ Славінська І. Сергій Проскурня: Шевченко проти Шевченка [Електронний ресурс] / Ірина Славінська // Українська правда: життя. – 2014. – 17 лютого. – Режим доступу: <http://life.prawda.com.ua/person/2014/02/17/152667>

Література Майдану

Літературний критик і перекладач Олександр Бойченко на початку лютого 2014 року сказав про участь письменників у протестах так:

«Для мене показовим є той факт, що Майдан сьогодні активно підтримують не лише мої друзі-приятелі, як-от ціла родина Андруховичів, Андрій Бондар, Андрій Любка, Сергій Жадан, Тарас Прохасько, Юрко Винничук, Ірена Карпа, Тарас Чубай, «Kozak System», але й ті письменники, художники, музиканти, з якими в інший час я би суто з мистецьких міркувань і не привітався. Митці – люди загалом егоїстичні, зі своїми «тарганами» в головах, однак у цих обставинах вони забули про внутрішні чвари і почали діяти спільно. Очевидно, що коли ситуація нормалізується, ми знову пересваримося, але нині усі пристойні люди – по один бік барикад»⁹⁶.

Цілком реалістичним видається твердження письменника, фантаста-містика Макса Фрая наприкінці холодного січня 2014-го про те, що в Києві майданівці «розчакловують землю»⁹⁷.

Юрій Андрухович з дружиною Ніною та Андрій Бондар на Майдані. Фото Алекса Заклецького. З архіву НМРГ

Поезія

У середині грудня 2013 року український поет Артем Полежака написав вірш «Репортаж», який стрімко набув популярності. Він презентував його публіці у київському клубі «44». Поет саркастично і догально висміяв суцільну брехню російського телебачення, зокрема його ведучого Дмитрія Кисельова:

Артем Полежака читає вірші на Мистецькому барбакані. Фото Алекса Заклецького. З архіву НМРГ

*Господин Киселёв, в Киеве страшно!
Опять малороссов попутал нечистый!
На площади варят военную кашу.
По улицам толпами ходят фашисты.
Кругом баррикады, окопы и рвы.
Ещё до сих пор мои руки трясутся –
Когда тут узнали, что я из Москвы,
Меня хотели убить трезубцем!..*

Українські поети відразу зреагували на трагічні події Майдану. Мар'яна Савка тоді писала:

*Мій Господи, ти, наковтавшись прогріклого диму,
В п'їтмі й у пожежі, та, зрозуміло, без каски,
Стоїш за плечима в синів найдорожчих – незримо –
Щоб руки простерти, якщо їм судилося впасти.*

Величезну популярність здобуває поезія «Нікогда ми не будем братьями», яку Анастасія Дмитрук, студентка КНУТКиТ написала після загибелі героїв Небесної Сотні. Тут вже немає місця для веселощів і сарказму, – тільки для болю трагічних висновків. Трохи наївний, може, занадто простий

⁹⁶ Антонюк М. Олександр Бойченко: «Далі буде те, що ми самі зробимо» [Електронний ресурс] / Маріанна Антонюк // Версії. – 2014. – 7 лютого. – Режим доступу: <http://versii.cv.ua/new/oleksandr-bojchenko-dali-bude-te-shho-mi-sami-zrobimo/26383.html#comments>

⁹⁷ Макс Фрай: там, в Києве, люди расколдовывают землю [Электронный ресурс] / Макс Фрай // Блог. – 2014. – 28 января. – Режим доступа: <http://ru.delfi.lt/blog/neformat/maks-fraj-tam-v-kieve-lyudi-raskoldovyvayut-zemlyu.d?id=63867778#ixzz2rt9hnWnl>

Анастасія Дмитрук.
Скриншот з відеокліпу

для снобів вірш від-
верто назвав своїми
іменами речі, про які у
ті часи почали думати
мільйони людей.

*Никогда мы не будем
братьями
ни по родине, ни по
матери.*

*Духа нет у вас быть
свободными –
нам не стать с вами
даже сводными.*

*Вы себя окрестили
«старшими» –*

нам бы младшими, да не вашими.

Вас так много, а, жаль, безликие.

Вы огромные, мы – великие.

Вірш також миттєво поширився в інтернеті, – спершу у виконанні авторки, а потім як пісня: він був покладений на музику і виконаний литовськими музикантами (музика – Віргіс Пупшис, виконавці – Віргіс Пупшис, Яронімас Міліус, Кестутіс Невуліс, Гінтаутас Літінскас). У створенні пісні взяв участь хор музичного театру Клайпеди.

Польський поет Богдан Задура у лютому написав вірш «Готель Україна», де він перераховує довгий список українських митців, яких готовий прийняти у себе у важкі часи, і з жалем завершує:

*соромно мені дорогі мої
що я тим більше з вами
чим більше не чую
ваших лідерів
і всіх
які говорять
до вас зі сцени
у тому числі польською⁹⁸*

Вірш переклав і розмістив на своїй сторінці у мережі «Фейсбук» Андрій Любка.

Взимку, у час протистоянь, видавництво «Просвіта» опублікувало збірку поезій Дмитра Павличка «Вірші з Майдану». А весною чернівецьке видавництво «Букрек» презентувало першу збірку поезій про Небесну Сотню, куди увійшли вірші, написані як поетами-аматорами, так і відомими авторами. Серед них – Дмитро Павличко, Мар'яна Савка, Юрій Іздрик, Олександр Ірванець та інші.

Поет Іван Кулінський 20 лютого 2014 року на своїй сторінці у мережі «Фейсбук» писав:

*«Тягати колоди, мішки з ковдрами, монтувати по-
лиці під хірургію для польового шпиталю – все, що
я зміг зробити сьогодні для мого народу. Бути там,
серед наших чудових людей, які самі знаходять, де
потрібна допомога, серед найрізноманітнішого люду,
від дівчат у красивому одязі й бізнесменів у доро-
гому одязі, забазграних брудними дровиняками, які
вони перли на барикади, серед молодих і старших
повстанців, чорних від кіптяви, суворих, усміхнених,
сплячих біля барикад і вартуючих на них, серед ліка-
рів, що не спали й не можуть, серед усіх нас – честь
для мене. І – я не бачу виправдання тим, хто сидить
вдома, хто здався зовнішній несвободі, впустив її в
себе, перетворивши на внутрішню».*

Особливої популярності у час протестів зажила революційна сатира. Інтернет-користувачі, групи однодумців створювали і вибірювали жарти. Приміром, паблік журналіста Дениса Бігуса та поета Миколи Воськала «Кокс Квась-невського» публікує вірші-порошки. Вірш мав бути написаний чотирьохстопним ямбом, містити певну кількість складів у кожному рядку і був зазвичай відгуком на якусь подію чи заяву⁹⁹.

Мережевий паблік «Український щитоносець» було створено ще до революційних подій як розважальний проєкт. Проте саме у контексті Майдану він став літературно-мистецьким. Його автори не називали власних прізвищ, жили у різних містах України і рідко коли бачилися наживо. Дехто зі «щитоносців» постійно був на Майдані, дехто приїжджав на декілька тижнів. Аудиторія «сатиричних» пабліків постійно зростала, так само як і кількість охочих туди дописувати.

⁹⁸ Польський поет написав вірш про події на Майдані [Електронний ресурс] / Новина // Українська правда: життя. – 2014. – 27 лютого. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/27/154409>

⁹⁹ Москвичова А. Із чого сміється Майдан? [Електронний ресурс] / Анастасія Москвичова // Радіо Свобода. – 2014. – 17 лютого. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.mobi/a/25267077.html>

Час стрімко відносить Майдан у минуле. Майбутні генерації сприйматимуть його не тільки через історичні праці, але й також (а може, й насамперед) через мистецтво, зокрема прозу. Проте проза вимагає більше часу і рефлексії матеріалу. Майдан увійшов до основних сюжетів багатьох українських і іноземних письменників, але також став невід'ємним фоновим контекстом у творах, герої яких є сучасниками Революції Гідності, чи у яких події розвиваються в Україні одразу після Майдану.

У 2015 році вийшла книга «Щоденники Майдану» Андрія Куркова, яку він називає у першу чергу не літературою, а документом, «збіркою вражень, почуттів і побачених». Того ж року книгу перекладено естонською, німецькою, французькою, англійською і японською мовами.

Історик і викладач Кирило Галушко у 2015 презентував художній роман «Майданний семестр». В передмові автор зазначає, що розпочав писати роман ще на початку 2013-го, але з початком революції зрозумів, що його герої також повинні

бути там, тож сюжет радикально змінився.

Важливо, що Майдан вже увійшов у різні літературні жанри. Американець українського походження Даніель Григорчук написав англомовний роман-містерію «Міф і Божевілля», згодом перекладений і виданий в Україні. А художник Олександр Ком'яхов презентував фрагменти свого мальовпису про Революції Гідності «ТАТО», де історія вигаданих персонажів розгортається в документально достовірних подіях та локаціях. Під час роботи над мальовписом митець,

Фрагмент графічного роману Олександра Ком'яхова «ТАТО»

попри те, що сам був учасником протестів, багато працював з архівами Національного музею Революції Гідності.

Безумовно, в основу прозових текстів у майбутньому лянуть і журналістські проєкти. Зокрема, проєкт Анастасії Берези «Є люди»¹⁰⁰. З перших днів Майдану журналістка почала писати про його учасників, створювати їхні портрети і викладати на своїй сторінці у мережі «Фейсбук». Ця сторінка дуже швидко здобула популярність. Напевно, напоєні енергетикою Майдану, емоційно правдиві історії Анастасії Берези з часом перекочують на сторінки романів та сценаріїв до кінофільмів.

Журналістка, шеф-редактор «Лівого берегу» Соня Кошкіна опублікувала політичне розслідування «Майдан.

¹⁰⁰ Береза А. Єлюди: лучший проект о лицах Евромайдана [Електронний ресурс] / Анастасия Береза // Українська правда: життя. – 2014. – 30 січня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/01/30/150430/>

Нерозказана історія»¹⁰¹, в якому надає свій варіант подій, що розгорталася на і довкола Майдану.

Новинарі видали фотоальманах «94 дні. Євромайдан очима ТСН»¹⁰² у стилі соціальної мережі «Фейсбук», зафіксувавши на папері основні новинні події тієї зими. Їм вдалося не лише відновити хронологічний порядок, але й відобразити емоції, переживання, роздуми тих, хто створював революції, і тих, хто за цим спостерігав, співпереживав, допомагав.

Реальні фейсбук-дописи зібрані у книзі «Фантомний БІЛЬ #maidan» – на 700 сторінках упорядники Андрій Миргородський та Анастасія Савицька подають хроніку подій через емоції, реакції, заклики до дій, миттєві рефлексії фейсбук-користувачів.

Унікальність і переломність історичного моменту спонукає Оксану Забужко зібрати дописи очевидців та співучасників Майдану у книгу «Літопис самовидців. Дев'ять місяців українського спротиву»¹⁰³. Хронологічно книга охоплює період від листопада 2013-го до липня 2014 року, і містить понад 200 дописів 150 авторів, більшість із яких – мешканці Києва.

Український інститут національної пам'яті розпочав улітку 2014 року масштабний проєкт «Майдан: усна історія»¹⁰⁴, а саме, збірку відео й аудіосвідчень активістів Євромайдану, що стали основою для архіву Майдану і ґрунтовною джерельною базою для істориків, режисерів-документалістів, соціологів, психологів, істориків. За матеріалами інтерв'ю у 2015 році в рамках проєкту було започатковано серію друкованих видань «Майдан від першої особи»: «45 історій Революції Гідності», «Мистецтво на барикадах», «Майдан. Регіональний вимір».

Важливим доробком стала майданівська серія видавництва «Дух і Літера» «Майдан. Свідчення»¹⁰⁵. У рамках серії тематичні видання розкривають тему допомоги постраждалим, міжнародної солідарності, «народженню нової нації» на Майдані.

¹⁰¹ Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія. – К.: Брайт Стар Паблішинг, 2015. – 400 с.

¹⁰² 94 дні. Євромайдан очима ТСН / Головний редактор Артем Чех. – Видавництво «Основи», 2014. – 169 с.

¹⁰³ Літопис самовидців: дев'ять місяців спротиву / Оксана Забужко. – Видавництво «Комора», 2014. – 312 с.

¹⁰⁴ Майдан: усна історія [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті. – Режим доступу: <https://uin.gov.ua/usna-istoriya/maydan-usna-istoriya>

¹⁰⁵ Майдан. Свідчення. Київ, 2013–2014 роки / За редакцією Леоніда Фінберга та Уляни Головач. – Видавництво «Дух і Літера», 2016. – 784 с.

ПЕРФОРМАНС: ПІАНІНО – ІНСТРУМЕНТ СВОБОДИ

Політичні акції на Майдані так чи інакше перетворювалися на перформанси. Бійців «Беркуту» обсіпали м'якими іграшками, активісти ставали перед силовиками із дзеркалами замість плакатів. Проте з перенасиченого креативом Євромайдану окрема яскрава сторінка, безумовно, належить численним перформенсам з жовто-блакитним піаніно, прикрашеним зірками Євросоюзу, яке вперше з'явилося біля Адміністрації Президента на розі вулиць Банкової та

Фото Андрія Меаковського. З архіву НМРГ

Лютеранської 7 грудня 2013 року. Встановив інструмент перед кордоном міліції та зіграв на ньому 64-й опус Шопена молодий львівський музикант Маркіян Мацех. Організував він це разом зі своїм батьком, Олегом Мацехом, і другом, Андрієм Меаковським. Ідея полягала в тому, щоб відповісти мистецтвом і добротою на насильство.

«Піаніно – це соціальний експеримент, – вважає Маркіян. – Тепер його доля в руках тисячі людей. Я впевнений, що з ним все буде добре. Дуже хочу, щоб такий предмет став символом Майдану. Вдень його має бути видно, а вночі – чути»¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Гриценко К. Open People: Маркіян Мацех [Електронний ресурс] / Катерина Гриценко // Open.ua. – 2013. – 9 грудня. – Режим доступу: <http://open.ua/openpeople/interview/open-people-markiyan-maceh/>

Фото Лади Шіленко

Ідея вуличного піаніно є поширеною у світі. Артпроект «Зіграй на мені, я твоє» британського художника Люка Жерама стартував у 2008 році і швидко став міжнародним: до нього долучились уже 4 мільйони людей у всьому світі. Понад 900 піаніно було встановлено у 40 містах світу – Лондоні, Лос-Анджелесі, Женеві, Парижі, Торонто, Бостоні тощо. Розташовані на вулицях та в парках, на вокзалах і базарах піаніно доступні всім членам громади. Хто і як на них грає, як довго інструменти залишаються на вулиці, – залежить від спільноти і погоди. Задум полягає в тому, щоб на піаніно грали всі охочі, і більше людей могли насолоджуватися їхньою музикою.

Влітку 2013 року до цього списку приєдналися Київ і Львів. Власне, у Львові його встановив Маркіян Мацех. На фоні гострого протистояння в Києві, що набувало все більш трагічних і жорстоких рис, вуличне піаніно набуло інших змістів. Воно стало інструментом свободи, символом революції.

Після вулиці Банкової піаніно помандрувало на Хрещатик, до Київської міської ради, де перетворилося ледь не

на частину укріплення революційної барикади. Цьому запобігла піаністка Антуанетта Міщенко, студентка Національної музичної академії України імені Петра Чайковського, розташованої просто на Майдані Незалежності. Вона врятувала інструмент і стала грати на ньому для людей, які потягнулися за прихистком від морозу до зайнятої протестувальниками будівлі міської ради.

«Саме тут – правильна атмосфера, – каже піаністка. – Якщо сидіти вдома або грати тільки в концертних залах, такого не буде. Якщо я музикант, я повинна відтворювати дійсність, усе те, що відбувається зараз у нашому світі. Для чого я займаюся музикою, якщо роблю це тільки для себе? Хочу бути музикантом не просто тому, що граю, а тому, що можу говорити зі світом музикою, щось до нього донести»¹⁰⁷.

Піаніст Богдан завжди ховав обличчя за балаклавою задля особистої безпеки. В ефірі «Громадського телебачення» він розповів, що заграв на «інструменті свободи» випадково, коли прийшов підтримати протестувальників на вулиці Банковій; потім грав ночами біля Київської міськради, підтримуючи людей. Хтось зняв його гру і виклав у YouTube з написом «Екстреміст дорвався до піаніно». Ранком Богдан прокинувся знаменитим. Причиною популярності Богдан назвав те, що учасники протестів – культурні й освічені люди¹⁰⁸.

Невдовзі в інтернеті з'явилася спільнота під назвою «Піаністи-аматори, об'єднані Майданом»; пізніше групу перейменували на «Piano-extremist»¹⁰⁹.

У лютому жовто-блакитне піаніно побувало на барикадах Грушевського: замість бойових гранат і куль лунала музика...

Після Києва до акції «Інструмент свободи» долучилися Львів, Донецьк, Дніпро (тоді – Дніпропетровськ), Вінниця, Ужгород, Кіровоград, Одеса, Суми та інші обласні центри, де з'явилися вуличні піаніно. У Луганську піаніно-виступ намагалися зірвати: на майданівців напали, а інструмент пошкодили.

¹⁰⁷ Швадчак Н. Піаністка на Хрещатику, яка на холоді грає для мітингувальників: Саме тут – правильна атмосфера [Електронний ресурс] / Надія Швадчак // Українська правда: життя. – 2013. – 14 грудня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2013/12/14/145700>

¹⁰⁸ Москвичова А. Піаніст-екстреміст: Гратиму там, де люди борються за свої права і свободи [Електронний ресурс] / Анастасія Москвичова // Радіо Свобода. – 2014. – 15 лютого. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/articleprintview/25265294.html>

¹⁰⁹ Piano Extremist [Електронний ресурс] / Facebook-сторінка. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/piano.extremist>

ЗАКОРДОННІ МИСТЕЦЬКІ АКЦІЇ НА ПІДТРИМКУ МАЙДАНУ

Багато відомих артистів і співаків практично від початку Майдану підтримали протестувальників в Україні. Серед них – Арнольд Шварценеггер, Джордж Клуні, Gogol Bordello. За кордоном проходили маніфестації на підтримку протесту.

Паризький «Арт-Майдан» відбувся у столиці Франції 16 лютого 2014 року. Маніфестація супроводжувалась виступами музикантів, співаків, художників та акторів, які підтримували українських протестувальників, пройшла бульварами Сен-Жермен та Сан-Мішель і завершилася перед Пантеоном¹¹⁰.

27 січня 2014 року у Берліні перформер Алесандро Раушман влаштував акцію солідарності з Майданом, учасники якої кілька годин пролежали обмотані термофольгою на скрижанілій землі перед Бранденбурзькими воротами. Вони символізували тих, хто загинув у Києві. Акція була несанкціонована, але поліція, коли дізналася, що перформанс спрямований на підтримку Майдану, не переривала його. Новина про акцію швидко облетіла українські ЗМІ й привернула увагу широкої аудиторії: публікація про неї на сторінках «ART Ukraine» у соціальних мережах зібрала більше ніж п'ять з половиною тисяч поширень¹¹¹.

Так само в Берліні провела у лютому 2014 року свою фотовиставку «Євромайдан. Окуповані простори» українська художниця Євгенія Белорусець. В інтерв'ю «Радіо Свобода» вона поділилась своїми думками:

«Помаранчева революція була революцією самозакоханості та ейфорії, коли люди раптом подумали, що досягли надзвичайних висот тільки тому, що вийшли на вулицю. Мені здається, сьогодні протестувальники розуміють, що боротьба тільки починається, і що їхню перемогу можуть привласнити політики. Мені хочеться думати, що цей протест більш осмислений»¹¹².

«Арт-Майдан» в Парижі. 16 лютого 2014 року

Акція-перформанс солідарності з Україною Алесандро Раушмана. Берлін, 27 січня 2014 року. Фото Аманди Баллох (Amanda Balloch)

¹¹⁰ Музеї України [Електронний ресурс] / Сайт журналу. – Режим доступу: <http://www.museum-ukraine.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=9906>

¹¹¹ Баздырева А., Чуриков М. Алесандро Раушманн: политический контекст и демонстрация pietà [Електронний ресурс] / Ася Баздырева, Митя Чуриков // ART Ukraine. – 2014. – 29 січня. – Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/alessandro-raushmann-politicheskiy-kontekst-i-demonstraciya-piet/>

¹¹² Олійник Є. Інтерв'ю з Євгенією Белорусець 03.02.2014. Євромайдан допоміг подолати розчарування – Євгенія Белорусець [Електронний ресурс] / Євгенія Олійник // Радіо Свобода. – 2014. – 3 лютого. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25251071.html>

Наталія Мусієнко на відкритті однієї із закордонних виставок «Мистецтво Майдану». Фото Fulbright Ukraine

Український гурт з Німеччини «Stadtgarten» разом з Володимиром Некрасовим записав пісню про Майдан «You Are My Revolution»¹¹³.

2 лютого 2014 року у столиці Литви, Вільнюсі, відбувся благодійний марафон, всі кошти від якого були передані на ліки для постраждалих у Києві мітингувальників. У концерті «Kartu Su Ukraina! / Разом з Україною!» взяло участь 11 литовських артистів – «Skylė», «Žalvarinis», «Skamp», «Biplan», «Liūdni Slibinai», «Dee & Kamy», «Freaks On Floor», «Garbanotas Bosistas», «MC Mesijus», «Jurgis Didžiulis» і «Alive Way».

Важливо підкреслити, що події української революції стали поштовхом у переосмисленні відносин між Україною та її найближчими сусідами – важкими і болючими з Росією, наповненими новим позитивним змістом з Польщею. Безумовно, це знайшло відображення у мистецтві, насамперед, у пісенному. На всіх каналах польського телебачення одночасно прозвучала пісня «Подай руку Україні» («Podaj Rękę Ukrainie») гурту «Тарака»¹¹⁴.

3 лютого 2014 року до українців у відеозверненні зі словами підтримки звернулися відомі митці Польщі: режисери, журналісти, актори, співаки та інші. Ідея виникла після

затримання у ніч на 20 січня 2014 року студентів КНУТКиТ: Юрія Хробуста, Андрія Котляра, Данила Окулова, Олександра Шкрабака, Андрія Іванюка і Вадима Ковальова, яких звинуватили в організації масових заворушень.

Революція Гідності в Україні є невичерною темою, яка надихає як українських, так і закордонних митців, а мистецтво Майдану цікавить і хвилює багатьох наших сучасників, по-новому відкриває для них Україну.

¹¹³ You Are My Revolution – “Stadtgarten” & Volodymyr Nekrasov [Електронний ресурс] / Youtube-канал Володимира Некрасова. – 2014. – 2 лютого. – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=sq_jSZWwjyM

¹¹⁴ Taraka – Podaj Rękę Ukrainie (LIVE Majdan) [Електронний ресурс] / Youtube-канал гурту. – 2014. – 1 лютого. – Режим доступу: www.youtube.com/watch?v=QtClmp3zQBc

3 АРТПРОЄКТ «МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ» ЯК ІНСТРУМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

Революція Гідності масово і масивно зрушила декомунізацію української культури, народила нові наративи та сучасних героїв, які серед нас. Відстань у часі дозволяє ґрунтовніший аналіз і різносторонню рефлексію щодо впливів Революції Гідності на українське суспільство і на міжнародну спільноту. Зокрема, через мистецтво Майдану.

У попередніх розділах книги показано, що на Майдані були митці різних художніх напрямів, різних видів і жанрів мистецтва, різних політичних спрямувань, різного віку та статі. Були: співаки, музиканти, диригенти, композитори, письменники, поети, графіки, дизайнери, карикатуристи, стріт-артисти, кінематографісти, скульптори, архітектори, артисти театру, кіно і цирку. Майдан став територією мистецтва – їх всіх об'єднав і показав світові творчий потенціал сучасної України, який акцентував її європейський цивілізаційний вибір. У вирі подій Революції Гідності народжувалися постери, графіті, інсталяції, скульптура, перформанс, пісні, поезія і, звичайно ж, кіно від «Вавилон ХХ» та інших митців. Фотографи й художники проводили виставки своїх робіт просто неба, неба Майдану.

У мистецтві Майдану промовисто виступає художнє передбачення війни на Донбасі. Його можна простежити вже із січня 2014 року, після перших жертв на вулиці Михайла Грушевського. Коли трагічний елемент стає домінуючим у різних видах і жанрах народженого на Майдані креативу. Мистецтво Майдану допомагає вивченню цивілізаційних зламів в Європі на початку ХХІ століття, які пройшли Україною. Саме єдність наукового аналізу та мистецького бачення дають вірний підхід до розуміння Революції

Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України
Програма імені Фулбрайта в Україні й Українське Фулбрайтівське коло
за сприяння Київського офісу Інституту Кеннана
Міжнародного центру підтримки науковців імені Вудро Вільсона

ДОСВІД ЄДНАННЯ

МАЙДАН 2013-2014

ВІДКРИТТЯ ВИСТАВКИ

23 вересня 2014 року о 18:00

Автори: Юлія Беляєва, Гліб Вишеславский, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Єрмоленко, Микита Завілінський, Мар'ян Лунів, Олекс Манн, Роман Михайлюк, Анастасія Некипела, Марія Павленко, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірина Хованець, Оксана Чепелик.

Виставка працюватиме з 23.09.2014 - 23.10.2014, щодня з 10:00 до 17:00, окрім вихідних та святкових днів.

виставкова зала Програми імені Фулбрайта вул. Еспланадна, 20, кімн. 904
М «Палац Спорту»
www.fulbright.org.ua

Гідності, аналіз якої перебуває у фокусі міждисциплінарних досліджень. Важливу роль у цьому відіграє бібліотека Музею Майдану¹¹⁵, яка збирає присвячені Майдану твори, а також конкурс студентських наукових робіт імені Сергія Кемського, який заохочує молодь до академічних студій цієї тематики¹¹⁶. Особливі уваги заслуговують дослідження, що вийшли іншими, ніж українська, мовами, коли автора-

¹¹⁵ Майдан у книжках [Електронний ресурс] / Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні - Музей Революції Гідності. - Режим доступу: <http://www.maidanmuseum.org/galereya/biblioteka-muzeyu-maydanu>

¹¹⁶ Відзнака імені Сергія Кемського [Електронний ресурс] / Фейсбук. - Режим доступу: <https://www.facebook.com/Vidznaka.Kemsky.Serhiy>

Revolution of Dignity Art Exhibit
Images from Ukraine's Maidan, 2013-2014

Open to the public 9:00 am to 5:00 pm
Monday through Friday, February 18-March 18, 2015
The Wilson Center, 1300 Pennsylvania Ave NW, Washington, D.C.
Exhibit begins on 4th floor and continues on the 5th

This unique exhibit displays nearly 40 works about the events of the Maidan by 17 Ukrainian artists, including Andriy Yermolenko, Oleksa Mann, Ivan Semesjuk, Andriy Sydorenko, Glib Vyshelevsky, Oksana Chepelyk, Marian Luniv, and Olena Golub.

Curator: Natalia Moussienko

Правдиві свідчення:
мандрівна виставка українського мистецтва
від Революції Гідності до сьогодення

Виставка працюватиме з **1.02-22.02.2016**
щодня з 10.00 до 17.00 окрім суботи
Національна бібліотека України для дітей
вул. Баумана, 60, м. Київ
Презентація виставки 11 лютого 2016 року о 14-00

Автори: Юлія Білава, Гліб Вищеславський, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Ермоленко, Микола Завіліньський, Мар'ян Луїт, Олександр Ман, Роман Михайлик, Анастасія Нестіла, Марія Павленко, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірина Хованська, Олександра Чепелик.

Автор ідей та куратор – Наталія Мусянюк, Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України.
Співкуратор – Андрій Сидоренко, Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України.
Арт-менеджер – Мар'ян Луїт, Програма імені Фулбрайта в Україні.

У рамках відкриття виставки відбуватиметься презентація книги Наталії Мусянюк «МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ»

Медіа-партнер проекту газета «Культура і життя»

культура

ми є як українські, так і зарубіжні вчені¹¹⁷. Аналіз Революції Гідності у контексті світових подій, поширення інформації про неї, зокрема про її мистецьку складову, слугує дієвим чинником культурної дипломатії.

Культурна дипломатія – це процес, коли держава і суспільство бере активну участь у формуванні свого національного образу, іміджу. Вона сприяє обміну інформацією, ідеями, цінностями з метою вироблення переваг на

¹¹⁷ • Dyczok M. 2016. Ukraine's Euromaidan: Broadcasting through Information Wars with Hromadske Radio. E-International Relations Publishing.

• Kozak N. Art Embedded into Protest: Staging the Ukrainian Maidan. 2017. Art Journal. Режим доступу: <http://artjournal.collegeart.org/?p=8682> [Дата звернення 20 травня 2020].

• Moussienko N. Cultural / Performative Dimensions of Kyiv Maidan 2013-2014. 2018. Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society. Identity Clashes: Russian and Ukrainian Debates on Culture, History, and Politics. Vol. 4, No. 1, p. 29–52.

• Moussienko N. The Art of Revolution: Creativity and Euromaidan. 2014. Washington, D.C: The Wilson Quarterly. Режим доступу: <http://wilsonquarterly.com/stories/art-revolution-creativity-and-euromaidan> [Дата звернення 20 травня 2020].

• Revolution and War in Contemporary Ukraine: The Challenge of Change. 2016. ed. Bertelsen O. Stuttgart: ibidem Verlag.

• Sonevsky M. 2019. Wild Music: Sound and Sovereignty in Ukraine (Music / Culture). Wesleyan University Press.

• Ukraine after EuroMaidan: Challenges and Hopes. 2015. Eds. Stepanenko V. and Pylynskyi Y. Bern: Peter Lang International Academic Publishers.

• Ukraine's Euromaidan: Analyses of a Civil Revolution. 2015. Eds. Marples D. R. and Mills F. V. Stuttgart: ibidem Verlag.

довгий термін, або ж підтримки національних інтересів, побудови відносин, або посилення соціокультурного розуміння¹¹⁸. Завданням культурної дипломатії є розвиток каналів і мереж спілкування між представниками творчих, наукових, бізнес та інших кіл різних країн¹¹⁹.

В Україні культурна дипломатія привернула особливу увагу державних інституцій, вчених і практиків

з 2014 року. Необхідність формування і донесення нового іміджу держави після Революції Гідності та в умовах російської агресії змобілізувала митців, дипломатів, громадських активістів і дала поштовх швидкому науково-практичному поступу у цьому напрямі. Культурна дипломатія опинилась у центрі обговорення соціальних медіа і стала популярною, навіть, модною темою і сфе-

Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України
Програма імені Фулбрайта в Україні
Київський офіс Інституту Комаєва
Центр Сучасного Мистецтва «Арт-Шин» - Вінниця

Правдиві свідчення:
мандрівна виставка українського мистецтва
від Революції Гідності до сьогодення

17- 26.04.2015

Центр Сучасного Мистецтва «Арт-Шин»
вул. Архітектора Артинова, 12-а, Вінниця

Автори: Юлія Бєляєва, Гліб Вишеславський, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Еришченко, Мінота Завліський, Мар'яна Луїна, Олена Мана, Роман Михайлюк, Анастасія Некипіла, Марія Павленко, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірена Хованець, Оксана Чепелик.
За участі вініницького художника Олександра Нікітича.

Автор ідеї та куратор - Наталія Мусієнко, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтва України.
Спів-куратори - Андрій Сидоренко, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтва України;
Grace Mahoney, U.S. Fulbright Student 2014/15.
Арт-менеджер - Мар'яна Луїна, Програма імені Фулбрайта в Україні.

Проект здійснено за підтримки Посольства США в Україні
Медіа-партнер проекту газета «Культура і життя»

культура

Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України
Програма імені Фулбрайта в Україні
Київський офіс Інституту Комаєва
Кам'янець-Подільська міська рада

Правдиві свідчення:
мандрівна виставка українського мистецтва
від Революції Гідності до сьогодення

27.04-30.05.2015

Картина Галерея Кам'янець-Подільського
державного історичного музею-заповідника
вул. П'ятницька, 11 (Вірменська площа)

Автори: Юлія Бєляєва, Гліб Вишеславський, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Еришченко, Мінота Завліський, Мар'яна Луїна, Олена Мана, Роман Михайлюк, Анастасія Некипіла, Марія Павленко, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірена Хованець, Оксана Чепелик.
За участі студентки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Ольги Януковської.

Автор ідеї та куратор - Наталія Мусієнко, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтва України.
Спів-куратори - Андрій Сидоренко, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтва України;
Grace Mahoney, U.S. Fulbright Student 2014/15.
Арт-менеджер - Мар'яна Луїна, Програма імені Фулбрайта в Україні.

Проект здійснено за підтримки Посольства США в Україні
Медіа-партнер проекту газета «Культура і життя»

культура

¹¹⁸ Cultural Diplomacy: Recommendations and Research Center for its Arts and Culture, 2003. Center for Arts and Culture. Режим доступу: <http://www.interarts.net/descargas/interarts687.pdf> [Дата звернення 20 травня 2020].

¹¹⁹ Bound K., Briggs R., Holden J., Jones S. 2007. Cultural Diplomacy. London: Demos. Режим доступу: http://www.demos.co.uk/files/Cultural_diplomacy_-_web.pdf [Дата звернення 20 травня 2020].

рою¹²⁰. Важливість культурної дипломатії як потужного ресурсу досягнення взаєморозуміння підкреслюється як на національному, так і на міжнародному рівнях. Взаємодія її внутрішнього та зовнішнього векторів є важливою для держави.

Сучасному мистецтву належить провідна роль у культурній дипломатії: створення модерного іміджу неможливо без його участі. Культурні проєкти є невід'ємною частиною зусиль щодо пояснення світові того, ким є Україна і чого вона прагне. Через мистецтво передаються не просто образи, а сенси. Прикладом може слугувати артпроєкт «Мистецтво Майдану», який з 2014 року успішно реалізують Програма міжнародних академічних обмінів імені Фулбрайта в Україні, асоціація її випускників – благодійна організація «Українське Фулбрайтівське коло», а також Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, у тісному та плідному партнерстві з Міністерством закордонних справ України, зокрема Посольствами України у США, Німеччині, Ватикані, Великій Британії, Нідерландах та Португалії.

Артпроєкт «Мистецтво Майдану» став дієвим інструментом культурної дипломатії України. Його двома взаємодоповнюючими складовими є книга «Мистецтво Майдану», а також присвячена Майдану мандрівна виставка українських художників. Концепція досліджень мистецтва Майдану, з якої власне і народився цей артпроєкт, була презентована вперше в Інституті проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України в Києві 31 січня 2014 року а в травні – в Інституті Кеннана у Міжнародному центрі підтримки вчених імені Вудро Вільсона у Вашингтоні¹²¹ та в Українському Інституті модерного мистецтва у Чикаго.

Revolution of Dignity Art Exhibit Images from Ukraine's Maidan 2013-2014

May 2
May 8 2015

Embassy of Ukraine to the United States of America,
3350 M Street N.W., Washington, D.C. 20007

Artworks by

Yulia Belyayeva, Glib Vysheslavsky, Anton Gauk,
Olena Golub, Maryana Honcharenko, Andriy Ermolenko,
Mykyta Zavilinskiy, Marian Luniv, Oleksa Mann,
Roman Mykhalyyuk, Anastasia Nekypila, Maria Pavlenko,
Ivan Semesjuk, Andriy Sydorenko, Tetiana Rusetska,
Iryna Khovanets, Oksana Chepelyk

Curator: Natalia Moussienko

Art Manager and Designer: Marian Luniv

культура

¹²⁰ Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України: зб. науково-експертних матеріалів. 2016. Ред. Розумна О. П., Токман В. В., Черненко Т. В. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, Серія «Гуманітарний розвиток». Випуск 5. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kult_dyp-cd7f1.pdf [Дата звернення 20 травня 2020].

¹²¹ Event. EuroMaidan Art. Режим доступу: <https://www.wilsoncenter.org/event/euromaidan-art> [Дата звернення 10 грудня 2020].

Правдиві свідчення: мандрівна виставка українського мистецтва від Революції Гідності до сьогодення

Відкриття виставки
3 червня о 17.00
03-17.06.2015

Галерея «Sweet APT»
вул. Штейнбарга, 23, м. Чернівці

Автори: Юлія Беляєва, Гліб Вишеславський, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Ермоленко, Микита Завліський, Мар'ян Лунів, Олександр Манн, Роман Михайлюк, Анастасія Ненітіла, Марія Павленко, Іван Семесик, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірина Хованець, Оксана Чепелик.
За участі чернівецької художниці Мар'яни Романюк.

Автор ідеї та куратор - Наталія Мусієнко, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.
Спів-куратори - Андрій Сидоренко, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України;
Grace Mahoney, U.S. Fulbright Student 2014/15.

Арт-менеджер - Мар'ян Лунів, Програма імені Фулбрайта в Україні.

Проект здійснено за підтримки Посольства США в Україні.
Медіа-партнер проекту газета «Культура і життя»

культура

Книга Наталії Мусієнко «Мистецтво Майдану» вийшла українською мовою¹²² у 2015 році, англійською¹²³ у 2016 році і німецькою¹²⁴ у 2017 році. Дизайнером книги та артменеджером проекту «Мистецтво Майдану» є художник Мар'ян Лунів. Книга є розповіддю самовидця подій і не претендує на енциклопедичність. Втім академічну енциклопедію мистецтва Майдану обов'язково потрібно створити. Таке серйозне дослідження вимагає ресурсів: коштів і професійної команди дослідників і митців. Адже Майдан і його мистецтво є не тільки історією та складовою іміджу України, але вже й новітньою культурною спадщиною.

Перша презентація книги відбулась наприкінці 2015 року у Центрі Вілсона у Вашингтоні, потім у Національному музеї історії України, Комітеті закордонних справ Верховної Ради України, на засіданні Ради європейської організації із захисту культурної спадщини «Europa Nostra»¹²⁵ у Люксембурзі. Книга була презентована безпосередньо автором і надіслана провідним університетам та бібліотекам України, а також закордон, зокрема, до Бібліотеки Конгресу у США, бібліотек університетів Вільнюса, Кента, Тарту, Тбілісі, Праги, Колумбійського університету, шотландського Сент Едрю тощо. Були презентації також для школярів Києва (середня школа 129, квітень 2016 року) і Лісабона (Культурно-освітній центр «Дивосвіт», Лісабон, Португалія, листопад 2018 року). Після презентації книги в рамках Cultdipclub¹²⁶ у Музеї історії Києва у березні 2016 року, і за кілька днів – в Амстердамському університеті, стала очевидною необхідність перекладу англійською мовою, що було невдовзі реалізовано за підтримки Міжнародного фонду Відродження.

Англійській переклад книги був презентований уперше на науковому конгресі у Ватикані у вересні 2016 року, і вже через місяць на Франкфуртському міжнародному книжковому ярмарку, де і виникла ідея німецького перекладу, яка була реалізована у грудні 2017-го. Його перша презентація відбулася у Посольстві Німеччини в Україні у лютому 2018 року. Пере-

¹²² Мусієнко Н. 2015. Мистецтво Майдану . Київ: ПП «Р.К.Майстер-принт». Режим доступу: http://mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Moussienko_MAIKAN_ART.pdf [Дата звернення 20 травня 2020].

¹²³ Moussienko N. Art of Maidan. 2016. Kyiv: ArtHuss. Режим доступу: http://www.fulbrightcircle.org.ua/fulbrighters/_art-of-maidan [Дата звернення 20 травня 2020].

¹²⁴ Moussienko N. Die Kunst des Maidan. 2017. Kyjiw: ArtHuss.

¹²⁵ Europa Nostra. Режим доступу: <https://www.europanostra.org/>

¹²⁶ Ініціатива МЗС України з культурної дипломатії для промоції українських культурних проєктів серед дипломатичної спільноти в Києві.

клади книги доповнювалися новими дослідженнями і новими локаціями Мандрівної виставки українських художників.

Присвячена Майдану мандрівна виставка українських художників з 2014 по 2018 рік демонструвалась у 18 локаціях: Україна (10), США (5), Велика Британія (2), Нідерланди (1). У проєкті взяли участь 17 українських художників: Юлія Беляєва, Гліб Вишеславський, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Єрмоленко, Микита Завілінський, Мар'ян Лунів, Олекс Манн, Роман Михайлюк, Анастасія Некипіла, Марія Павленко, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірена Хованець, Оксана Чепелик. Всі художники були безпосередніми учасниками Майдану.

Правдиві свідчення:
 мандрівна виставка українського мистецтва
 від Революції Гідності до сьогодні

20.08-20.09.2015
 Виставкова Зала (вул. Дзвонарська, 5)
 м. Калущ, Івано-Франківська область
 Відкриття виставки 20 серпня о 17.00

Автори: Юлія Беляєва, Гліб Вишеславський, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Єрмоленко, Микита Завілінський, Мар'ян Лунів, Олекс Манн, Роман Михайлюк, Анастасія Некипіла, Марія Павленко, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірена Хованець, Оксана Чепелик.
 Автор ідей та куратор: Наталія Мусякіна, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.
 Спів-куратори: Андрій Сидоренко, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.
 Арт-менеджер: Мар'ян Лунів, Програма імені Фулбрайта в Україні.

Проект здійснено за підтримки Посольства США в Україні
 Медіа-партнер проєкту газета «Культура і життя»

Правдиві свідчення:
 мандрівна виставка українського мистецтва
 від Революції Гідності до сьогодні

Ірина Хованець - «Білий птах», «Сірий птах», «Чорний птах»

Фортешна галерея «Бастіон»
 пров. Фортешний, 1
 м. Івано-Франківськ

24.06-2.07.2015
 Відкриття виставки 24 червня о 17.00

Автори: Юлія Беляєва, Гліб Вишеславський, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Єрмоленко, Микита Завілінський, Мар'ян Лунів, Олекс Манн, Роман Михайлюк, Анастасія Некипіла, Марія Павленко, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірена Хованець, Оксана Чепелик.
 За участі Івано-Франківського художника Анатолія Мельника.

Автор ідей та куратор: Наталія Мусякіна, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.
 Спів-куратори: Андрій Сидоренко, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України;
 Grace Mahoney, U.S. Fulbright Student 2014/15.
 Арт-менеджер: Мар'ян Лунів, Програма імені Фулбрайта в Україні.

Проект здійснено за підтримки Посольства США в Україні
 Медіа-партнер проєкту газета «Культура і життя»

Концептуальною основою виставки є представлення у формі плакатів виконаних у різних техніках художніх робіт, таких як: живопис, асамбляж, колаж, фотографія, відео, вишивка. Звернення до плакатної форми – символічне звернення до часів Майдану, адже саме плакатний революційний креатив набув найбільшої популярності, попри наявності всіх видів і жанрів мистецтва. Уніфікація мовою плакату надає роботам нового звучання, дозволяє демократично і мобільно показати виставку в різних містах, університетах, установах, уникнути витрат на транспортування та страхування. Нові технології надають можливість експонувати виставку одночасно у кількох локаціях, адже приймаюча

сторона може сама видрукувати собі виставку. У такий дигітальний спосіб виставка дісталася США, де була надрукована і вже далі продовжила свої мандри країною за підтримки Посольства України у Вашингтоні. Україною у той самий час мандрував інший, зроблений в Києві, варіант. Учбові заклади Великої Британії друкували виставку кожний для себе. Частини ж оригіналів проєкту, а саме роботи Гліба Вишеславського та Івана Семесюка, зберігаються у Музеї Майдану.

Revolution of Dignity Art Exhibit
Images from Ukraine's Maidan 2013-2014

Glib Vysheslavsky Trade Unions, 2014

August-November 2015

University of Arkansas School of Law
1045 West Maple Street
Fayetteville, AR 72701 USA

Artworks by Yulia Belyayeva, Glib Vysheslavsky, Anton Gauk, Olena Golub, Maryana Honcharenko, Andriy Ermolenko, Mykyta Zavilinskiy, Marian Luniv, Oleksa Mann, Roman Mykhailiuk, Anastasia Nekypila, Maria Pavlenko, Ivan Semesjuk, Andriy Sydorenko, Tetiana Rusetska, Irena Khovanets, Oksana Chepelyk

Curator: Natalia Moussienko
Art Manager and Designer: Marian Luniv

Виставка у 2014 році стартувала під назвою «Досвід єднання. Майдан 2013–2014», у 2015-му мандрувала Україною з назвою «Правдиві свідчення: мандрівна виставка українського мистецтва від Революції Гідності до сьогодення», натомість, для закордонних локацій назву уточнили: «Revolution of Dignity Art Exhibit. Images from Ukraine's Maidan 2013–2014»¹²⁷. У Посольстві Німеччини в Україні вона пройшла під назвою «Wanderausstellung der Kunst des Maidan»¹²⁸.

США. Після успішного дебюту у вересні 2014 року у Програмі імені Фулбрайта у Києві виставку прийняв Центр Вілсона у Вашингтоні. Співорганізаторами в США виступили Інститут Кеннана, Американсько-Українська Ділова Рада, приватні донори, а також Посольство України. Виставка була відкрита безоплатно для широкої публіки 18 лютого 2015 року, і планувалась до 18 березня, а натомість продовжена до 30 квітня. Після Центру Вілсона мандрівна виставка була представлена у травні 2015 року у Посольстві України в США у Вашингтоні, потім – на цілий осінній семестр, з серпня по листопад – у Правничій школі Арканзаського державного університету, натомість, з вересня по грудень 2016 року у Балтиморі в Українському культурному центрі. Український музей у Нью-Йорку приймав виставку у лютому–червні 2017 р. У цій локації її теж продовжували двічі, що свідчить про зацікавленість і темою, і сучасним українським мистецтвом. Цінністю артпроєкту «Мистецтво Майдану» є звернення до різних аудиторій. Засобами сучасного мистецтва він розповідає про Україну модерну. Водночас українські дипломати завдяки сучасному мистецтву отримали інструменти культурної дипломатії, той самий контент, про який так багато сьогодні дискутується.

Нідерланди. У березні 2016 р. мандрівна виставка за сприяння Міжнародного фонду Відродження вирушила до Нідерландів на запрошення Амстердамського університету і була презентована у рамках наукового семінару «Пам'ять і медіа в контексті кризи в Україні». Це стало ще однією спробою культурної дипломатії донесення позитивного творчого іміджу України перед Консультативним референдумом Нідерландів щодо асоціації України і ЄС. Для досвідчених науковців мандрівна виставка зробила певні акценти саме на мистецькому наповненні Майдану, а для студентів здебільше – стала відкриттям і самої Революції Гідності, і її мистецтва. Після університету виставка мала продовжити свої

¹²⁷ Переклад з англійської: Артвиставка Революції Гідності: зображення українського Майдану 2013–2014.

¹²⁸ Переклад з німецької: Мандрівна виставка мистецтва Майдану

Правдиві свідчення: мандрівна виставка українського мистецтва від Революції Гідності до сьогодення

20.11-6.12.2015 Національний музей історії України
вул. Володимирська, 2, м. Київ

Відкриття виставки 20 листопада о 18.00

Автори: Юлія Бєляєва, Гліб Вищеславський, Антон Гаук, Олена Голуб, Мар'яна Гончаренко, Андрій Єрмоленко, Микита Завілинський, Мар'ян Луїв, Олександра Манн, Роман Михайлюк, Анастасія Нєніпіла, Марія Павленко, Іван Семесюк, Андрій Сидоренко, Тетяна Русецька, Ірина Хованець, Оксана Чепелик.

Автор ідей та куратор – Наталія Мусієнко, Інститут проблем сучасного мистецтва ІММ України.
Співкуратор – Андрій Сидоренко, Інститут проблем сучасного мистецтва ІММ України.
Архитектор – Мар'ян Луїв, Програма імені Фулбрайта в Україні.

У рамках відкриття виставки відбуватиметься презентація
книжки Наталії Мусієнко «МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ».

Медіа-партнер проекту газета «Культура і життя»

культура

мандри Європою, але... загубилась у надрах університету, де йшли ремонтні роботи. Численні спроби її знайти не мали успіху. Проте підтвердили дієвість базової концепції – відпускати у дальні подорожі копії мистецьких робіт.

Велика Британія. Головною метою проекту «Мистецтво Майдану» є просвітництво і популяризація України засобами мистецтва. Важливою і цінною є реакція молоді. Так британський студент-історик Сем Монтгомері зацікавившись Революцією Гідності, знайшов в інтернеті проєкт, приїхав до Києва, занурився у світ мистецтва Майдану, зустрічався з митцями, що його творили, а повернувшись додому видав книгу: «Вибірка робіт візуального мистецтва Майдану: від постерів до перформансів. Невимовне, прикметне, надто велике або екстремальне, щоб бути вираженням чи описаним словом».

Revolution of Dignity Art Exhibit Images from Ukraine's Maidan 2013-2014

Roman Mykhailiuk, Maidan 2013-2014

21-28 March 2016
Bungehuis, Spuistraat 210,
University of Amsterdam
Amsterdam, 1012 VT
The Netherlands

Artworks by Yulia Belyayeva, Oksana Chepelyk, Anton Gauk, Olena Golub,
Maryana Honcharenko, Irena Khovanets, Marian Luniv, Oleksa Mann, Roman Mykhailiuk,
Anastasia Nekypila, Maria Pavlenko, Tetiana Rusetska, Ivan Semesjuk, Andriy Sydorenko,
Glib Vyshelevsky, Andriy Yermolenko, Nick Zavilinskiy

Спілкуючись з митцями Майдану, Монтгомері «почав ближче підходити до розуміння величезної пристрасності, яку українці відчують до своєї країни, своїх співвітчизників і, у більшому масштабі, що означає бути людиною. На мій погляд, це відчуття співвітчизності є воістину невимовним, і найкраще може бути описаним та зрозумілим кінестетично, через досвід чи візуально, міжнародно доступною мовою образів»¹²⁹.

Якщо студент з Великої Британії знаходить проєкт у мережі і не тільки представляє його у своєму учбовому закладі (квітень, 2017), але й пише про це дослідження книгу – мистецтво Майдану є цікавим. Якщо студенти з університету Кента, Великої Британії знаходять проєкт у мережі, і роблять Мандрівну виставку українських художників частиною своєї великої експозиції «Мистецтво на барикадах» (осінь

¹²⁹ Montgomery S. 2016. A selection of visual artworks from Maidan from posters to performances. Ineffable adj. too great or extreme to be expressed or described in words. UK.

Revolution of Dignity Art Exhibit Images from Ukraine's Maidan 2013-2014

Oksana Chepelyk. COLLIDER ... 100 Kyiv 2014 - Geopolitical Conflict

September 10 - December 10, 2016
2401 Eastern Avenue, Baltimore, MD 21224

EXHIBITION OPENING: September 10, 12:00 AM

Artworks by Yulia Belyayeva, Glib Vysheslavsky, Anton Gauk, Olena Golub, Maryana Honcharenko, Andriy Ermolenko, Mykyta Zavrillynskyi, Marian Luniv, Oleksa Mann, Roman Mykhailiuk, Anastasiya Nekypilla, Maria Pavlenko, Ivan Semesjuk, Andriy Sydorenko, Tetiana Rusetska, Irena Khovanets, Oksana Chepelyk

Curator: Natalia Moussienko
Art Manager and Designer: Marian Luniv

Revolution of Dignity Art Exhibit Images from Ukraine's Maidan 2013-2014

Andriy Sydorenko. When The Lie Loses Power

February 15 - March 26, 2017

The Ukrainian Museum
222 East 6th Street (bet. 2nd and 3rd Aves.)
New York, NY 10003 212-228-0110

Artworks by Julia Bellaeva, Oksana Chepelyk, Olena Golub, Anton Hauk, Mariana Honcharenko, Irena Khovanets, Marian Luniv, Oleksa Mann, Roman Mykhailiuk, Anastasiya Nekypilla, Mariya Pavlenko, Tetiana Rusetska, Ivan Semesjuk, Andriy Sydorenko, Glib Vysheslavsky, Andriy Yermolenko, Nick Zavrillynskyi

Curator: Natalia Moussienko
Art Manager and Designer: Marian Luniv

2018)¹³⁰, – мистецтво Майдану є цікавим. Адже бачення подій очима митців є спробою розкриття суті екзистенційних процесів.

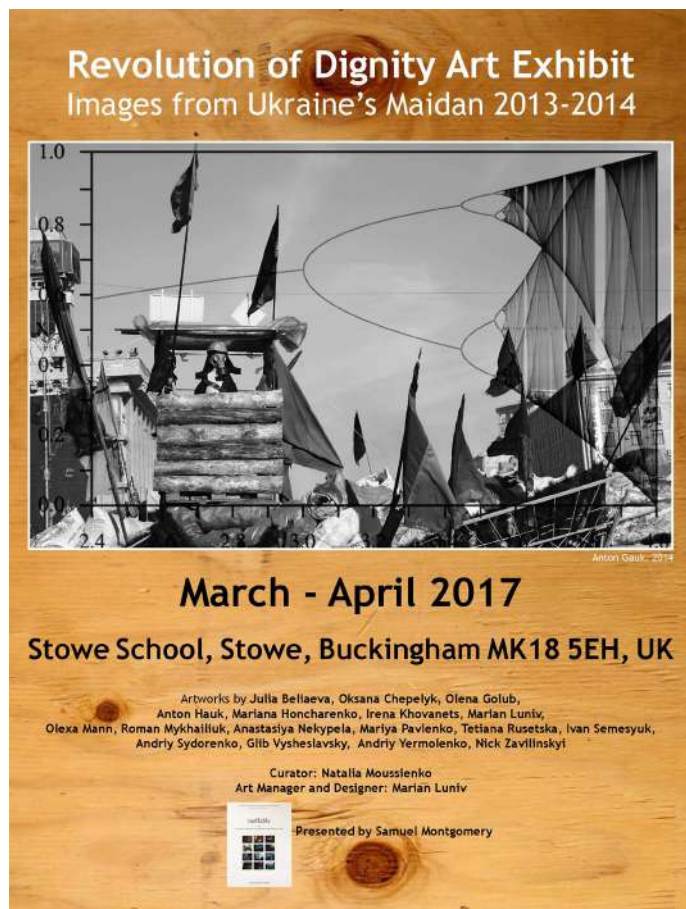
Україна. У 2015 році виставка промандрувала українськими містами, такими як: Вінниця, Кам'янець-Подільський, Чернівці, Івано-Франківськ і Калуш. У кожному українському місті у виставці брав участь місцевий художник. Адже на Майдані була вся Україна, і всією Україною прокотилися свої майдани. У 2016 році виставка повернулася до Києва, де експонувалась у кількох різних локаціях: Національному музеї історії України та Національній бібліотеці України для дітей і юнацтва, а також у дипломатичних місіях: Посольстві Німеччини в Україні

(лютий–березень 2018 року), та Центрі інформації і документації НАТО (квітень–липень 2018 року).

За п'ять років мандрів виставка експонувалась в університетах та школах, наукових центрах, бібліотеках, музеях, галереях, дипломатичних місіях: різні країни, різні аудиторії, різне сприйняття. Кожна локація по-іншому подає матеріал і є по-своєму важливою, особливою і цікавою.

Концепцію афіш Мандрівної виставки варто виокремити. Для першої її локації – Програми імені Фулбрайта у Києві восени 2014 року афішу зробив Андрій Сидоренко на базі робіт Романа Михайлюка, Олекси Манна, Анастасії Некипілої та Тетяни Русецької. Андрій Сидоренко був спів-

¹³⁰ Moussienko N. Barricades of Kyiv Maidan 2013–2014: A Conjunction of Art and Politics. 2018. Beyond the Barricade/Studio 3 Gallery Catalogue. Kent University Art School, p. 18–20.

куратором цієї першої виставки і разом з авторкою проєкту збирав художників до участі у проєкті.

Для промоції всіх 17-ти учасників авторка проєкту розробила концепцію, згідно з якою кожна локація має нову афішу, де за основу береться робота одного з учасників, щоразу іншого. Хоча на початку було невідомо, скільки локацій вдасться опанувати, у такий спосіб всі учасники Мандрівної виставки отримали змогу мати свої твори на її афішах. Концепцію втілював і зробив 17 індивідуальних афіш – Мар'ян Луїв. Таким чином, хронологія і географія виставки разом з іменними афішами представляє весь артпроєкт з усіма його учасниками.

Отже, після старту у Києві у Програмі імені Фулбрайта це було так:

1. Олена Голуб, «Вторгнення» – Вашингтон, США: Міжнародний центр підтримки вчених імені Вудро Вілсона,

лютий–квітень, 2015.

2. Тетяна Русецька «20.02.2014» – Вінниця: Центр сучасного мистецтва «Арт-Шик», квітень, 2015.
3. Мар'ян Луїв, «Аркан» – Вашингтон: Посольство України в США, травень, 2015.
4. Анастасія Некипіла, «Наша сила в єдності» – Картина галерея Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника, квітень–травень, 2015.
5. Олекса Манн, «Нове середньовіччя» – Чернівці: галерея «Sweet Art», червень, 2015.
6. Ірена Хованець, триптих «Чорний птах, сірий птах, білий птах» – Івано-Франківськ: Фортечна галереї Бастіон, червень–липень, 2015.
7. Андрій Єрмоленко, «Героям слава» – Калуш: Музейно-виставковий центр, серпень–вересень, 2015.
8. Гліб Вишеславський, «Будинок профспілок» – США, Фа-

Revolution of Dignity Art Exhibit Images from Ukraine's Maidan 2013-2014

April 4th - July 4th 2018

NATO Information and Documentation Centre
Kyiv, Ukraine

Artworks by Julia Balaieva, Oksana Chepelyk, Olena Golub, Anton Hauk,
Mariana Honcharenko, Irena Khovanets, Marian Luniv, Oleksa Mann, Roman Mykhailiuk,
Anastasiya Nekypela, Mariya Pavlenko, Tetiana Rusetska, Ivan Semesyuk, Andriy Sydorenko,
Glib Vysheslavsky, Andriy Yermolenko, Nick Zavilinskyi

Curator: Natalia Moussienko
Art Manager and Designer: Marian Luniv

етвіль: Правнична школа університету штату Арканзас,
серпень–листопад, 2015.

9. Микита Завілінський «Євромайдан 2013–2014» – Київ: Національний музей історії України, листопад–грудень, 2015.
10. Іван Семесюк, «Бандерики» – Київ: Національна бібліотека України для дітей, лютий, 2016.

11. Роман Михайлюк, «Майдан 2013–2014» – Нідерланди: Університет Амстердаму, березень, 2016.
12. Оксана Чепелик, «Колайдер_100: Київ 2014» – США, Балтимор, Український культурний центр, вересень–грудень, 2016.
13. Антон Гаук, без назви, – Велика Британія: школа Стоу, березень–квітень, 2017.
14. Андрій Сидоренко, «Коли брехня втрачає силу» – США: Український музей у Нью-Йорку, лютий–червень, 2017.
15. Мар'яна Гончаренко, «Інформаційні перешкоди» – Київ: Посольство Федеративної Республіки Німеччина, лютий – березень, 2018.
16. Марія Павленко, «Нове середньовіччя» – Київ: Центр інформації і документації НАТО, квітень–липень, 2018.
17. Юлія Беляєва «Український бійцівський клуб» – Велика Британія: університет Кента, галерея «Студіо 3», вересень–грудень, 2018.

Отже, всі учасники проєкту мають іменну афішу в проєкті. Паралельно було проведено п'ять виставок саме афіш на різних форумах у Києві. А саме: Форум культурної дипломатії, Американський Дім, Міністерство культури України, україно-німецький семінар «Потенціал мистецтва й літератури у контексті політичної кризи: революція і війна в Україні» тощо.

XXX

Артпроєкт «Мистецтво Майдану» складається з однойменної книги, яка вийшла українською, англійською та німецькою, а також мандрівної виставки, яка об'єднала 17 художників, експонувалась у 18 локаціях України, США, Нідерландів та Великої Британії у 2014–2018 роки.

Історія створення, становлення і розвитку артпроєкту «Мистецтво Майдану» показує, що мистецтво є важливим для зовнішнього і внутрішнього векторів культурної дипломатії.

Аналіз структури і функціонування артпроєкту «Мистецтво Майдану» свідчить про ефективність стратегії співпраці державних і недержавних інституцій у створенні та промоції іміджу України засобами культурної дипломатії. А також про зацікавленість як академічної світової спільноти, так і широкої аудиторії мистецькою складовою Революції Гідності. Тому важливо навести реакцію медіа.

Презентація німецького видання книги Наталії Мусієнко «Мистецтво Майдану» у посольстві Німеччини у Києві. Листопад 2018 року. Фото Fulbright Ukraine

4 МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ ЯК КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

Культурна спадщина є стратегічним ресурсом сталого розвитку Європи. Саме так визначила у травні 2014 року Рада Європейського Союзу¹³¹, а у липні 2014 року Європейська Комісія видала Комюніке про необхідність комплексного підходу до культурної спадщини¹³², і визнала культурну спадщину одним зі своїх чотирьох пріоритетів¹³³. Європейська комісія означила основні ініціативи, серед яких наріжними є донесення важливості культурної спадщини дітям і молоді, а також роль наукових досліджень культурної спадщини¹³⁴.

Культурна спадщина формує як ідентичність, так і повсякденне життя. І тому її як універсальну цінність для індивідів, громад і суспільства важливо зберегти та передати майбутнім поколінням. Культурна спадщина не є чимось минувшим і статичним: вона розвивається завдяки нашій взаємодії з нею і відіграє велику роль у побудові майбутнього Європи.

Метою 2018 Європейського року культурної спадщини стало заохочення громадян до приділення їй більшої уваги, а також зміцнення почуття приналежності до спільного європейського простору¹³⁵. Цьому відповідає і гасло року – наша спадщина там, де минуле зустрічається з майбутнім.

Культурна спадщина є важливим активом і складовою європейського проєкту, який потребує дбайливого збереження та має велике значення для суспільства з культурної, екологічної, соціальної та економічної точок зору. Це унікальний невідновлюваний ресурс, який стикається з проблемами, що пов'язані з культурними, екологічними, соціальними, економічними та технологічними перетвореннями і впливають на всі аспекти сучасного життя¹³⁶.

Рада ЄС визнала, що культурна спадщина відіграє важливу роль у створенні та зміцненні соціального капіталу, сприяє участі громадян у суспільному житті, міжкультурному діалозі та соціальній інтеграції, має важливий економічний вплив і є потужною рушійною силою місцевого й регіонального розвитку, зокрема, для культурного туризму, а також формує різноманітні види зайнятості. Натомість Рада закликала використовувати потенціал культурної спадщини як спільний стратегічний ресурс заснованого на демократичних, етичних, естетичних і екологічних цінностях суспільства та сприяти впровадженню культурної спадщини у національну та європейську політику, а також покращити доступ до фінансування, підвищувати обізнаність громадськості щодо потенціалу культурної спадщини для сталого розвитку, заохочувати участь громадськості, особливо дітей

¹³¹ European Union. Режим доступу: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52014XG0614(08)).

¹³² Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe // Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions / Brussels, 22.7.2014. Режим доступу: http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/publications/2014-heritage-communication_en.pdf, Getting cultural heritage to work for Europe // Horizon 2020 / 3 July, 2015. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/news/getting-cultural-heritage-work-europe>.

¹³³ Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on a Work Plan for Culture (2015-2018) // Official Journal of the European Union 23.12.2014. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223%2802%29&from=EN>.

¹³⁴ Культурна спадщина важлива для Європи. Резюме для керівництва та стратегічні рекомендації. Режим доступу: <http://www.fulbrightcircle.org.ua/archives/574>, Cultural Heritage Counts for Europe. Full report. Режим доступу: <http://www.europanostra.org/our-work/policy/cultural-heritage-counts-europe/>. European quality principles for EU-funded interventions with potential impact upon cultural heritage. Manual. ICOMOS International, Paris : 2019, 66 p. Режим доступу: <http://openarchive.icomos.org/2083>, Sonkoly G., Vahtikari T. Innovation in Cultural Heritage Research. For an Integrated European Research Policy // Directorate-General for Research and Innovation, European Commission, 2018. Режим доступу: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1dd62bd1-2216-11e8-ac73-01aa75ed71a1>.

¹³⁵ Decision (EU) 2017/864 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 on a European Year of Cultural Heritage (2018). Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2017.131.01.0001.01.ENG&toc=OJ.L:2017:131:TOC.

European Cultural Heritage Year 2018. Sharing Heritage. Concept paper. Режим доступу: http://www.ecco-eu.org/fileadmin/user_upload/Sharing_Heritage_EN.pdf

¹³⁶ New Narrative for Europe. Режим доступу: http://ec.europa.eu/culture/policy/new-narrative/documents/declaration_en.pdf, New European Agenda for Culture. Режим доступу: https://ec.europa.eu/culture/sites/culture/files/commission_communication_-_a_new_european_agenda_for_culture_2018.pdf

та молоді у співпраці з громадянським суспільством. Важливим аспектом є також і збір даних про культурну спадщину та їхня дигіталізація.

Європейський саміт з культурної спадщини 18–24 червня 2018 року у столиці Німеччини, прийняв «Берлінський заклик до дій»¹³⁷. Це документ від імені громадян та організацій, які його підписали, є маніфестом про спільну відповідальність за розвиток потенціалу спільної культурної спадщини для просування більш мирної, процвітаючої, інклюзивної та справедливої Європи у часи випробувань європейських цінностей. Насамперед, це заклик до зміни європейського наративу і надання культурній спадщині належного місця у центрі європейської політики та пріоритетів.

У документі підкреслюється, що саме культурна спадщина робить нас європейцями і є справжнім втіленням європейської єдності в різноманітності, охоплює всі пластини європейської ідентичності: місцевої, регіональної, національної та європейської. Вона також пов'язує покоління, оскільки відображає зв'язки і переміщення людей та ідей протягом багатьох століть спільної історії. А отже, є мостом між минулим і майбутнім, ключовим чинником сталого розвитку та посилення соціальної єдності, важливим джерелом створення великої кількості корисних робочих місць. Право на культурну спадщину є фундаментальним правом людини.

Важливий акцент робиться на тому, що культурна спадщина є унікальною і незамінною й уразливою, отже, вимагає збереження для майбутніх поколінь як фізично, так і оцифровано. Залучення університетів та дослідницької спільноти, розвиток інноваційних бізнес-моделей та створення синергії між спадщиною та мистецтвом – все це вимагає підтримки державними та приватними інвестиціями.

Культурна спадщина є складником європейської ідентичності. Майдан 2013–2014 акцентував європейську ідентичність України. Власне, боротьба за таку ідентичність і спричинило Майдан. Отже, збереження спадщини Майдану, зокрема її мистецької складової є збереженням європейської культурної спадщини і слугує інструментом промоції європейських цінностей.

¹³⁷ Берлінський заклик до дій. Режим доступу: <http://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2018/11/Berlin-Call-Action-Ukr.pdf>

¹³⁸ Музеї України і Євромайдан: учимося бути з народом. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/12/17/140428/> Історична Правда, 17.12.2013

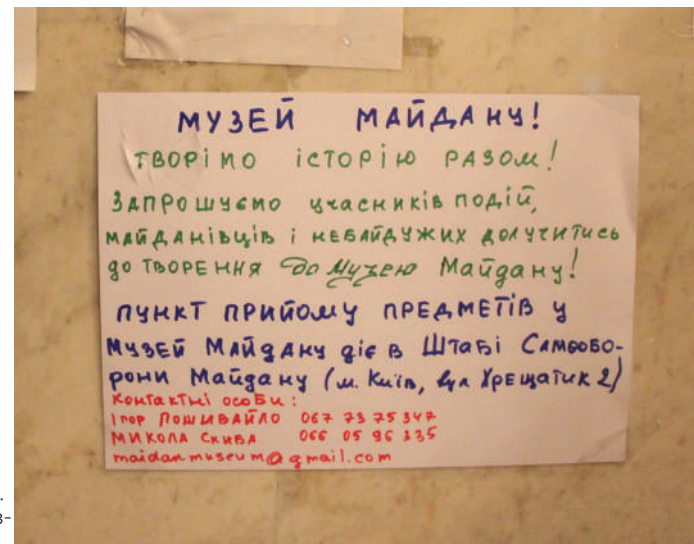
Тому настільки важливою є копітка щоденна робота Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності.

Досвідчені музейники вчасно розпізнали унікальність моменту, і вже у перші дні Майдану мобілізували одноподумців для збереження культурного надбання, що творилось і поставало тут-таки.

17 грудня 2013 року, в розпал Майдану, на сайті Української правди з'являється стаття Ігоря Пошивайла¹³⁸, тоді заступника директора Музею Івана Гончара та голови експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України, тези з якої, по суті, були закликом: «Історичні музеї мали би зараз системно поповнювати свої колекції артефактами з Євромайдану: від свідчень учасників подій, фотографій, плакатів і написів до прапорів, спецодягу і навіть захисних щитів з обох боків барикад...». Музейники, історики, науковці, у співпраці з майданівськими ініціативами, насамперед із Самообороною Майдану, розпочали активні польові роботи: фіксували, збирали матеріальні та нематеріальні свідчення.

Оголошення, розміщене в Українському домі.

Фото Ігоря Пошивайла, 2 березня 2014 року

Плакати в Українському домі.
Фото Ігоря Пошивайла

спадщини Майдану, але й заклали підвалини для створення державної інституції: Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності (Музею Майдану).

Музей став акумулюючим центром для майданівського мистецтва. Насамперед, у процесі формування своєї колекції, але також завдяки численним виставкам та активній видавничій діяльності.

Каски авторства Юрія Яськіва (вгорі) і Тамари Романової (внизу)

ФОНДОВА КОЛЕКЦІЯ

Мистецька складова фондової колекції включає артефакти, що демонструють живе народне революційне мистецтво, найхарактернішими та найвпізнаванішими з яких є розписані каски та щити, а також майданівські та постмайданні твори професійних митців.

Мальовані каски

Першим, хто почав розписувати каски на Майдані, був художник Юрій Яськів, псевдо Пікассо. Ідея одразу прижилась, тож мальована каска стала впізнаваним брендом Євромайдану. Розписували як професійні митці, так і всі охочі майданівці. У колекції Музею зберігаються каски авторства Юрія Яськіва, Тетяни Чепрасової, Тамари Романової, Олександри Вороніної, Галини Дигас, Марії Радченко, Олени Кулик, Олени Маркітан, Василя Власюка, Аліси Янович, Олеси Головач, Катерини Долгової, Дарії Бастюченко, Анастасії Сіренко, Марії Луцик та інших.

Юрій Яськів розписує каски майданівцям.
Фото Артема Сліпачука. З архіву НМРГ

Автори розписів: вгорі зліва направо – Юрій Яськів, Руслана Філімонова; внизу – Марія Луцик, невідомий автор

Дерев'яний щит «Квіту-че серце». Розпис – Катерина Ткаченко

Розписаний металевий міліцейський щит

Розписані щити

Зважаючи на буянню творчості на Майдані, велику кількість серед протестувальників художників, які шукали способу підтримати протест своїми вміннями і талантом, щит, завдяки своїй формі та призначенню, став органічним об'єктом для творчості. Мистецька сотня започаткувала в Українському домі навіть окремий проєкт – Щитопис. Боець Самооборони Майдану міг прийти до художника, розповісти свою історію і отримати на її мотив унікальний малюнок на своєму щиті.

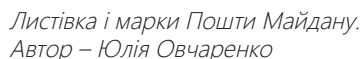

Фрагмент дерев'яного щита «Воїн та дитина». Автор невідомий

Різдвяну шопку та велику ікону Святого Миколая створила група львівських художників: Роман Зілінко, Остап Лозинський, Олександр Бриндіков та Марко Гладяк. Шопку встановили на Майдані 12 грудня 2013 року. У ніч з 18 на 19 лютого 2014 року, під час штурму Майдану, шопка знаходилася поряд з вогняною лінією протистоянь, але дивом уціліла.

Різдвяна шопка на майдані Незалежності, грудень 2013. Фото Богдана Пошивайла. З архіву НМРГ

Для підтримки протестувальників у січні 2014 року виникає ще одна ініціатива – Польова пошта Майдану. Ідея належала архітекторці Марті Чабанюк, її бабуся, що колись була поштаркою УПА і розповідала, з яким нетерпінням

Першу марку Пошти Майдану створив киянин Микола Марусик, серію марок «Світ Майдану» намалювала художниця Юлія Овчаренко. Крім того, було розроблено низку тематичних конвертів, листівок.

Створювалися на Майдані 23–28 лютого 2014 року. Автор ідеї – львівський художник Володимир Свачій. До малювання долучались усі охочі. Так за допомогою сотень візуальних образів, слів, гасел створено своєрідне послання у майбутнє й одночасно сформовано очікуваний образ майбутньої України. Усього в Музеї Майдану зберігається 8 таких полотен – завдяки Володимирі Свачію, Тетяні Пошивайло та Петрові Гончару.

«Нова Україна». Скульптор – Роті (Roti)

Скульптура Майдану

Унікальна скульптура «Нова Україна» авторства французького скульптора П'єра-Аміра Сассона на псевдо Роті стала однією з героїнь документальної стрічки «РОЗИ. ФІЛЬМ-КАБАРЕ»¹³⁹, де простежується історія створення, встановлення на Майдані, і аж до передачі відреставрованої скульптури у 2017 році до Музею.

Художниця із Луганська, Тетяна Чепрасова, зібрала і згодом передала до музею велику колекцію врятованих

артефактів, серед яких – створені для гри на площі великі майданівські шахи. Фігури відображали учасників протистоянь: чорні – сили влади, білі – майданівців.

Дерев'яна скульптура Шевченка на майдані Незалежності з'явилась у березні 2014 року, коли відзначали 200-річчя Тараса Шевченка. Її автор, художник із Вінниччини Володимир Заєць, вирізьбив лише обличчя Шевченка, надалі залучав до її створення всіх охочих. Загалом до створення скульптури причетні близько дев'яти тисяч осіб із різних регіонів України та понад шістдесят країн світу.

Майданівські шахи

Професійне мистецтво / роботи майданівських авторів

Музей проводить системну роботу з укомплектування фондів мистецькими творами. Зокрема це роботи представників «Мистецького барбакану» Андрія Єрмоленка, Івана Семесюка, Олексі Манна, Маші Золотової. Створені на Майдані роботи Марини Соченко, Лесі Хоменко, Лева Скопа, Андрія Набоки, Тетяни Чепрасової. У колекції музею відомі, зафіксовані на тисячах світлин та відео з епіцентрів

¹³⁹ Розі. Фільм-кабаре [Електронний ресурс] / DOCU/ПРО. Режим доступу: <https://docudays.ua/2021/movies/docu-ukraine/rozi-film-kabare/>

подій «Очі» Олександра Мельника.

Знакові твори Олександра Ройтбурда, Гліба Вишелавського, Ростислава Лужецького, серія живопису Олександра Белюсенка, графічні нотатки про судовий процес у справах Майдану Алевтини Кахідзе, скульптурні твори та колажі Олі Рондяк, кераміка Сергія Радька та інші твори. У колекції також зберігаються твори фотомистецтва, зокрема серія портретів майданівців Юрія Білака.

▲ Олександр Мельник. «Очі»

◀ Володимир Заєць. Скульптура Тараса Шевченка

Мистецький Барбакан

Олекса Манн. «Нове Середньовіччя»

Іван Семесюк. Із серії «Бандерики. Зворушлива хунта»

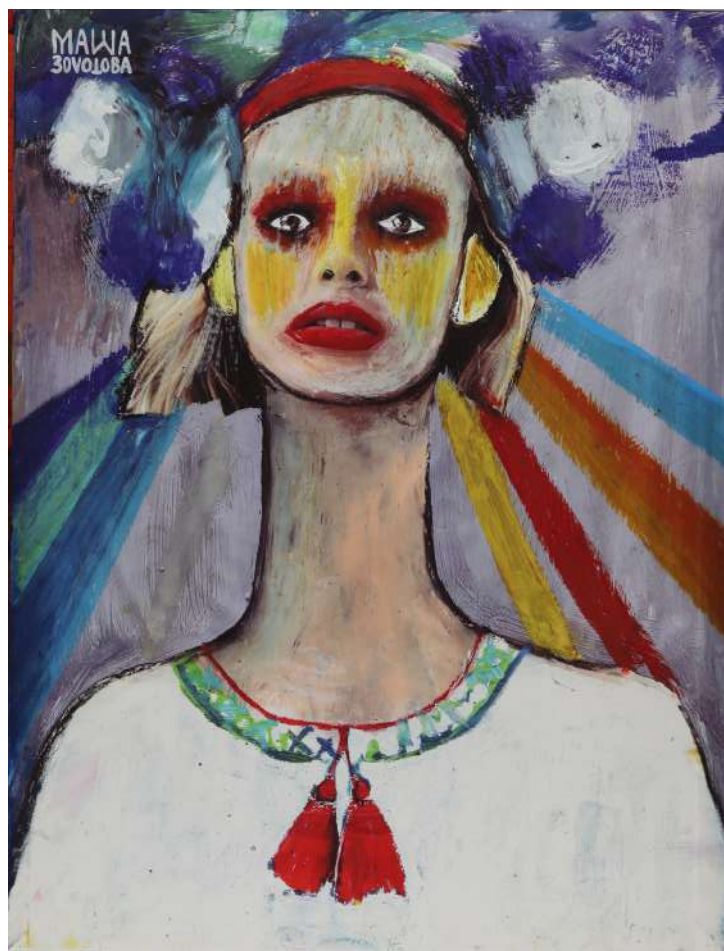
Андрій Єрмоленко. «Голосом народу говорить Бог»

Андрій Єрмоленко. «Вступай до лав Самооборони Майдану!»

Маша Золотова. Плакат із серії «Лиця»

Маша Золотова. Плакат із серії «Українські жінки»

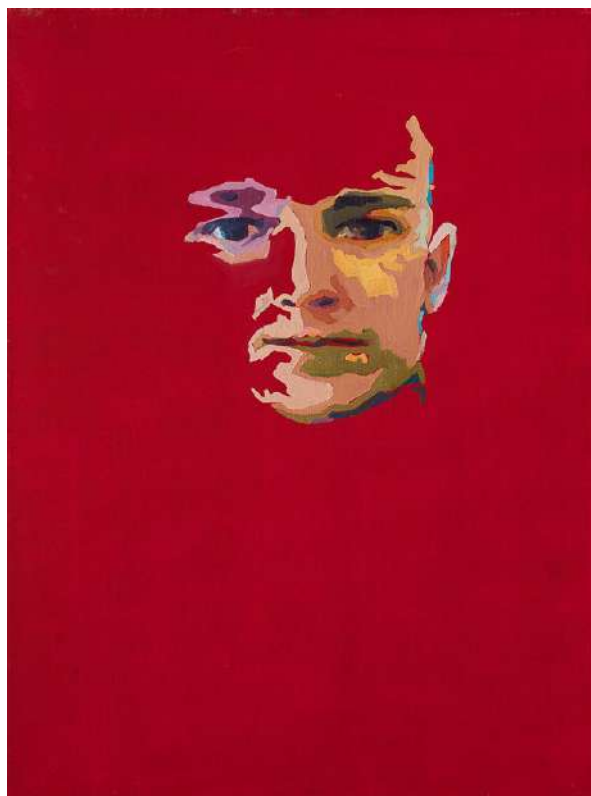
Олександр Ройтбурд. «Різня на Хіосі»

Олександр Ройтбурд. «Той, що піднімає прапор»

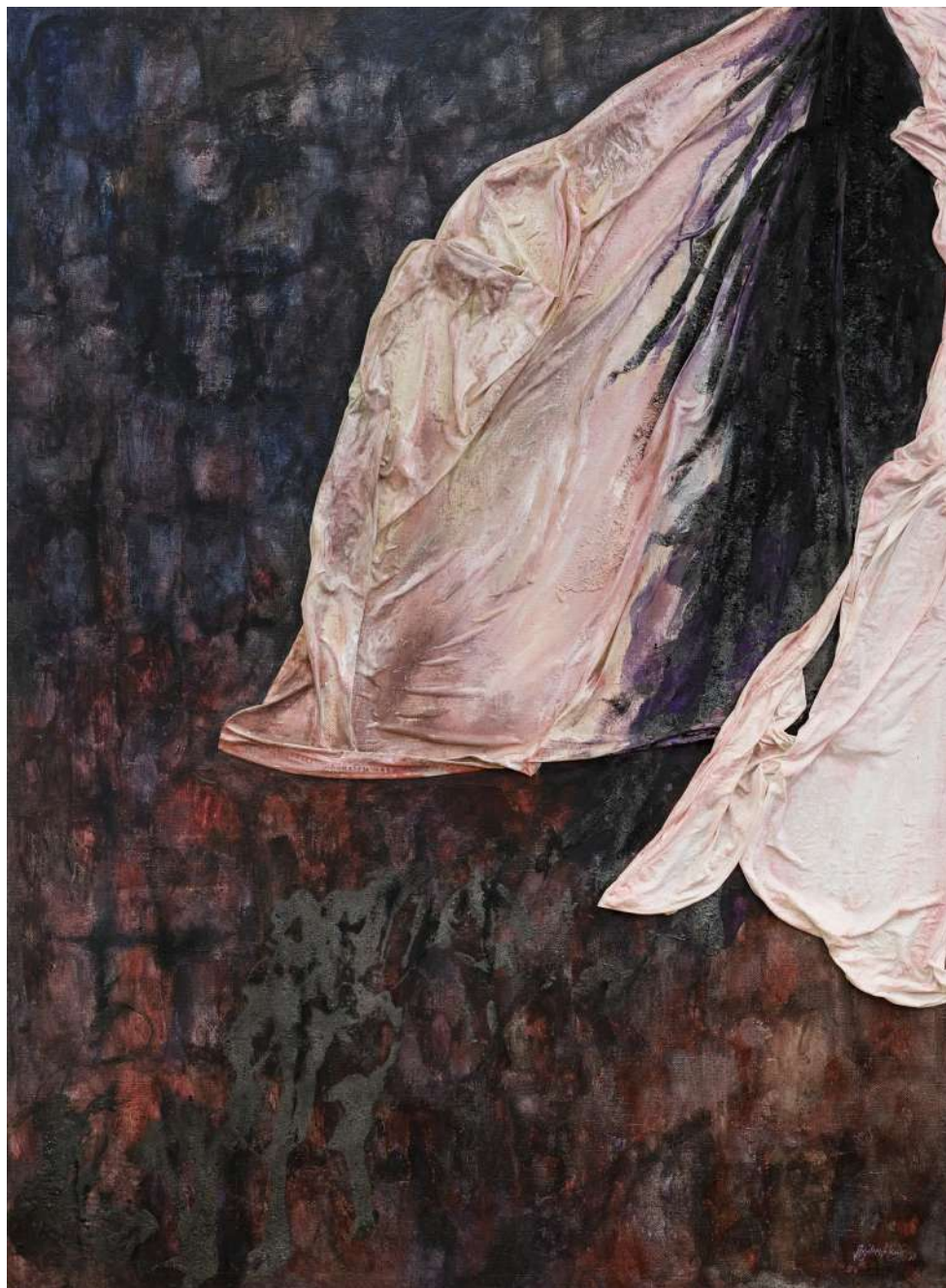

Гліб Вишеславський.
Асамбляжі «Будинок профспілок у
вогні» (ліворуч), «Бруківка Майдану»
(праворуч угорі), «Коктейль Майдану»
(праворуч внизу)

Мар'ян Лунів. Із серії «Аркан. Єднання»

► *Ростислав Лужецький. Без назви*

Василь Корчинський. «Майдан. Революція Гідності»

Андрій Набока. «На сторожі – 2»

Марина Соченко. «Барикада на Інститутській»

Анна Гаврилюк. «Каски і квіти»

Леся Хоменко. Із серії «Портрети з Майдану»

Алевтина Кахидзе. Із серії малюнків до медіапроєкту
«Справи Майдану»

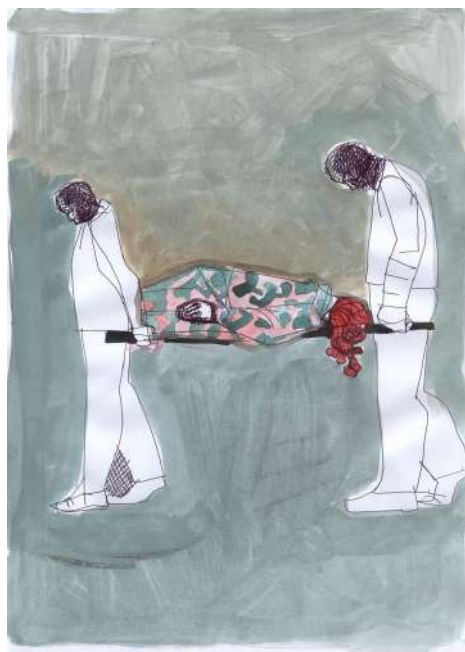
Сергій Радько. Керамічна скульптура «Сонце – Сон»

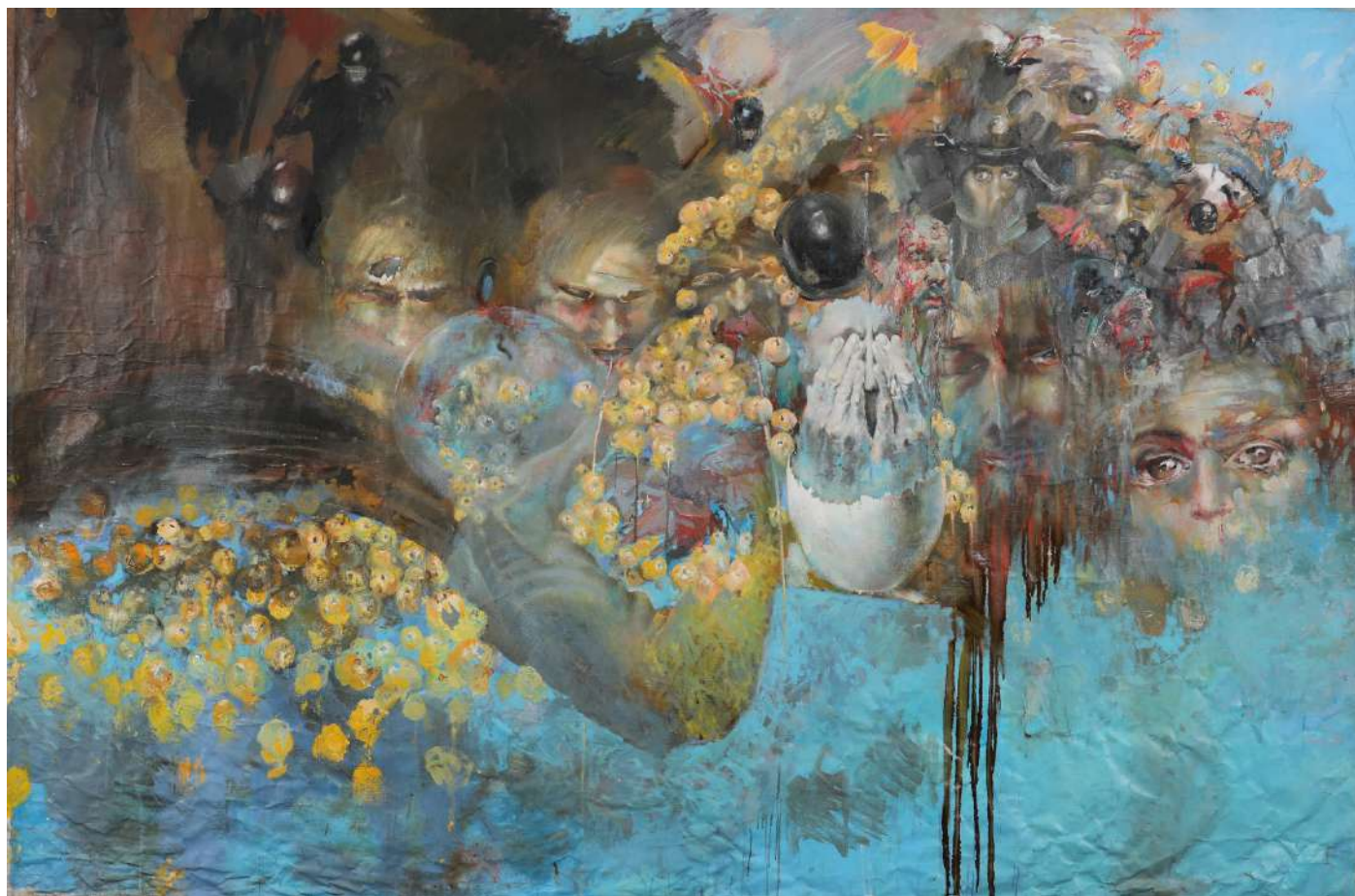
Сергій Радько. Керамічна скульптура «Мама. Сонце. Україна»

Оля Рондяк. «Непідроблена»

Влада Ралко.
Із серії «Київський щоденник»

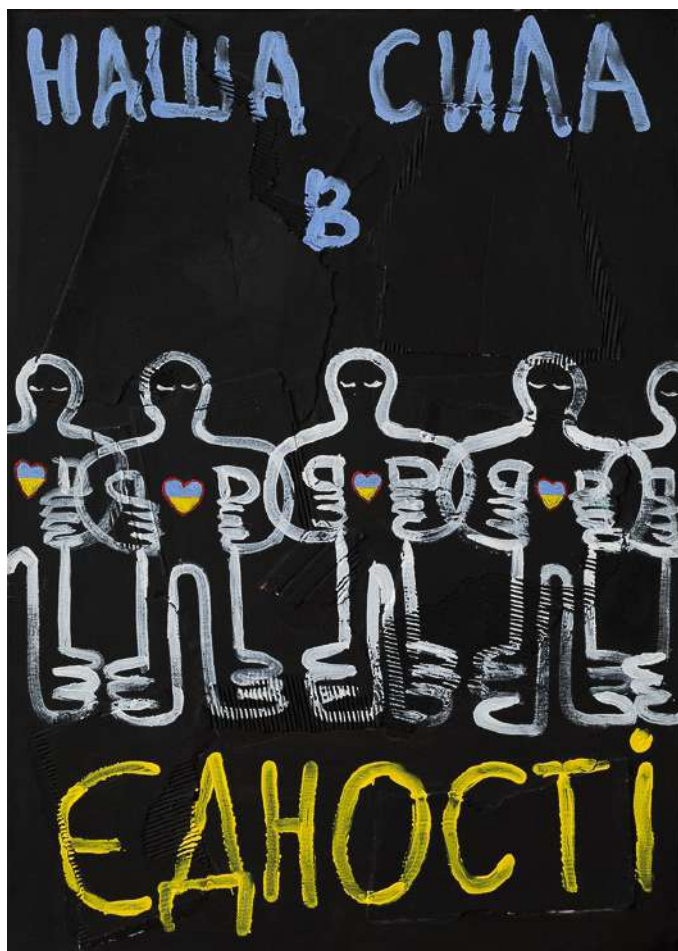
Тетяна Чепрасова. «Яблучний Спас»

Тетяна Чепрасова. Каска

Андрій Іллінський.
Керамічна скульптура «Воїн Майдану»

Анастасія Некипіла. «Наша сила в єдності»

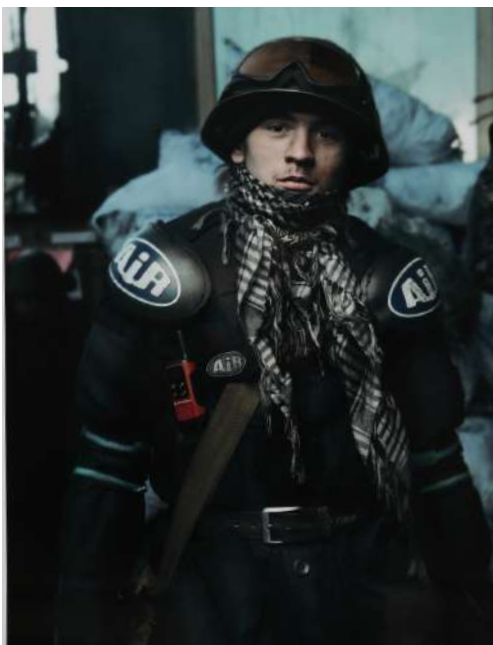

Анастасія Некипіла. «Не плач, люба»

Олексій Белюсенко. Із циклу «Щоденник екстреміста»

► Юрій Білак. Із циклу «Майдан. Історія майбутнього»

5 ВИСТАВКИ МУЗЕЮ МАЙДАНУ. 2014–2020 РОКИ

У період свого становлення, та ще й в умовах відсутності власного експозиційного простору чи навіть фізичної офісної адреси, музею принципово важливо було забезпечити свою видимість. Водночас суспільство, особливо учасники Майдану, досить болісно сприйняли зникнення фізичних слідів Майдану з публічного простору Києва. Тож виставкова діяльність музею вирішувала ці два завдання, – відновлюючи присутність Майдану у просторах Києва та інших міст і вписуючи в українське культурне полотно новостворений Національний музей Революції Гідності.

Перші виставки реалізовувались ще до офіційного заснування музею, в рамках ініціативи «Музей Майдану / Музей Свободи» спільно з іншими партнерами, на партнерських виставкових майданчиках. Насамперед, це були виставки артефактів, щойно народжених протестами і протистояннями. Унікальною особливістю цих виставок було те, що вони практично не мали в собі ретроспективної складової: історія Майдану була ще настільки свіжа, що поки не встигла стати минулим. Не було потреби відтворювати для відвідувачів хронологію подій чи пояснювати її обставини. У задумах виставок було показати відвідувачам українців і Україну у реальному часі, а експоновані предмети, світліни, інсталяції та партисипативні складові закликали відповісти – а що далі? Та й відвідувачі приходили не на історичну виставку, вони приходили подивитись на себе, свою країну – якою вона стала і ким стали українці. І логічним наступним питанням, властивим для всіх виставок ініціативи, – запитання: як маємо зберегти Майдан для майбутнього і що для цього вже зараз робимо?

У подальшому, з 2016 року, виставкова діяльність вже державної інституції – Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності, розширюється тематично. Зокрема, події Революції Гідності подаються у контекстах: двох інших Майданів (Революції на граніті 1990 року, Помаранчевої Революції 2004 року), визвольних змагань українців ХХ ст., світових протестних рухів, так званих кольорових революцій. Окремою важливою темою в діяльності Музею постала актуальна російсько-українська війна. Боротьба за цінності Революції Гідності не припинилась із її завершенням, оборонці Майдану продовжили захищати Україну на фронті, і нагадування про це проходить наскрізно чи не у всіх музейних проєктах, не лише виставкових.

Чимало виставкових проєктів Музею – вуличні і мандрівні. З одного боку, такі обставини життя «музею без музею», з іншого боку, легкі для сприйняття вуличні виставки мають високу освітню та інформаційну ефективність, охоплюючи в рази більше «відвідувачів», ніж музейна експозиція. Очевидно, що такий формат має свою специфіку і не розрахований на глибоке занурення глядача/читача в тему.

Виставка «Свобода»

2014, 15 жовтня – 30 листопада.

Куратор – Влодко Кауфман.

Національний художній музей України.

Організатори: ініціатива «Музей Майдану / Музей Свободи», pro.mova, Український інститут національної пам'яті. За підтримки MyMedia, Данія

Виставка позиціонувалась як крок до створення Музею Майдану. У своїх авторських інсталяціях відомий український художник і перформансист Влодко Кауфман використав автентичні речі з Майдану, які згодом увійшли до фондів Музею. Виставку доповнила програма дискусій та зустрічей, відвідувачі мали можливість поділитись враженнями та ідеями щодо бачення майбутньої музейної установи.

«В експозиції проєкту, попри її лаконізм і певну інтелектуальну рафінованість, загалом багато біологічних метафор і властиво органічного матеріалу. Як-от величез-

не гніздо, сплетене із сухого гілля у першій залі виставки, земля у залі зі знаками, море в останній залі. Можливо, це таке мистецьке зауваження з приводу того, що правила і суспільний лад не постають в один момент, а потребують вирощування, турботи, терпіння»¹⁴⁰.

Інтерактивна виставка «Творчість Свободи: (Р)еволюційна культура Майдану»

2014, 28 листопада – 2015, 22 лютого

Куратор – Ігор Пошивайло; арткуратори: Влодко Кауфман, Катерина Ткаченко

НЦНК «Музей Івана Гончара»

Організатори: Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара», ініціатива «Музей Свободи / Музей Майдану» за підтримки медіапроєкту MYMEDIA та Благодійного фонду «ДАР» та інші.

У фокусі – спалахи креативу, винахідливості, гумору і сатири як важливої «зброї» протестного руху, як стихійного вияву народної творчості в екстремальних ситуаціях, як майданчика для громадської комунікації, взаєморозуміння та самоідентифікації на шляху до Свободи.

В інтерактивному експозиційному просторі було представлено зворушливі історії та автентичні об'єкти: від барикадного хенд-мейду до унікальних артефактів на кшталт прапорів і слоганів з «Йолки», Різдвяної шопки, 10-метрового панно, «лампочки Молотова», «бімби». Виставка заохочує відвідувачів пройти віртуальний тур «Майдан 3D» та поринути у революційний мелос, ділитися спогадами на «Сцені історій», залишати думки та відчуття на стіні «Голосів відвідувачів», листуватися через Пошту Майдану, пізнавати нове у Бібліотеці Майдану¹⁴¹.

¹⁴⁰ Микола Скиба, «Міра свободи» – Режим доступу: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/mira-svobody.html>

¹⁴¹ Лена Шуліка, «Творчість свободи: революційна культура Майдану» [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2015. – 18 лютого. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/26856463.html>

Виставка «L'art de la liberté; la culture de la (r)évolution du maïdan»¹⁴² («Творчість свободи: (р)еволюційна культура Майдану»)

2015, березень. Париж (Франція):
3–9 березня – Палац Талейрана,
10 березня – Український культурний центр

Куратор – Ігор Пошивайло

Організатори: МФ «Відродження»,

MyMedia, МЗС, Посольства України у Франції.

Майданівські артефакти з одноіменної виставки в Україні доповнили роботи французького фотографа українського походження Юрія Білака та картини художника Андрія Набоки.

Виставка «The Poster Remediated»

2016, 2 червня – 25 вересня
Варшава (Польща), Музей плакату у Вілянуві

Виставка організовувалась в рамках Ювілейного Міжнародного Варшавського біенале плакату. Плакати з Майдану доповнили експозицію найбільш знакових зразків плакатного мистецтва.

Проект Романа Бончука «Квіт нації»

2016, 22 серпня – 4 вересня; м. Київ, Український дім;

2017, 7–9 лютого; м. Київ, кулуари Верховної Ради України

Проект створювався з нагоди 25-ї річниці незалежності України. Живописні портрети репрезентують історію держави від її засновників до нинішніх розбудовників і захисників: релігійні діячі, політики, козаки, кобзарі, полеглі воїни російсько-української війни. Майданівці, Герої Небесної Сотні – стали центральними персонажами виставки.

Мультимедійна мандрівна виставка «Відважні: наші Герої»

2016, листопад – 2017, грудень

Куратори: Ігор Пошивайло, Ольга Сало

Партнери: Український інститут національної пам'яті, Український інститут історії моди, військово-історичний клуб «Повстанець», Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного.

Виставка «Відважні: наші Герої» відтворила образи борців за свободу різних поколінь українців ХХ–ХХІ століть – періоди Української революції, Холодного Яру, Української повстанської армії, Революції на граніті, Помаранчевої революції та Революції Гідності. Виставка супроводжувалась відеохронікою або відереконструкціями цих періодів і показувала Майдан як складову вікової боротьби за незалежність України.

Виставка була представлена у 12 локаціях в Україні й за кордоном:

¹⁴² Кошторисний мистецький вечір "Майдан: жертва в ім'я Гідності" у Палаці Талейрана [Електронний ресурс] // Постійне представництво України при ЮНЕСКО, офіційний сайт. – 2015. – 3 березня. – Режим доступу: <https://unesco.mfa.gov.ua/news/34019-komemorativnij-mistecykij-vechir-majdan-zhertva-v-imja-gidnosti-u-palaci-talejrana>

- НЦКДМ «Український дім» (Київ, листопад 2016 року);
- Верховна Рада України (Київ, грудень 2016 року);
- ТРЦ «Глобус» (Київ, січень–лютий 2017 року);
- Музей Небесної Сотні (Івано-Франківськ, березень 2017 року);
- Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, квітень 2017 року);
- Виставкова зала Одеського історико-краєзнавчого музею (Одеса, серпень 2017 року);
- Український національний музей (Чикаго, США, серпень–вересень 2017 року);
- Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, жовтень 2017 року);
- Херсонський обласний художній музей імені О. Шовкуненка (Херсон, жовтень – грудень 2017 року);
- Міський Палац культури «Меліоратор» (Каховка, Херсонська обл., грудень 2017 року);
- Український клуб, за сприяння Единбурзького відділення Союзу українців Британії та Генерального консульства України у Шотландії (Единбург, Велика Британія, листопад 2017 року);
- Виставковий простір Шотландського парламенту (Единбург, Велика Британія, грудень 2017 року).

Фотовиставка «У фокусі подій»

2017, 18–20 лютого,

м. Київ, Український дім

Понад 200 світлин унікального фотопроєкту «HUMAN FACTOR. LAST EDITION». Вперше проєкт експонувався на самому майдані Незалежності під час революційних подій. Тоді частина світлин була пошкоджена під час штурму Майдану 18 лютого 2014 року. Ці обгорілі фото, вже як матеріальні артефакти, також були представлені у експозиції. Фотовиставку доповнили експонати із зібрання Національного музею Революції Гідності.

Фотографи проєкту: Максим Требухов, Іван Богдан, Костянтин Чернічкін, Анатолій Степанов, Оскар Янсонс, Артем Сліпачук, Максим Кудімець, Сергій Ніколаєв, Наталя

Кравчук, Владислав Мусієнко, Макс Левін, Олександр Ратушняк, Сергій Полежака, Євген Котенко, Роман Пилипей, Андрій Горб, Максим Рокотанський, Влад Содель, Олексій Фурман, Ганна Грабарська, Олександр Синиця, Олександр Хоменко, Олег Переверзев, Олександр Кузьмін, Петро Задорожний, Сергій Харченко, Вадим Грига, Дмитро Ліпавський, Павло Подуфалов, Микола Тимченко, Віталій Лазебник, Вікторія Пришутова, Максим Люков, Олег Петрасюк, Микита Юренєв, Анатолій Бойко, Віктор Гурняк, Ольга Якимович, Дмитро Скляренко, Андрій Ломакін, Євген Колесник, Йосиф Сивенький.

Вулична виставка «Майдан: ландшафти пам'яті»

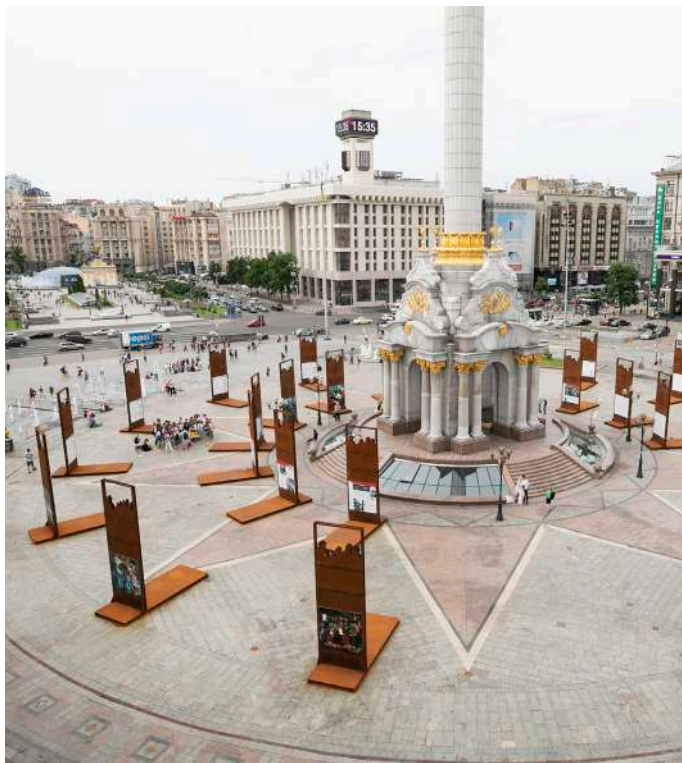
2017, 21 листопада – лютий 2020,

м. Київ, майдан Незалежності

Куратори: Ігор Пошивайло, Ольга Сало

48 планшетів на великих металевих стендах довкола монумента Незалежності на Майдані, розповідали про ключові етапи, перебіг, емоції, звияту й утрати Революції Гідності. Світлини і розповіді про етапи революції доповнені хронікою із соцмереж «Фейсбук-революція». Також виставка розповідала про те, як майданівська ініціатива переросла в напрям державної політики – окремі планшети детально висвітлювали процес створення Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності.

Мистецький проєкт Антона Логова «СерцеБиття»

2017, 1–20 грудня

м. Київ, ТЦ GLOBUS 2

«СерцеБиття» – ніби кардіограма майданівського протесту, спроба художником вловити його ритми і спалахи, впорядкованість та імпульсивність. Виставка заохочує до осмислення явища Майдану через візуальні символи, емоції та асоціації. Як незриме ані для очей, ані для фото- й телеоб'єктивів відчуття єдності та спільності було присутнім на Майдані, так абстрактне та символічне, без слів і прямих вказівок, промовляє та нагадує про Майдан.

«Спогади на полотні» – живопис Івана Пішти

2018, 1–25 лютого

Київ, ТЦ GLOBUS 2

Для учасників Революції Гідності виставка стала нагодою поринути у спогади, побачити у картинах автора власні історії. Експресивний та динамічний живопис автора передає настрій та атмосферу подій.

Виставковий проєкт «Майдан: простір творчості»

2018, 6 лютого – 31 березня 2020

Виставка студентських робіт Навчально-творчої майстерні графічного дизайну професора Віталія Шості Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. Робота над курсовими та дипломними роботами припала саме на час Революції Гідності. Тож студенти вийшли на Майдан і саме там шукали теми для своїх робіт. Як результат, постали авторські проєкти, що мають не лише мистецьку цінність, але й важливі як фіксація майданівського креативу. Окрім революційної тематики, представлено і серію плакатів, присвячених волонтерству, російсько-українській війні та інформаційній агресії Росії.

Автори робіт: Віра Риліна, Марина Шевчук, Анна Норець, Микита Плужко, Марія Біленька, Сніжана Пастушенко, Яна Мосницька, Ольга Кисельова, Алла Сорочан, Павло Попов, Вероніка Синявська, Альона Здорова, Марина

Лукашенко, Галина Чантурія, Святослава Крупська, Ольга Марченко, Марія Швайка, Лу Юньцзі, Вікторія Басюк, Марія Шевченко, Юлія Низенко, Юлія Ткаченко.

Виставка демонструвалась на вісьмох локаціях:

- м. Київ, Центральний будинок художника (6–25 лютого 2018 року);
- Одеський літературний музей (14 серпня – 07 вересня 2018 року);
- Мелітопольський міський краєзнавчий музей (4 жовтня – 4 листопада 2018 року);
- Хмельницький обласний художній музей (8 листопада – 2 грудня 2018 року);
- м. Львів, Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія терору» (10 грудня 2018 року – 27 січня 2019 року);
- Дніпропетровський національний історичний музей імені Дмитра Яворницького (9 лютого – 17 березня 2019 року);

- Конотопський міський краєзнавчий музей імені О. М. Лазаревського (23 квітня – 2 червня 2019 року);
- Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішні (19 листопада 2019 року – 31 березня 2020 року).

Фотовиставка Юрія Білака «Майдан, історія майбутнього».

2018, 18 лютого – 17 березня

Київ, Міністерство закордонних справ України

Відомий в Україні та Франції митець Юрій Білак у цій виставці вдало поєднав два жанри – портретне фото та репортаж. Вловивши тонкі нюанси характерів і настроїв, його роботи розкривають перед глядачем радість, надії, тривоги та душевні рани людей, які приймали випробування тієї зими 2013–2014 років зі словами «свобода» та «гідність» на вустах і в серці. До того світлини Юрія Білака з Революції Гідності експонувались у Франції та Канаді.

Виставка «Переведи мене через Майдан»

2018, 18–25 лютого

м. Київ, Мистецький арсенал

Куратор: Сергій Проскурня

Виставка у пам'ять про відомого художника, майданівця Тараса Більчука. Присвячена творчим особистостям – учасникам Революції Гідності. Поєднала в одному галерейному просторі творчість знакових для Майдану людей: аматорські малюнки наймолодшого Героя Небесної Сотні Назарія Войтовича, майданівські фото Героя Небесної Сотні Володимира Мельнічука, тематичний живопис Тараса Більчука, посмертно нагородженого Орденом Героїв Небесної Сотні, детальну фотохроніку Революції Гідності Олександра Тимошенка – фотографа, пораненого у момент фіксування нападу силовиків на протестувальників. Центральним елементом виставки стала робота художниці Тетяни Чепрасової «Яблучний фреш», яка передає емоції найважчих днів Майдану, і на якій, серед іншого, відтворено момент поранення Тараса Більчука.

Виставка «Артефакти. Творчі барикади. Передача колекції».

2018, 18–28 лютого

м. Київ, Український дім

Куратори: Тетяна Чепрасова, Ольга Сало

Представлено зібрання майданівської ініціативи «Артіль Майдан», передане Національному музеєві Революції Гідності. В ініціативі «Артіль Майдан» об'єдналися професійні художники та студенти мистецьких вишів. Почалося все з розмальовування захисних обладунків для самооборонців. Мальовані каски відразу стали одним із символів Євромайдану. До ініціативи долучилися й майданівці, які не були художниками. Тетяна Чепрасова, яка зберегла колекцію, передала не лише мистецькі артефакти, але й зібрані нею речі зі згорілого Будинку профспілок.

Виставковий проєкт «Війна поруч».

2018, 13 червня – 24 липня

м. Київ, центральні вулиці міста, просвітницький центр «Трансформер»

17–29 жовтня

Кулуари Верховної Ради України

Проект добровольця та фотодокументаліста Олеса Кромпляса включав фотовиставку «Звільнення Маріуполя. Літо війни» та появу на вулицях Києва металевих вуличних скульптур – обриси цивільних людей у повен зріст із отворами від куль нагадували, що кожен день наші життя та безпеку боронять українські воїки. QR-коди дозволяли переглянути фоторепортаж із зони бойових дій, доповнений спогадами автора.

Оля Рондяк (США) Olya Rondiak (USA)

ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПЕРЕРВАНА IDENTITY, INTERRUPTED

Виставка художниці Олі Рондяк «Ідентичність, перервана»

2018, 8 листопада – 9 грудня

м. Київ, Музей Івана Гончара

Колажі та скульптури українсько-американської художниці апелюють до глибокого зв'язку персональних родинних історій та актуальних викликів, з якими стикаються українці, особливо українська жінка. Серія робіт «Ідентичність, перервана» поєднує історію України з історією життя самої Олі Рондяк – процес пробудження національної свідомості, потужним поштовхом до чого стали події 2013–2014 років, збігся в часі з віднайденням мисткинею власної перерваної української ідентичності. Експоновані твори є рефлексією, роздумами художниці про те, що означає бути українкою.

Виставка «Майдан: Деталі».

2018, 20 листопада – 2019, 1 березня

м. Київ, кулуари Верховної Ради України

Куратор: Олександр Бриндіков

Через експоновані у вітринах експонати розкривались особливості основних волонтерських ініціатив Майдану: Самооборони Майдану, Медичної сотні, Мистецької сотні, Автомайдану тощо. Окрему увагу приділено ролі парламенту в революції – як нагадування про значущість рішень і ціну відповідальності. Виставка покликана нагадати багатьом, які події та мотиви привели їх у стіни парламенту, та вкотре наголосити на підпорядкованості влади народній волі.

Експозиція «Назустріч свободі!»

2018, 21 листопада

м. Київ, Інформаційно-виставковий центр Музею Майдану в Будинку профспілок

Куратори: Ігор Пошивайло, Ольга Сало

Експозицією «Назустріч свободі!» відкрився перший власний публічний простір Музею Майдану – інформаційно-виставковий центр.

Завдання експозиції – у лаконічному форматі розповісти про основні етапи Революції Гідності, майданівські ініціативи, Небесну Сотню та подальше збереження пам'яті про Майдан через постання музейно-меморіального комплексу. Експонати у вітринах поєднано з документальними фото- та відеоматеріалами, інфографіками, можливою прослухати уривки аудіоспогадів учасників. Атрактивною складовою була мапа Майдану, по якій можна було пройти і ознайомитись із його ключовими локаціями.

Міжнародний проєкт сучасного мистецтва «Революційний майдан».

2018, 21 листопада – 2019, 27 січня

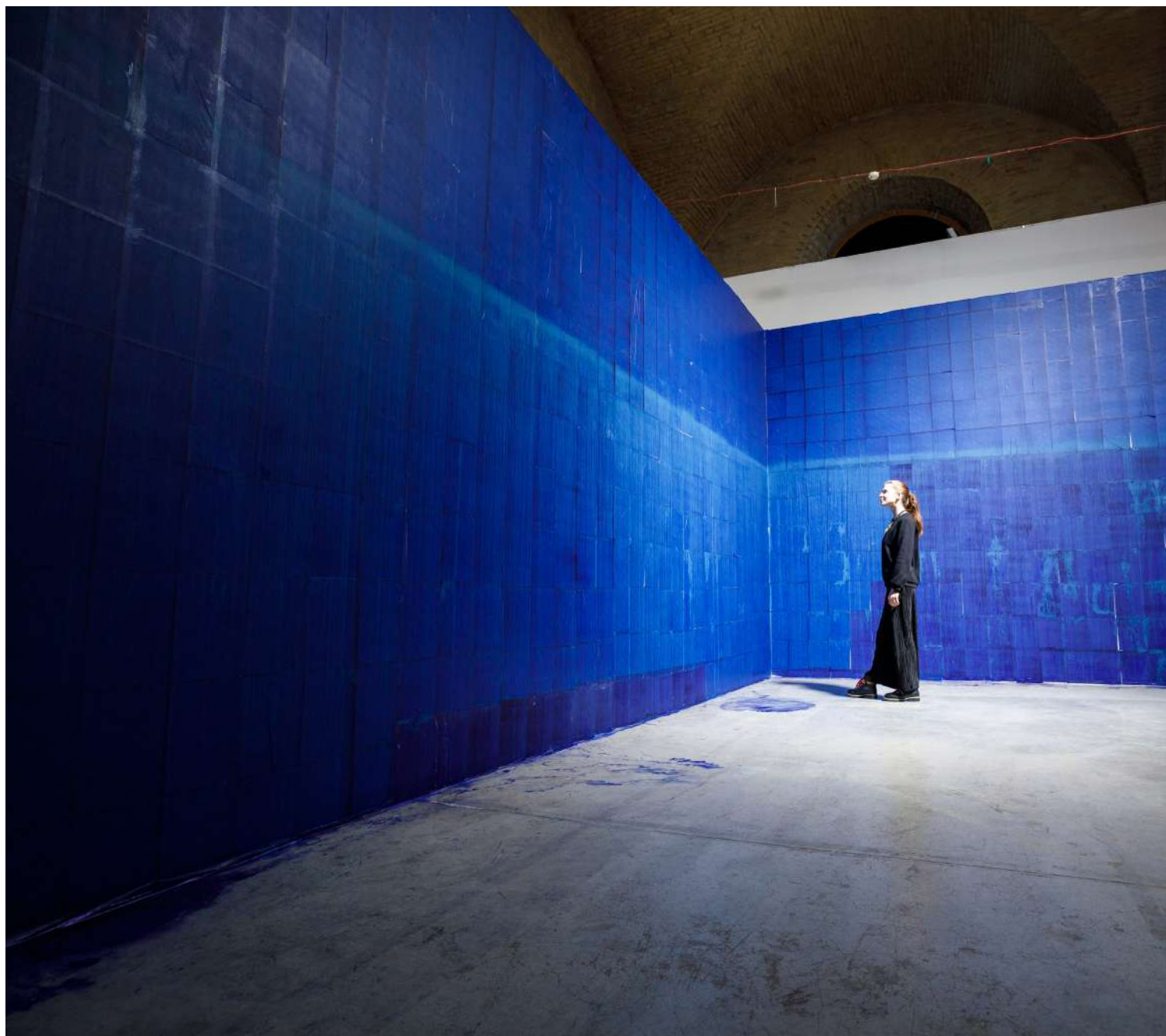
м. Київ, Мистецький арсенал

Співорганізатори: НКММК «Мистецький арсенал» та фундація «A Tale of a Tub» (Нідерланди), за підтримки Українського культурного фонду

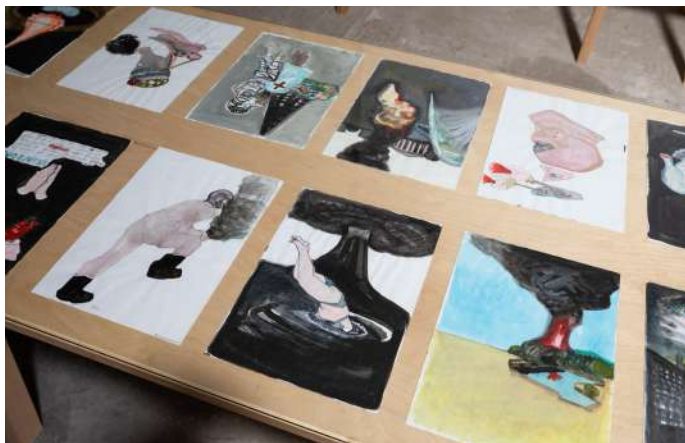
Куратори: Катерина Філюк (Україна), Натанія Ван Дайк (Нідерланди)

Понад 30 сучасних митців та мистецьких груп з 15 країн мовою інсталяції, живопису, мультимедій, відео та фото розповідали про події революцій, аналізували революцію як суспільне явище і Революцію Гідності як конкретну історичну подію. На виставці також представлені артефакти з фондів Національного музею Революції Гідності.

Учасники проекту: Франсіс Аліс (Бельгія), Лара Баладі (Єгипет), Джеймс Бекет (ПАР), Максим Білоусов (Україна), Марінус Бузем (Нідерланди), Аделіта Хусні-Бей (Італія), Іріна Ботеа (Румунія), Назар Білик (Україна), Латіфа Ікахш (Марокко), Харун Фарокі (Чехія), Джек Гольдштейн (Канада), Хамза Халубі (Марокко), Юрій Грицина (Україна), Іман Ісса (Єгипет), Ілля Ісупов (Україна), Алевтина Кахідзе (Україна), Леся Хоменко (Україна), Саша Курмаз (Україна), Дарія Кузьмич (Україна), Крістіна Лукас (Іспанія), Басім Магді (Єгипет), Олекса Манн (Україна), Лев Мановіч (Росія), Олаф Ніколай (Німеччина), Марія Плотнікова (Україна), Летіція Рамос (Бразилія), Влада Ралко (Україна), Фернандо Санчез Кастільйо (Іспанія), Вольфганг Тілманс (Німеччина), Мона Ватаману (Румунія) і Флорін Тюдор (Румунія), Вова Воротньов (Україна), Павел Вольберг (Росія). За участі Planning for Protest, «Мистецький барбакан», «Страйк Плакат», Пьотр Армяновський, Aftermath VR: Euromaidan.

Виставка була спробою вийти за вже набуті шаблони у сприйнятті Революції Гідності, а також мала на меті вписати події в Україні у ширший світовий контекст, показуючи водночас унікальність та універсальність певних ситуацій, подій, явищ.

Проект створить можливість для відвідувачів дослідити, згадати, обговорити, залишити свої думки про Революцію Гідності. Виставка стане майданчиком для відкритого обговорення про те, якою є роль мистецтва та митців у часи революції та можливість/спроможність говорити про недавні історичні події мовою мистецтва¹⁴³.

Виставка плакатів Нікіти Тітова «Шлях свободи»

2018, 18 грудня – 2019, 1 січня

м. Київ, Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ»

2019, 21 листопада – 17 грудня, Чернігівський обласний художній музей імені Григорія Галагана.

2020, 15–16 серпня, Запоріжжя, Історико-культурний комплекс «Запорізька Січ».

Виставка харківського художника Нікіти Тітова «Шлях свободи» – створені впродовж 2013–2018 років плакати – це розповідь про Україну й українців у цей час. Тема Майдану стає наскрізною: і як новий виток боротьби за незалежність, і як пам'ять про Небесну Сотню.

¹⁴³ РЕВОЛЮЦІОНУЙМО [Електронний ресурс] // Мистецький арсенал, офіційний сайт. – 2018. – Режим доступу: <https://artarsenal.in.ua/vystavka/revolyutsionujmo>, <https://maidanmuseum.org/uk/node/564>

Мистецький проєкт Вікторії Романчук «Сторожа»

2019, 18–21 лютого

м. Київ, Будинок профспілок, алея Героїв Небесної Сотні

Проєкт складався з трьох частин: 12 полотен-образів із графічними зображеннями людських постатей, відеоінсталяція у музичному супроводі (композиція «Діброва» у виконанні гурту «ДахаБраха»), яка підсилює багатозначність образів у кожній зі сцен та перформанс «Час згадати».

Вікторія Романчук за свою безстрашність на Майдані отримала псевдо «Відьма», розмалювала не один десяток касок у Мистецькій сотні й зазнала поранення на барикадах. Її проєкт, присвячений Небесній Сотні, – це глибокі індивідуальні переживання болю втрати та цінності жертвовності загиблих. Іконографічність полотен, екзистенційна напруга відеоінсталяції та своєрідна ритуальність перформансу – творили прямий контакт між художником і глядачем, поєднували відчуття з емоційним складником, передавали атмосферу Майдану 2014 року.

Представлення Євромайдану на виставці «Неспокійна молодь: виростаючи в Європі від 1945-го до сьогодні / Restless Youth: Growing up in Europe, 1945 to Now»¹⁴⁴.

2019, 28 лютого – 2020, 28 лютого

м. Брюссель, Бельгія, Дім європейської історії,

Виставка розглядає чотири покоління молодих людей, які досягли зрілості в ключові моменти європейської історії: кінець 1940-х, 1960-ті, 1980-ті роки ХХ століття та 2000-ні роки. Їх досвід молодості формувався під впливом політики, суспільства, культури та економіки тих часів. По всій Європі молоді люди творили власну культуру з власним набором цінностей, за які були готові боротися і навіть померти. Євромайдан був представлений мальованою каскою – впізнаваним атрибутом української Революції Гідності.

Виставка актуального плаката Миколи Гончарова «(Не)за-мість зброї».

2019, 20 вересня – 2020, 25 серпня

м. Львів, Колегіум Українського католицького університету

2020, 20 вересня – 20 грудня

Одеський історико-краєзнавчий музей

Тематика плакатів – мистецька реакція на Майдан і події в Україні після нього. Назва говорить про значущість не лише збройної відсічі, але й інформаційної – донесення правди творчістю. Один візуальний образ може бути промовистішим за абзаци пояснень. Тож кожен плакат Миколи Гончарова є свого роду коротким візуальним пострілом.

«М³: Майдан Меморіал Музей» («Куб») – виставковий простір та однойменний виставковий проєкт.

2019, 21 листопада – 2021, квітень

м. Київ, алея Героїв Небесної Сотні 3–5

Куратори: Ігор Пошивайло, Ольга Сало

Автори архітектурної ідеї проєкту – агенція «Urban Curators» та архітектор Єгор Штефан

Дизайн виставки – Amuseum

¹⁴⁴ Growing up in Europe, 1945 to Now [Електронний ресурс] / House of European History. Режим доступу: <https://historia-europa.ep.eu/en/restless-youth>

Тимчасова галерейна конструкція, споруджена на земельній ділянці, відведений під майбутній Музей Революції Гідності. Назва «М³: Майдан. Меморіал. Музей» мала одразу кілька взаємодоповнюючих трактувань. Три «М» – це три ключових напрямки діяльності нашої інституції: музейно-меморіальний простір, що зберігає, досліджує та презентує для українців та світу тему Майдану. Але також «М³» – це перетворення площі, території (метрів квадратних), на простір, середовище (метри кубічні), здатне вміщувати у собі людей, ідеї, пам'ять та змісти. Ну і найочевидніше: назва простору чітко вказувала на форму його конструкції – куб.

Виставка, розташована на чотирьох поверхах спіральних галерей, розкривала ключові теми, які має ви-

світлювати майбутній Музей: історія українських Майданів, світовий контекст подій, далі, найбільша частина виставки – про Революцію Гідності, Небесну Сотню. Експозицію доповнив аудіопроєкт «Багатоголосся» – звучали голоси очевидців та учасників Майдану.

Кубічна форма виставкового простору найбільш універсальна з можливих. Усередині куба розміщується спіральна галерея, що йде вгору довкола атріуму. Цей атріум стає простором подій та збору людей. Сцена, яка є центром тяжіння для спіральної галереї, може швидко перетворити її на лекційний, концертний або театральний простір. В теплу пору тут відбувалися освітньо-культурні заходи просто неба.

У 2020 році «Куб» номінували на Премію Європейського Союзу в галузі сучасної архітектури – нагороду Міс ван дер Роє.

Міжнародний виставковий проєкт Олі Рондяк «Метемпсихоз».

2020, 15 січня – 6 лютого

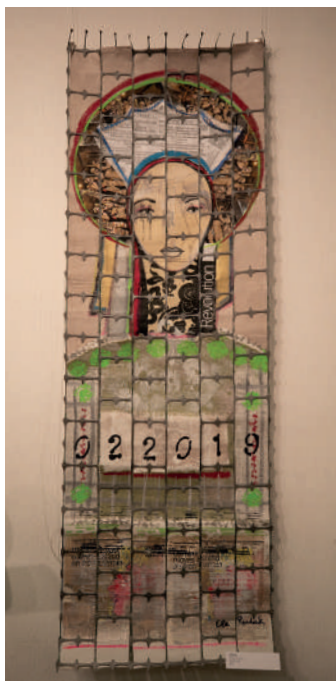
Музей історії міста Києва

Метемпсихоз – це перевтілення душі. Українка зі США Ольга Рондяк через творчість досліджує та проявляє вагу національної пам'яті через родинну пам'ять для персональної самоідентифікації. Проєкт складався з трьох складових:

Перша дія. Київ: мотанки, які постали з традиційних українських талісманних ляльок, покликаних захищати від злих духів та оздоровлювати. Мисткиня відчувала натхнення, коли знайшла мотанку своєї бабусі, створену в концтаборі. Достеменним подвигом для полоненої стала сумлінна праця над оберегом, зробленим практично з нічого в «матеріально порожньому» місці, – для мотанки було використано нитки з ковдри.

Друга дія. Нью-Йорк: неопопскульптури, виготовлені зі старого одягу мисткині. Ці витвори ніби конденсують у собі

дитячі враження – перші малюнки, ранні роботи, казки дитинства та перший лист... Вони маніфестують настання кращих часів і нове осмислення часу, що минув.

Третя дія. Київ: виставка картин, які сягають своїм корінням доби Середньовіччя, до візантійських фресок. Вони відображають місцеву символіку, одухотворену історією та опрацьовану в сучасному стилі з використанням мінімальних постмодерністських технік. Відлуння впливу жорстких обставин і нестатки, яких народ зазнає вже десятиліттями в межах стриманих радянських правил та пізніше російської ідеологізації, також відчутно в роботах.

Вулична виставка «Століття нескорених»

2020, 20 лютого – 2021, листопад

Автор: Ольга Сало

м. Київ, майдан Незалежності

Представляла події українських Майданів у контексті сторічної боротьби українців за державність. Попри відмінність обставин і необхідних умов боротьби, засади та цінності визвольного руху початку і середини ХХ століття мали продовження і в Революції Гідності.

Виставковий проєкт «30-ліття Революції на граніті»

2020, 2–17 жовтня

м. Київ, майдан Незалежності, Інформаційно-виставковий центр Музею Майдану

Куратор: Ольга Сало

Виставковий проєкт «30-ліття Революції на граніті» складався з двох виставок: на майдані Незалежності – розповідь про перший Майдан через речі, явища чи гасла, які стали символом цього студентського протест-голодування та виставки унікальних артефактів в інформаційно-виставковому просторі – світлин, документів та артефактів.

Вулична виставка репродукцій малюнків, створених дітьми під враженнями від розповідей про Майдан. Щирість, безпосередність і символізм образів – дитячі твори, крім мистецької вартості, цінні ще й тим, що випромінюють оптимізм і віру в перемогу добра. У виставці експонувались роботи дітей з Києва та Полтавщини, а також кілька малюнків, створених дітьми для підтримки майданівців під час Революції Гідності – зі збірки Музею Майдану.

«Творча сила свободи. Ініціативи Майдану».

2020, 18 грудня – 2021, 21 лютого

м. Київ, Музей книги і друкарства України

Куратори: Олександр Бриндіков, Ольга Сало

Виставка про творчість не лише у її мистецькому ви́яві, а у ширшому – повсюдній креативності, яка наповнювала кожен день, всю територію та діяльність кожної ініціативи Майдану. Виставка представила найцінніші експонати Музею Майдану: катапульта з боїв на вулиці Михайла Грушевського, макет «йолки» та плакати з неї, картину «Бачу справи твої, людино», яскраву Різдвяну шопку та образи Святого Миколая, мальовані щити та каски тощо.

«Барви свободи. Майдан, мальований дітьми»

2020, 1 грудня – 2021, 15 лютого

м. Київ, Виставковий простір просто неба «М³: Майдан. Меморіал. Музей»

ПІСЛЯМОВА

Книга «Мистецтво Майдану» охоплює період з листопада 2013-го по грудень 2020 року. Для історії – це миттєвість. Для учасників описаних подій ця миттєвість стала доленосною. Революція Гідності на Майдані і військова агресія Росії проти нашої держави змінили нас і світ, в якому ми живемо. У вирі подій швидко губляться імена, вчинки, художні твори. Тому у книзі я намагалась подати більше деталей, адже всі вони є безцінними і прислужаться для розуміння переломного моменту в сучасній історії України, коли мистецтво вийшло на барикади.

Великою честю для мене є видання цієї книги Національним меморіальним комплексом Героїв Небесної Сотні – Музеєм Революції Гідності. Я щиро вдячна генеральному директору Музею Ігорю Пошивайлу за віру і довіру. А його заступниці – Олі Сало за те, що доповнила видання барвами безцінної музейної збірки.

Важливу підтримку проєкту про мистецтво Майдану надавала Марта Коломиєць, директорка Програми імені Фулбрайта в Україні у 2013–2020 роки, чиє життя передчасно обірвалось у серпні 2020 року. Я вдячна їй за багаторічну співпрацю і сумую про її втрату.

У книзі про митців роль художника-дизайнера є особливою. Тому подяка моя Мар'яну Луніву є безмежною.

Ця книга, як будь-яка моя робота, була б неможливою без всебічної підтримки моєї родини. Сердечно дякую моїм однокумцям і опорі: мамі – професору Оксані Мусієнко, дочці – Оксані Мусієнко молодшій, а також моїм дорогим Фортунським: Глібу і Наталії Станіславів.

Оксана Мусієнко-молодша та професор Оксана Мусієнко

Наталія Мусієнко,
Київ, грудень 2020 року

Іменний покажчик

А

Аврамчук Катерина, журналістка 49, 58
Алексанич Вероніка, мовознавиця, PR-фахівець 2, 156
Аліс Франсіс, художник-перформансист (Бельгія) 137
Андрухович Юрій, письменник, поет 68
Антитіла, музичний гурт 59
Антонюк Маріанна, журналістка 68
Антресоля, художня майстерня Києво-Могилянської академії 24
Армяновський Пьотр, перформер, режисер, драматург 137
Артюгіна Лариса, режисерка 62
ART-KIIV contemporary 2009 54
Артіль Майдан, мистецьке об'єднання 11, 131
Арт-Майдан, вулична галерея біля стели Незалежності під час Революції Гідності 45
Арт-Шик, центр сучасного мистецтва, м. Вінниця 87
Афінеєвський Євгеній, режисер, актор, продюсер (Ізраїль) 66

Б

Бабенко Сергій, фотограф 27, 30
Багірова Інара, художниця 45
Багмут Павло, фотокореспондент 37
Байрон Джордж Гордон, поет (Англія) 57
Баладі Лара, фотограф, мультимедіа-мисткиня (Єгипет) 137
Баландюх Максим, фотограф 37
Балашова Ольга, мистецтвознавиця, журналістка 50, 51
Балаян Валерій, режисер, сценарист 57 Див. Балаян В.
Баллох Аманда, фотограф 74
Барахта, музичний гурт 59
Бастіон, фортечна галерея, м. Івано-Франківськ 87
Бастюченко Дарія, художниця, 94
Басюк Вікторія, дизайнерка 129
Бауман Зигмунт, соціолог, філософ (Польща, Велика Британія) 22
Бежук Ігор, художник 48
Безп'ятчук Жанна, журналістка 66
Бекет Джеймс, митець (ПАР) 137
Бердник-Мальована Світлана, художниця, реставраторка 45
Берега Анастасія, журналістка 62 Див. Берега А.
Березницька Інна, журналістка 56

Белов Анатолій, художник 36, 50
Белорусець Євгенія, художниця 74
Беляєва Юлія, художниця, дизайнерка 83, 88
Бібліотека Майдану, громадська ініціатива 55
Бігус Денис, журналіст 69
Білак Юрій, фотограф 98, 118, 124, 129
Біленька Марія, дизайнерка 128
Білик Назар, художник 137
Білоусов Максим, фотограф 35, 137
Більчук Тарас, художник 131
БІМБА production, кінематографічне об'єднання 63
Бобровський Тимур, археолог, пам'яткоохоронець 29
Богдан, піаніст 73
Богдан Іван, фотограф 126
Бойко Анатолій, фотограф 126
Бойченко Олександр, літературний критик, перекладач 68
Бондар Андрій, поет, публіцист, перекладач 68
Бондарчук Роман, режисер 64
Бончук Роман, художник 124
Босак Ольга, художниця 11
Ботеа Іріна, мультимедіа-мисткиня (Румунія) 137
Брати Гадюкіни, музичний гурт 58, 59
Бриндіков Олександр, художник 11, 95, 132, 143
Бронюк Віктор, музикант, співак 59
Будзанович Ярослав, скульптор-різьбяр 30, 43 Див. Yaroslav
Будніков Володимир, художник 50
Бузем Марінус, митець (Нідерланди) 137
Буквич Клавдія, режисерка 63
Бурлака Олександр, архітектор 36
Бурмака Марія, співачка 56
Буткевич Максим, журналіст 64

В

Вагапов Григорій, музикант 58
Вагнер Ріхард, композитор, диригент, теоретик музики, публіцист (Німеччина) 57 Див. Wagner R.
Вайда Мирослав, художник, перформер 35
Вайсберг Матвій, художник 45, 50, 46 Див. Вайсберг М.
Вакарчук Святослав, музикант, громадський діяч 58 Див. Vakarchuk S.

Валентин, громадський активіст з Харкова 63
 Ван Дайк Натанія, арт-кураторка 133
 Ватаману Мона, мисткиня (Румунія) 137
 ВАРТО, Молодіжне об'єднання Київської організації Спілки дизайнерів України 36
 Вегера Максим, художник 44
 Вербицький Михайло, композитор 25
 Веселовська Ганна, мистецтвознавиця 2
 Винницька Ярина, журналістка 48
 Винничук Юрій, письменник, редактор, журналіст 59, 68
 Виртосу Ірина, журналістка 64
 Вишеславський Гліб, художник, мистецтвознавець, арткуратор 11, 14, 17, 51, 52, 83, 84, 87, 98
 Вітер знає, музичний гурт 59
 Власова Анастасія, фотокореспондентка 41
 Власюк Василь, художник 94
 Войтович Назарій, Герой Небесної Сотні 131
 Войтович Таня, художниця 36
 Вольберг Павел (Росія), митець 137
 Ворожбит Наталія, драматургиня, сценаристка 61
 Вороніна Олександра, художниця 12, 94
 Воротньов Вова, художник 51, 137
 Воськало Микола, поет 69
 Вперше чую, музичний гурт 58

Г

Гаврилюк Анна, художниця 109
 Гаврилюк Михайло, громадський активіст 48 Див. Gavruliuk M.
 Гайдай Ігор, фотограф, галерист 39, 40
 Гайдамаки, музичний гурт 56
 Галушко Кирило, історик, письменник 70
 Гантінгтон Самуель, соціолог, політолог (США) 22
 Гаук Антон, художник, фотограф, скульптор 21, 83, 88 Див. Nauk A.
 Генрі Роберт, художник (США) 44 Див. Henri R.
 Герасименко Олег, фотограф 37
 Гілі Том, науковець, меценат (США) 41, 42
 Гільбо Ігор, фотограф 25, 41, 48, 55
 Гладяк Марко, художник 95
 Глінін Денис, музикант 58

Гнилицька Ксенія, художниця 35, 36
 Гогольфест, фестиваль 43
 Годяєва Саша, художниця 35
 Головач Олеся, художниця 94
 Головач Уляна, науковиця, філолог 71
 Головченко Кирило, фотограф 35
 Голуб Олена, художниця, мистецтвознавиця, арткураторка 83, 87
 Голубничий Дмитро, музикант 60
 Гонтарук Юлія, режисерка 62
 Гончар Петро, етнограф, художник, музейник 30
 Гончаренко Мар'яна, художниця 83, 88
 Гончаров Микола, художник 11, 139
 Горб Андрій, фотограф 37, 126
 Городня Ганна, філолог, редакторка 156
 Грабарська Ганна, фотограф, журналістка 37, 126
 Гринчишин Тарас, фотограф 22
 Громадський сектор Євромайдану, громадське об'єднання 11, 35
 Грига Вадим, фотограф 126
 Григорчук Даніель, письменник (США) 70
 Грицак Ярослав, історик, публіцист, педагог 40
 Гриценко Катерина, журналістка 72
 Грицина Юрій, митець 137
 Гудімов Павло, музикант, арт-куратор, галерист 58
 Гурняк Віктор, фоторепортер 126
 Гусев Гліб, журналіст, редактор 40
 Гусев Ігор, художник, поет, перформер 35

Г

Гольдштейн Джек (Канада), митець 137

Д

ДАХ, Центр сучасного мистецтва 61
 Делакура Ежен, художник (Франція) 44, 54
 Дигас Галина, художниця 12, 94
 Діордійчук Марія, художниця 49, 55
 Дмитрук Анастасія, поетка 68, 69
 Добуш Оксана, художниця 11
 Довга Наталя, журналістка 40

Довгань Ілона, журналістка 23
Долгова Катерина, художниця 94
Дом'є Оноре, художник (Франція) 44
Доній Олесь, політик, громадський діяч 56
Драгіна Марія, поетка, журналістка 35
Друга ріка, музичний гурт 56
Думан Васирина, журналістка, громадська діячка 35
Дунай Юрій, оператор 62

Є

Євгенія, громадська активістка з Харкова 63
Єрмоленко Андрій, художник, арткуратор 11, 34, 35, 53, 54, 66, 67, 83, 87, 102 Див. Yermolenko A.

Ж

Жаботинська Світлана, лінгвіст, когнітивіст 57 Див. Жаботинская С.
Жадан Сергій, письменник, поет, перекладач, громадський діяч 68
Жалобнюк Станіслав, художник 11
Жарикова Євгенія, фотограф 41
Жарко Павло, художник 53
Жерам Люк, художник (Великобританія) 73
Жизневський Михайл, громадський активіст, Герой Небесної Сотні (Білорусь) 59
Жіноча сотня ім. Ольги Кобилянської 42
Жолудь Яна, художниця, 39, 59
Жуковська Олеся, медик, громадська активістка 36
Журавель Юрій, музикант, графік, громадський діяч 49

З

Забужко Оксана, письменниця, поетеса, публіцистка 71
Завілінський Микита, фотограф, музикант 83, 87
Задорожний Петро, фотокореспондент 37, 126
Задура Богдан, поет, перекладач, літературний критик (Польща) 69
Заєць Володимир, скульптор 11, 97, 98
Заклецький Олександр, фотограф 42, 53, 67, 68
Заховайко Майя, журналістка 49

Звягінцева Анна, художниця 36
Здорова Альона, дизайнерка 128
Земляна Ірина, правозахисниця 59
Зілінко Роман, художник 11, 95
Зіятдінова Еміне, фотограф, науковиця 42
Золотова Марія, художниця 97 (Росія) 103

І

Іванюк Андрій, актор 74
Іздрик Юрій, поет, письменник, культуролог 69
Ізмайлов Енвер, музикант, композитор 58
Ізмайловський Гарольд, художник 11
Ікахш Латіфа, мисткиня (Марокко) 137
Ілленко Михайло, режисер, сценарист, актор, педагог 23, 56
Іллінський Андрій, скульптор, кераміст 116
Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України 2, 4, 81
Ірванець Олександр, поет, письменник, перекладач 69
Ісса Іман, митець (Єгипет) 137
Ісупов Ілля, художник 35, 137

К

Кадигроб Володимир, артменеджер 36, 40
Калініна Інна, фотограф 42
Калінічева Світлана, художниця 50
Каннський кінофестиваль 65
Капела ім. Л. Ревуцького 60
Капранови брати (Віталій, Дмитро), письменники, видавці, публіцисти 49
Карбовська Наталія, дослідниця жіночого руху 42
Карпа Ірена, письменниця, журналістка 53, 63, 66, 68
Картинна галерея Кам'янець-Подільського Державного історичного музею-заповідника 86, 87
Кастільйо Фернандо Санчез, художник (Іспанія) 137
Кауфман Влодко, митець, перформер 122, 123
Кауфманн Лон, науковець, фотограф (США) 42
Кахідзе Алевтина, художниця, перформер 11, 36, 37, 98, 111, 137
Кашапов Борис, художник (Росія) 35

Квітка Ярина, співачка, музикантка 58
 Конкурс наукових студентських робіт імені Сергія Кемського,
 Героя Небесної Сотні 78
 Керестей Павло, художник 35
 Кисельова Катерина, журналістка 52
 Кисельова Ольга, художниця 128
 Клайпеди, музичного театру хор 69
 Клуні Джордж, актор (США) 74
 Ковальов Вадим, актор 74
 Ковач Павло, художник 52
 Козенко Наталія, фотограф 66
 Колесник Євген, фотограф 126
 Кокс Квасньєвського, Інтернет-спільнота 69
 Коломиєць Марта, журналістка, арткураторка (США) 42, 145
 Комашко Андрій, фотограф 42, 49
 Ком'яхов Олександр, художник 11, 25, 45, 70
 Кондель-Пермінова Наталія, архітектурознавиця,
 культуролог 2
 Коноп'є Єжи, стріт-арт художник 28, 29, 53
 Корчинський Василь, художник 11, 108
 Косий Василь, музикант, громадський активіст 49
 Костенко Ліна, поетка, письменниця 14
 Котенко Євген, фотограф 37, 126
 Котляр Андрій, кінооператор 43, 74, 56
 Кофман Роман, композитор, диригент, письменник 57
 Кошкіна Соня, журналістка 70, 71
 Кравчук Наталія, фотограф 37, 126
 Крапля в океані, інтернет-спільнота 31, 32, 33, 34, 35
 Краснощок Владислав, художник 35
 Кремень Тетяна, художниця 36
 Кромплас Олесь, митець, фотожурналіст 11, 132
 Крупська Святослава, художниця 129
 Кудимець Максим, фотограф 37
 Кузьмич Дарія, художниця 137
 Кузьмін Олександр, фотограф 37, 126
 Кулик Олена, художниця 12, 94
 Кулінський Іван, поет, письменник, редактор 69
 Курков Андрій, письменник, сценарист 70
 Курмаз Саша, художник, фотограф 35, 36, 51, 137
 Кутєпов Богдан, журналіст 63

Л

Лавренчук Володимир, банкір, фінансист 61
 Лазебник Віталій, фотограф 126
 Лазуткін Дмитро, поет, журналіст 53
 Лама, музичний гурт 56
 Ларін Дмитро, фотограф 42
 Лебединський Сергій, художник 35
 Лебідь Наталія, журналістка 56
 Левін Макс, фотограф 37, 126
 Леньо Іван, музикант 59
 Лижичко Руслана, співачка 41
 Липа Катерина, мистецтвознавиця, журналістка 28
 Листівки з Майдану, мистецька ініціатива 36
 Ліпавський Дмитро, фотограф 126
 Літінскас Гінтаутас, музикант (Литва) 69
 Логов Антон, художник 11, 128
 Ложкіна Аліса, мистецтвознавиця, журналістка 37 Див.
 Ложкина А.
 Лозинський Остап, художник, мистецтвознавець 11, 95
 Лозниця Сергій, режисер 65 Див. Loznytsia S.
 Ломакін Андрій, фотограф 126
 Лужецький Ростислав, художник, видавець 98, 106
 Лукас Крістіна, мисткиня (Іспанія) 137
 Лукашенко Марина, художниця 126
 Луна Мар'яна, поетка 53
 Лунів Мар'ян, художник, дизайнер, арткуратор 2, 14, 15, 52,
 82, 83, 86, 87
 Лур'є Вадим, фотограф (Росія) 42
 Луцик Марія, художниця 94, 95
 Любий Роман, режисер 62
 Любка Андрій, поет, письменник, перекладач 68, 69
 Люков Максим, фотокореспондент 37, 126
 Люме Арно, фотограф (Франція) 37
 Лютий Орест, антрополог, співак 58 Див. Мухарський А.
 Лютий Тарас, філософ, письменник 40

М

Магді Басім, митець (Єгипет) 137
 Мазепа Іван, державний діяч, композитор, поет 22 Див.
 Mazepa I.

Макаров Юрій, журналіст, телеведучий, документаліст 67
 Максим Катерина, фотограф 42
 Макс Фрай, письменник, художник 68
 Малахов Віталій, режисер 61
 Малігон Анна, поетка, письменниця 53
 Малюшкіна Аліна, артменеджерка 37
 Мамардашвілі Мераб, філософ 57
 Мамчур Дмитро, письменник 53
 Мандри, музичний гурт 56, 59
 Манн Олекса, художник, артменеджер 11, 35, 50, 51, 53, 83, 86, 87, 97, 100, 137
 Манн Томас, письменник (Німеччина) 6
 Мановіч Лев, художник (Росія) 137
 Маркітан Олена, художниця 12, 94
 Марусик Микола, артменеджер, культурний активіст 64, 96
 Марченко Ольга, художниця 129
 Маслобойщиков Сергій, режисер, сценарист 65
 Матильда Марина, актриса 54
 Мацех Маркіян, музикант 35, 72, 73
 Мацех Олег, громадський активіст 35, 72
 Меаковський Андрій, фотограф 72
 Мельник Олександр, художник 11, 48, 97, 98
 Мельнічук Володимир, Герой Небесної Сотні 131
 Миргородський Андрій, архітектор 71
 Мистецька сотня, мистецька ініціатива 39, 54, 55, 95 Див. Artistic Hundred
 Мистецький барбакан, мистецька локація в наметовому містечку на Хрещатику 29, 50, 53, 54, 67, 97, 137
 Михайлов Борис, фотограф 35
 Михайлов Роман, художник 35
 Михайлюк Роман, фотохудожник 83, 86
 Мицик Людмила, фотограф 42
 Міжнародний кінофестиваль у Торонто 66
 Міліус Яронімас, музикант (Литва) 69
 Мінін Роман, художник 35, 45
 Мірабо Оноре Габріель, письменник, дипломат, громадський діяч (Франція) 22
 Міщенко Антуанетта, музикантка 73
 Міщенко Катерина, перекладачка, редакторка 50
 Міщенко-Мицик Катя, художниця, фотограф (США) 42

Морозов Віктор, співак, композитор, перекладач 59
 Морозова Олександра, музикантка, композиторка 63
 Мос Анрі, режисер 63
 Москвичова Анастасія, журналістка 69, 73
 Мосницька Яна, художниця 128
 Моцар Олександр, поет, прозаїк 53
 Музей історії Києва 28, 82
 Музей Майдану (громадська ініціатива) 94, 123, 124
 Музей плакату, Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові 31 Див. Museum of Posters of Ukraine
 Музейно-виставковий центр, м. Калуш 34, 87
 Мусієнко Владислав, фотограф 39, 126
 Мусієнко Наталія, культуролог, кінознавиця, арт-кураторка 2, 4, 8, 9, 12, 15, 22, 23, 64, 82, 145, 156 Див. Moussienko N.
 Мусієнко Оксана кінознавиця, кінокритик, педагог 145
 Мусієнко Оксана (молодша) кінознавиця, педагог 145
 Мухарський Антін, музикант 56 Див. Лютий О.

Н

Набока Андрій, художник 48, 109
 Навроцька Олександра, дизайнерка 35
 Наконечна Лада, художниця 36
 Національний музей Революції Гідності (Музей Майдану) 11, 12, 63, 91–144
 Невуліс Кестутіс, співак (Литва) 69
 Неда Неждана (Мірошниченко Надія), драматург 61
 Недашківська Раїса, актриса 23
 Некипіла Анастасія, художниця 83, 86, 87, 117
 Некрасов Володимир, музикант 74
 Низенко Юлія, дизайнерка 129
 Нищук Євген, актор, політик, громадський діяч 23
 Нігоян Сергій, Герой Небесної Сотні 35, 57
 Нікітін Олексій, письменник 53
 Ніколаєв Сергій, фотокореспондент 39, 126
 Новак Богдан, митець 11
 Нога Христина, журналістка 48
 Норець Анна, дизайнерка 128
 Нуджаїм Джехане, режисер 63

О

Овчаренко Юлія, художниця 11, 96
Одарченко Валентина, журналістка 49
Одеський міжнародний кінофестиваль 65
Озимок Ірина, громадська активістка 42
Океан Ельзи, музичний гурт 58 Див. Ocean Elzy
Окулов Данило, звукорежисер 74
Олаф Ніколай (Німеччина), митець 137
Олійник Євгенія, журналістка 61, 74
Олійник Костянтин, музикант 60
Островська Юлія, мистецтвознавиця, арт-критик 45
ОстаNNя барикада, мистецьке об'єднання 25, 56

П

Павленко Марія, художниця 14, 35, 36, 83, 88
Павленський Пьотр, художник, перформер (Росія) 26, 27 Див. Павленский П.
Павличко Богдана, видавець 40
Павличко Дмитро, поет, перекладач, громадський діяч 69
Пантюк Сергій, письменник, журналіст, видавець 53
Панчишин Андрій, співак, журналіст, поет 59
Парафенюк Оксана, фотограф 42
Паріш Александра, дослідниця, журналістка (США) 43 Див. Parrish A.
Пастушенко Сніжана, дизайнерка 128
Переверзев Олег, музикант, композитор 39
Перетятко Клеман (Франція), театральний режисер, лялькар 61
Петлюк Сергій, художник 51
Петрасюк Олег, фотограф 39, 126
Пилипій Роман, фотограф 39
Піккардійська терція, музичний гурт 56, 59, 60
Пішта Іван, художник 11, 128
Плач Єремії, музичний гурт 56, 60
Плотнікова Марія, фотограф 137
Плужко Микита, дизайнер 128
Поваляєва Світлана, письменниця, журналістка 53
Подуфалов Павло, фотограф 37, 126
Позняк Сергій, художник 48
Полежака Артем, поет, співак, шоумен 53, 68

Полежака Сергій, фотожурналіст 39, 126
Поліщук Марія, художниця 12
Положинський Олександр, музикант, співак, громадський діяч 58, 63
Попов Павло, дизайнер 128
Потарська Ніна, журналістка 42
Пошивайло Богдан, фотограф 28, 63, 95
Пошивайло Ігор, етнолог, музейник, арт-куратор 2, 10, 93, 94, 123, 124, 126, 133, 139, 145, 156
Приймаченко Андрій, журналіст 45
Приступа Едуард, музикант, композитор, звукорежисер 59
Пришутова Вікторія, фотограф 126
Програма міжнародних обмінів імені Фулбрайта в Україні 2, 16, 41, 42, 81, 84, 86, 87, 145
Проскурня Сергій, режисер, продюсер 67, 131
Прохасько Тарас, письменник, журналіст 68
Пупшис Віргіс, музикант, співак (Литва) 69

Р

Радинський Олексій, публіцист, документаліст 35
Радченко Марія, художниця 12, 94
Радько Сергій, кераміст, скульптор 112
Ралко Влада, художниця 35, 50, 114, 137
Рамос Летіція, художниця (Бразилія), 137
Ратушняк Олександр, фотограф 42, 126
Раушман Алесандро, художник, перформер (Німеччина) 74 Див. Раушманн А.
Рафа Томас, художник (Словаччина) 64
Ременяка Оксана, мистецтвознавиця 2
Реунов Костянтин, художник 35
Риліна Віра, художниця, дизайнерка 128
Рідний Микола, художник 35
Роговцева Ада, актриса 23
Розкладай Ігор, юрист, громадський діяч 42
Ройтбурд Олександр, художник 11, 35, 50, 98, 104 Див. Ройтбурд А.
Рокотанський Макс, фотокореспондент 39, 126
Роллікс, музичний гурт 56
Романова Тамара, художниця 12, 94
Романчук Вікторія, художниця 138, 139

Рондяк Оля, художниця (США) 11, 42, 98, 113, 132, 141 Див.

Rondiak O.

Рудницька Анжеліка, співачка 56

Рудська Марися, художниця, ілюстраторка 48

Русецька Тетяна, художниця 83, 86, 87

С

Савадов Арсен, художник, фотограф 50

Савицька Анастасія, журналістка 71

Савка Мар'яна, поетка, літературознавиця, публіцистка 68, 69

Сай Олексій, художник 35

Сало Ольга, дизайнерка, музейниця 2, 124, 126, 131, 133, 139, 142, 143, 145, 156

Самборський Євген, художник 36

Самоцетов Костянтин, фотограф 39

Сантос Антоніо, фотограф (Португалія) 42

Санченко Антон, письменник, перекладач, видавець 53

Сассон П'єр (псевдонім Roti), скульптор (Франція) 11, 97

Сауткін Іван, режисер 62

Свачій Володимир, художник 12, 96

Свентах Анна, журналістка 63

Семенченко Марія, журналістка 25, 58

Семесюк Іван, художник, письменник, музикант 11, 12, 35, 53, 83, 84, 87, 97, 101

Сергацкова Катерина, журналістка 31, 40, 55 Див. Сергацкова Е.

Сергієнко Іван, науковець 11

Сивенький Йосиф, фотограф (США) 42, 126

Сидоренко Андрій, художник, мистецтвознавець, арткуратор 53, 83, 86, 88

Сидоренко Віктор, художник, мистецтвознавець, арткуратор, педагог 35, 54

Сильвестров Валентин, композитор 7, 25, 56, 57 Див. Sylvestrov V.

Синиця Олександр, фотограф 126

Синявська Вероніка, дизайнерка 128

Сільваші Тіберій, художник 50

Сіренко Анастасія, художниця 94

С.К.А.Й., музичний гурт 56

Скиба Микола, науковець, педагог 123

Скляревський Ігор, дизайнер 26

Скляренко Дмитро, фотограф 126

Скоп Лев, художник 97

Скрябін, музичний гурт 59

Скуратівський Вадим, філософ, громадський діяч, кінознавець, актор 6, 65

Славінська Ірина, журналістка, перекладачка, літературознавиця 65, 67

Сліпачук Артем, фотокореспондент 39, 94, 126

Сліпченко Олександр, фотограф 28, 30

Смаль Олег, художник, карикатурист 49 Див. Smal O.

Собчук Олег, музикант 56

Содель Влад, фотокореспондент, журналіст 39, 42, 126

Соловей Ірина, громадська активістка 37

Сорочан Алла, дизайнерка 126

Соченко Марина, художниця, педагог 11, 44, 97, 109

Спілка художників Українського дому 11

Степанов Анатолій, фотограф 39, 126

Страйк Плакат, інтернет-спільнота 31, 35, 137

Стрелков Єгор, художник, тату-майстер 49

Стронговський Ілля, письменник, поет, перекладач, дизайнер 29, 35

Сударенко Олексій, поет, музикант 53

Т

Тарака, музичний гурт (Польща) 74 Див. Taraka

Тартак, музичний гурт 56, 58

ТаРута, музичний гурт 59

Тейлор Катерина, артменеджерка 40

Терещенко Юрій, режисер, продюсер, педагог 65

Тимошенко Олександр, фотограф 26, 131

Тимченко Микола, фотограф 126

Титиш Галина, журналістка 34, 35 62 Див. Тытыш Г.

Тихий Володимир, режисер, продюсер 62

ТіК, музичний гурт 59

Тілманс Вольфганг, митець (Німеччина) 137

Тістол Олег, художник 35, 50

Тітов Нікіта, художник 137

Ткаченко Катерина, художниця 11, 95, 123

Ткаченко Юлія, дизайнерка 129

ТНМК, музичний гурт 56

Трапезнікова Дар'я, журналістка 61

Требухов Максим, фотокореспондент 39
Тригуб Віктор, журналіст, музейник 34
Тумаєва Карина, поетка 53

У

Угаров Михайло, режисер 61
Українка Леся, поетка, письменниця, драматург, громадська діячка 45 Див. Ukrayinka L.
Український дім, Міжнародний виставковий конгрес-центр, м. Київ 11, 12, 28, 54, 55, 58, 93, 94, 95, 124, 125, 126, 131 Див. Ukrainian House
Український Інститут модерного мистецтва, м. Чикаго (США) 81
Український музей у Нью-Йорку 84, 88
Український щитоносець, інтернет-спільнота 69
Ушиніна Тетяна, журналістка 58

Ф

Фармер Стюарт, режисер (США) 63, 64
Фарокі Харун, митець (Чехія) 137
Фейрі Шепард, стріт-арт художник (США) 31
Фесенюк Наталка, художниця 12
Філімонова Руслана, художниця 95
Філюк Катерина, арт-кураторка 133
Фінберг Леонід, видавець, соціолог, культуролог 71
Фіолет, музичний гурт 56
Флорін Тюдор, митець (Румунія) 137
Фолькнери, музичний гурт 58
Фоменко Сергій, музикант (Фома) 56, 59
Фортунська Наталія Станіслава, дочка О. Мусієнко (молодшої) і Г. Фортунського 145
Фортунський Гліб, медик 145
Франко Іван, письменник, поет, громадський і політичний діяч 45 Див. Franko I.
Фролов Анатолій, хореограф 61
Фурман Олексій, фотограф 42, 126

Х

Халубі Хамза, художник (Марокко) 137
Харченко Сергій, фотограф 39, 126

Хімчак Тарас, фотограф 42
Хованець Ірена, художниця 83, 87
Хоменко Леся, художниця 36, 50, 97, 110, 137
Хоменко Олександр, фотограф 126
Хробуст Юрій, диктор 74
Хусні-Бей Аделіта, художниця, режисерка (Італія) 137
Хусточка Юрій, музикант 58
Хуторянець Ольга, співачка 59

Ц

Цаголов Василь, художник 35
Цибрівський Роман, урбаніст, педагог, фотограф (США) 42
Цимбаліста Марія, мистецтвознавиця, музейниця 11

Ч

Чабанюк Марта, архітекторка 96
Чантурія Галина, дизайнерка 129
Чекменьов Олександр, фотограф 35
Чепелик Оксана, художниця, режисерка, продюсерка, мистецтвознавиця 83, 88
Чепрасова Тетяна, художниця 11, 94, 97, 115, 131
Чернічкін Костянтин, фотограф 39, 126
Чернічкін Михайло, фотограф 37
Черя Павло, музикант 59
Чех Артем, письменник 71
Чорний Євген, фотограф 37
Чубай Тарас, співак, композитор 56, 68
Чумак Віталій, фотограф 39
Чуприна Євгенія, поетка, письменниця, драматург 53

Ш

Шаленний Микита, художник 35
Шаповал Юрій, художник 66
Шварценеггер Арнольд, актор, політичний діяч (США) 74
Швадчак Надія, журналістка 73
Швайка Марія, художниця 129
Шведов Олег, фотограф 42
Шевченко Марія, дизайнерка 129

Шевченко Тарас, поет, художник, громадський і політичний діяч 11, 45, 66, 67 Див. Shevchenko T.
Шевчук Марина, дизайнерка 129
Шіленко Лада, фотограф 42, 73
Шкрабак Олександр, режисер 43, 74, 56
Шостя Віталій, художник, педагог 12, 128
Шпенглер Освальд, філософ, культуролог, історик, публіцист (Німеччина) 22
Штефан Єгор, архітектор 139
Шуліка Лена, журналістка 123
Шуров Дмитро, музикант 58

Щ

Щербенко, галерея, м. Київ 50
Щур Майкл (Роман Вінтонів), журналіст, сценарист 59

Ю

Юрєнев Микита, фотограф 126

Я

Якимович Ольга, фотограф 39, 126
Яковина Іванна-Катерина, художниця, фотограф 36
Якубенко Аліна, художниця 51
Яловий Олександр, фотограф 39
Янович Аліса, художниця 94, 95
Янсонс Оскар, фотограф 126
Ярошенко Тетяна, бібліотекознавиця, педагог 42
Яськів Юрій ("Пікассо"), художник 12, 94

Баздырева Ася, журналістка 74
Береза Анастасія 70 Див. Береза А.
Балаян Валерій 57 Див. Балаян В.
Бородин Татяна, журналістка 56
Вайсберг Матвей 45 Див. Вайсберг М.
Герман Лизавета, мистецтвознавиця, арткритик 27
Гусев Олександр, журналіст, кінокритик 64
Жаботинская Светлана 57 Див. Жаботинська С.

Иванченко Н., музеєзнавець 34
Калитеевская Ирина, журналістка (Росія) 53
Ланько Марія, арткритик 27
Ложкина Алиса 37, 44 Див. Ложкіна А.
Павленский Петр 27 Див. Павленський П.
Раушманн Алессандро 74 Див. Раушман А.
Ройтбурд Олександр 50 Див. Ройтбурд О.
Сергацкова Екатерина 31 Див. Сергацкова К.
Сырчина Мария, журналістка 45
Тытыш Галина 50 Див. Титиш Г.
Чуриков Митя, художник 74

Alive Way, музичний гурт (Литва) 74
Amuseum, виставкова компанія, м. Київ 139
Art 14, галерея, м. Київ 14
Art Management, агентство 40
ART Ukraine, новинний сайт у сфері культури 36, 37, 44, 74
Artistic Hundred 19 Див. Мистецька сотня
«A Tale of a Tub» фундація 133
BABYLON'13, об'єднання кінематографістів 60, 62, 63, 64
Biplan, музичний гурт (Литва) 74
Dee&Kamy, музичний гурт (Литва) 74
Docudays UA, Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини 40, 64, 97
«Esquire» журнал 53
Franko Ivan 19, 20 Див. Франко І.
Freaks on Floor, музичний гурт (Литва) 74
Garbanotas Bosistas, музичний гурт (Литва) 74
Gavruliuk Mykhailo 19 Див. Гаврилук М.
Gogol Bordello, музичний гурт (США) 59, 74
Henri Robert 18 Див. Генрі Р.
Jurgis Didžiulis, музичний гурт (Литва) 74
Kozak System, музичний гурт (Україна) 56, 59, 68
Künstlerhaus, Музей мистецтв, м. Відень (Австрія) 35
Liūdni Slibinai, музичний гурт (Литва) 74
Loznytsia Sergiy 19 Див. Лозниця С.
Mad Heads, музичний гурт (Україна) 56
Malaniuk Yevhen, письменник, культуролог, публіцист 18
Mazepa Ivan 18 Див. Мазепа І.

MC Mesijus, музичний гурт (Литва) 74
Moussienko Natalia 2, 4, 14, 18, 19, 79, 82, 85 Див. Мусієнко Н.
Museum of Posters of Ukraine 18 Див. Музей плакату
Nigoyan Sergiy 19 Див. Нігоян С.
Okean Elzy 19 Див. Океан Ельзи
Ot-Vinta, музичний гурт (Україна) 19, 49, 56, 59
Parrish Alexandra 43 Див. Паріш А.
Piano-extremist, інтернет-спільнота 73
PinchukArtCentre, галерея сучасного мистецтва, м. Київ 51
Psyfox, художник 35
Pylynskyi Yaroslav, етнолог, політолог, лінгвіст 19, 79
R-EVOLution, музичний гурт 59
Revplakat, Інтернет-спільнота 35
Rondiak Ola 42 Див. Рондяк О.
Shevchenko Taras 4, 19 Див. Шевченко Т.
Skamp, музичний гурт (Литва) 74
Skylė, музичний гурт (Литва) 74
Smal Oleg 19 Див. Смаль О.
Sociopath, художник 19, 45, 48, 63
Stadtgarten, музичний гурт (Німеччина) 74
Stepanenko Viktor, соціолог, фотограф 19, 79
Sylvestrov Valentyn 19 Див. Сильвестров В.
Sweet Art, мистецька галерея, м. Чернівці 87
Taraka 74 Див. Тарака
Ukrainian House 19 Див. Український дім
Ukrayinka Lesya 19 Див. Українка Леся
Vakarchuk Sviatoslav 19 Див. Вакарчук С.
Wagner Richard 18 Див. Вагнер Р.
Yaroslav 18 Див. Ярослав Будзанович
Žalvarinis, музичний гурт (Литва) 74

МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ

Наталія Мусієнко;
художник Мар'ян Лунів

Редакційна колегія: І. Пошивайло, О. Сало, В. Алексанич

Видання 4-те, доповнене

Верстка: Мар'ян Лунів, Ольга Сало
Редагування: Ганна Городня
Відповідальна за випуск: Ольга Сало

НАЦІОНАЛЬНИЙ
МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС
ГЕРОІВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ –
МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

м. Київ, 01015, вул. Лаврська, 9, корпус 20
Тел.: (+38 044) 222-5013
maidanmuseum@gmail.com
www.maidanmuseum.org

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 6538 від 17.12.2018 р.

Підписано до друку 15.12.2020 р.
Папір офсетний. Формат 70X100/16. Наклад 500 прим.
Друк офсетний. Гарнітура Yu Gothic UI.

Надруковано ПП «Коло»
82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Пилипа Орлика, 9
068 540 9161
kolodruk.com.ua

УСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНО

Перевидання, репродукування, відтворення книжки або її частин за допомогою
розмножувальної, аудіовізуальної техніки чи будь-якими іншими засобами можуть
здійснюватися лише з письмового дозволу видавця

Published by the National Museum of the Revolution of Dignity (Maidan Museum)
PRINTED IN UKRAINE